

TOEPASSEN VAN EEN INDICATORENKORF VOOR HET METEN VAN HET DRAAGVLAK VOOR ONROEREND ERFGOED(BELEID) IN VLAANDEREN

SYNTHESE RAPPORT

Opdrachtgever: Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed, Afdeling Stedenbouwkundig
Beleid en Onroerend Erfgoedbeleid

Documentnummer: 80-3058-51-034-05

Versie: 02

Datum: 02.12.2008

DOCUMENTINFORMATIE

Titel	Toepassen van een indicatorenkorf voor het meten van het draagvlak voor onroerend erfgoed(beleid) in Vlaanderen
Subtitel	Syntheserapport
Titel kort	Draagvlakonderzoek onroerend erfgoed
Opdrachtgever	Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed, Afdeling Stedenbouwkundig Beleid en Onroerend Erfgoedbeleid
Documentnummer	80-3058-51-034-05

DOCUMENTGESCHIEDENIS (BOVENSTE RIJ IS HUIDIGE VERSIE)

Versie	Datum	Opmerkingen
01	29-10-2008	
02	02-12-2008	

DOCUMENTVERANTWOORDELIJKHEID

Auteur(s)	Greet Nulens	Datum	Handtekening
Document screener(s)	Ewald Wauters	Datum	Handtekening

BESTANDSINFORMATIE

Bestandsnaam	P:\PROJECTEN\80-3058 DRAAGVLAKONDERZOEK VOOR ONROEREND ERFGOED(BELEID) IN VLAANDEREN\5-OUTPUT\51-RAPPORTEN\3058-51-034-05 SYNTHESERAPPORT_IVB.DOC
Aanmaakdatum	09/12/2008
Laatste bewaring	23/01/2009

INHOUD

Voorwoord	v
Inleiding.....	vii
1. Beschrijving van de onderzoeksactiviteiten	1
1.1 Inleiding	1
1.2 Oriëntatiefase	2
1.3 Onderzoeksfase.....	3
1.4 Meting	4
1.5 Aanbevelingen	4
2. Focus geven aan de indicatorenkorf	5
2.1 Inleiding	5
2.2 Begripsafbakening erfgoed en draagvlak	5
2.2.1 Onroerend erfgoed(beleid)	5
2.2.2 Draagvlak	8
2.3 Actorenanalyse	13
2.3.1 Desktopstudie.....	13
2.3.2 Interviews	16
3. Erfgoed als containerbegrip: ‘erfgoedbeelden en omnibussenquête’	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Erfgoedbeelden	20
3.2.1 Het ideële erfgoedbeeld	20
3.2.2 Het animistisch erfgoedbeeld	20
3.2.3 Het dynamische erfgoedbeeld	21
3.2.4 Het decor erfgoedbeeld	22
3.2.5 Het functionele erfgoedbeeld	22
3.3 Omnibussenquête	23
3.3.1 Doelstelling en opzet van de enquête	23
3.3.2 Analyse.....	23
3.3.3 Resultaten van de omnibussenquête.....	24
3.4 Besluit: draagvlak voor onroerend erfgoed als containerbegrip	26
4. Indicatoren voor het in kaart brengen van het draagvlak voor onroerend erfgoed.....	27
4.1 Inleiding	27
4.2 Werkwijze voor het opstellen van indicatoren	28
4.3 Indicatoren voor onroerend erfgoed algemeen	31

4.3.1	Politiek draagvlak	31
4.3.2	Ambtelijk draagvlak	31
4.3.3	Middenveld draagvlak	31
4.3.4	Sociaal (publiek) draagvlak	31
4.4	Indicatoren voor bouwkundig erfgoed	31
4.4.1	Politiek draagvlak	31
4.4.2	Ambtelijk draagvlak	32
4.4.3	Middenveld draagvlak	32
4.4.4	Draagvlak bij eigenaars	32
4.4.5	Sociaal (publiek) draagvlak	32
4.5	Indicatoren voor landschap	32
4.5.1	Politiek draagvlak	32
4.5.2	Ambtelijk draagvlak	32
4.5.3	Middenveld draagvlak	32
4.5.4	Draagvlak bij eigenaars	33
4.5.5	Sociaal (publiek) draagvlak	33
4.6	Indicatoren voor archeologie	33
4.6.1	Politiek draagvlak	33
4.6.2	Ambtelijk draagvlak	33
4.6.3	Middenveld draagvlak	33
4.6.4	Draagvlak bij eigenaars	33
4.6.5	Sociaal (publiek) draagvlak	34
4.7	Indicatoren voor een draagvlakmeting van een case	34
4.7.1	Doelgroepsspecifieke indicatoren	34
4.7.2	Thematische indicatoren	35
4.8	Besluit: aanbevelingen m.b.t. het gebruik en de opvolging van de indicatorenset	35
4.8.1	Bronnen voor het opvragen van gegevens	36
4.8.2	Gegevensbeheer	38
4.8.3	Algemene suggesties m.b.t. praktische opvolging van de indicatorenset	40
4.8.4	Toekomst	41
5.	Contextvariabelen	42
5.1	Inleiding	42
5.2	Economische context	42
5.2.1	Variabele 1 'Welvaartspeil van de bevolking'	42
5.2.2	Variabele 2 'Economische dynamiek aan de hand van bouwactiviteit'	44
5.3	Socio-demografische context	44
5.3.1	Variabele 1 'Culturele identiteit'	44

5.3.2	Variabele 2 'Vergrijzing van de bevolking'	45
5.3.3	Variabele 3 'Aandeel autochtone bevolking'	45
5.3.4	Variabele 4 'Scolariteitsgraad'	45
5.4	Ruimtelijke context.....	46
5.4.1	Contextvariabele 'Druk op de open ruimte'	46
5.5	Culturele context.....	46
5.5.1	Variabele 1 'Beschikbare vrije tijd'	46
5.5.2	Variabele 2 'Cultureel aanbod'	46
5.6	Besluit	47
6.	Case-onderzoek: concrete beleidsmaatregelen en projecten.....	49
6.1	Inleiding	49
6.2	Methodologie	49
6.2.1	Objectief bepalen	50
6.2.2	Indicatief meten	51
6.2.3	Verklarend meten	53
6.3	Het landschapsbeheersplan voor het kasteeldomein van Poeke	55
6.3.1	Inleiding	55
6.3.2	Exploratieve analyse	56
6.3.3	Indicatief meten	58
6.3.4	Verklarend meten	59
6.3.5	Besluit met betrekking tot het draagvlak voor het kasteeldomein van Poeke	59
6.4	Besluit met betrekking tot draagvlakmeting van een project	60
7.	Nulmeting.....	62
7.1	Inleiding	62
7.2	Dataverzameling	62
7.3	Dashboard	65
7.3.1	Principe van het dashboard	65
7.3.2	Het dashboard in de praktijk	65
8.	Aanbevelingen en conclusies.....	67
8.1	Inleiding	67
8.2	Conclusies met betrekking tot draagvlak voor onroerend erfgoed	67
8.3	Conclusies met betrekking tot het draagvlak voor onroerend erfgoedbeleid	68
8.4	Conclusies m.b.t. het draagvlakonderzoek.....	69

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1:	Landschapsfactoren (naar Zonneveld).....	7
Figuur 2:	Het belevingsproces van erfgoed(beleid)	10
Figuur 3:	Conceptualisering draagvlak	12
Figuur 4:	MAPIE-keten.....	12
Figuur 5:	Organigram van het Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed	14
Figuur 6:	Koppeling context en draagvlakniveau: knelpunt	48
Figuur 7:	Koppeling context en draagvlakniveau: gehanteerde aanpak	49
Figuur 8:	Overzicht van de methodologie voor draagvlakmeting in cases	51

LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1:	Overzicht van het stappenplan voor het opstellen van indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed	1
Tabel 2:	Overzicht van de opgestelde doelbomen	2
Tabel 3:	Overzicht interviews met sleutelactoren	17
Tabel 4:	Criteria voor het aftoetsen van de indicatoren.....	28
Tabel 5:	Voorbeeldfiche voor indicatoranalyse.....	30
Tabel 6:	Bronnen voor de indicatoren	37

VOORWOORD

Dit syntheserapport beschrijft de verschillende stappen in het onderzoek voor het opstellen van indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed. Het syntheserapport geeft een overzicht van de onderzoeksactiviteiten en bevat de belangrijkste aanbevelingen en conclusies die in de loop van het onderzoek aan de oppervlakte verschenen. Naast het syntheserapport zijn er 4 rapporten waarin de uitgevoerde onderzoeksactiviteiten uitgebreid toegelicht worden. Volgende 4 rapporten gaan dieper in op de verschillende onderzoeksactiviteiten:

- Eindrapport deel 1: Indicatoren voor draagvlakmeting voor onroerend erfgoed en nulmeting
- Eindrapport deel 2: Erfgoedbeelden en omnibusenquête
- Eindrapport deel 3: Contextanalyse en omgevingsanalyse onroerend erfgoed
- Eindrapport deel 4: Draagvlakmeting van een case en toepassing op het beheerplan voor het kasteeldomein van Poeke

Voor het begeleiden van de studie werd er een stuurgroep samengesteld. Deze stuurgroep is 5 maal samengekomen tijdens het uitvoeren van de studie. De leden van de stuurgroep waren Hans Mestdagh (Departement RWO, cel onroerend erfgoedbeleid), Els Hofkens (Departement RWO, cel onroerend erfgoedbeleid/ VIOE), Christophe Pelgrims (Departement RWO), Guido Tack (Agentschap RO Vlaanderen), Nathalie Vernimme/ Luc Van Havere (VIOE), Greta Sienap (Studiedienst van de Vlaamse Regering), Wouter Van Dooren (UA), Benny Buntinx (OMD), Karel Dendooven (VCM), Ilse Ideler (Regionale Landschappen), Luc Bauters/Bart Robberechts (FVA).

Leeswijzer

In het eerste hoofdstuk worden de verschillende stappen van het onderzoekstraject besproken. Er wordt inzicht verschaft in de verschillende activiteiten en resultaten van het draagvlakonderzoek. In het tweede hoofdstuk wordt de focus van de indicatorenkorf bepaald. Dit gebeurt aan de hand van de begripsafbakening van de begrippen 'draagvlak' en 'onroerend erfgoed' en een actorenanalyse aan de hand waarvan het onroerend erfgoedveld in kaart wordt gebracht. Het derde hoofdstuk behandelt het begrip 'onroerend erfgoed' als containerbegrip. Vijf onroerend erfgoedbeelden lichten de verschillende manieren om naar onroerend erfgoed te kijken toe. Deze beelden en de algemene houding van de bevolking ten aanzien van onroerend erfgoed(zorg) worden aan de hand van een omnibusenquête bevraagd. De resultaten van de enquête worden besproken in het derde hoofdstuk. Het vierde hoofdstuk, waarin de kern van de onderzoeksopdracht gevat wordt, geeft een overzicht van de verschillende indicatoren voor draagvlakmeting van onroerend erfgoed bij verschillende doelgroepen.

Het vijfde hoofdstuk beschrijft aan de hand van een aantal contextvariabelen de omgeving waarbinnen het draagvlak voor onroerend erfgoed gelezen moet worden. In dit hoofdstuk wordt eveneens het verband tussen de contextvariabelen en de indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed toegelicht. In het zesde hoofdstuk wordt de methodologie voor case-onderzoek toegelicht en wordt deze methodologie toegepast op het beheerplan voor het kasteeldomein van Poeke. In hoofdstuk zeven wordt de nulmeting van de verschillende indicatoren toegelicht, evenals de presentatie in de vorm van een 'dashboard'. Hoofdstuk 8 tot slot geeft een overzicht van de belangrijkste aanbevelingen die naar boven zijn gekomen in de loop van het onderzoek.

INLEIDING

Het onderwerp van deze studie is het draagvlak voor onroerend erfgoed. Zowel draagvlak als onroerend erfgoed zijn 'containerbegrippen' die voor interpretatie vatbaar zijn en verschillende ladingen dekken. Draagvlak wordt meestal geassocieerd met steun van de bevolking voor het beleid en voor huidige en voorgestelde maatregelen, met inbegrip van de consequenties. Draagvlak is echter meer dan alleen maar aanvaarding. Het gaat daarbij ook om positief gedrag, in de vorm van goedkeuring en ondersteuning door de gemeenschap, of een deel daarvan, van het op zich nemen of dragen van verantwoordelijkheid en daaraan verbonden lasten of inspanningen (Bogaert, 2002). Erfgoed is een begrip dat de laatste decennia een evolutie heeft doorgemaakt en een verruiming kende. Het onroerend erfgoed bevat in eerste instantie het bouwkundig erfgoed, het archeologisch erfgoed en de landschappen, maar evenzeer roerend en immaterieel erfgoed: tradities, maatschappelijke structuren, gebruiken, gewoontes, expressievormen... waarbij het materieel erfgoed de drager van de memorie wordt. In deze studie wordt onroerend erfgoed opgevat als materieel erfgoed in de vorm van bouwkundig erfgoed, landschappen of archeologie. Er dient binnen deze opdracht ook onderscheid gemaakt te worden tussen erfgoedzorg en erfgoedbeleid. Daarbij kan erfgoedbeleid beschouwd worden als dat deel van de erfgoedzorg dat door de overheid wordt gedragen.

De aan- of afwezigheid van draagvlak voor onroerend erfgoed kan tot op heden slechts in beperkte mate gemeten worden. In de Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND), die jaarlijks verschijnen, zijn er enkele indicatoren opgenomen die ons iets vertellen over de participatie van het grote publiek aan onroerend erfgoed. Voorbeelden van deze indicatoren zijn 'het aantal bezoekers aan open monumentendag' of 'het ledenaantal van erfgoed Vlaanderen'. Draagvlak voor onroerend erfgoed en onroerend erfgoedbeleid gaat echter verder dan participatie aan evenementen of lidmaatschap van een bepaalde vereniging. Draagvlak gaat onder andere over de politieke steun voor het thema, de beschikbaarheid en efficiëntie van de bevoegde ambtenaren, de slagkracht en de werking van het middenveld, de steun van de eigenaars en deelname van het grote publiek aan evenementen en initiatieven over onroerend erfgoed.

De algemene doelstelling van deze studie is 'het opstellen en toepassen van een indicatorenkorf voor het meten van het draagvlak voor onroerend erfgoed'.

Er moeten indicatoren opgesteld worden voor:

- Draagvlak voor onroerend erfgoed als containerbegrip;
- Draagvlak voor de verschillende deelaspecten van het onroerend erfgoedbeleid;
- Draagvlak voor concrete beleidsmaatregelen en –projecten: middenveld, sociaal, ambtelijk en politiek draagvlak.

Naast het opstellen en meten van de indicatoren, zijn er erfgoedbeelden uitgewerkt die inzicht verschaffen in de verschillende benaderingen met betrekking tot onroerend erfgoed. De beelden geven aan dat erfgoed als containerbegrip en de verschillende deelaspecten van erfgoed niet altijd op éénzelfde manier benaderd worden en er verschillende dimensies zijn die bepalen welke houding mensen aannemen ten aanzien van erfgoedzorg en erfgoedbeleid. Daarnaast werd er een methodologie ontwikkeld voor draagvlakmeting van een specifieke beleidsmaatregel of –project. Deze methodologie laat toe op microniveau het draagvlak in kaart te brengen of een antwoord/verklaring te zoeken voor een bepaalde vaststelling. In het volgende hoofdstuk worden de onderzoeksactiviteiten toegelicht.

1. **BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSACTIVITEITEN**

1.1 **Inleiding**

In dit onderzoek worden 5 hoofdstappen onderscheiden. Elke stap bestaat uit meerdere activiteiten. De 5 stappen en deelactiviteiten worden beschreven in onderstaande tabel.

Tabel 1: **Overzicht van het stappenplan voor het opstellen van indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed**

1. **Figuur Stap 1 – Focus geven aan indicatorenkorf;**
 - a. Definiëren doelstelling;
 - b. Begripsafbakening erfgoed en draagvlak;
 - c. Actorenanalyse;
2. **Stap 2 – Opstellen indicatoren voor erfgoeddraagvlak;**

 Indicatoren opstellen voor:

 - a. Erfgoed als containerbegrip;
 - b. De verschillende deelaspecten van het erfgoedbeleid;
 - c. Concrete beleidsmaatregelen en –projecten: middenveld, sociaal, ambtelijk en politiek draagvlak;
3. **Stap 3 – Formuleren contextvariabelen;**
 - a. Politieke en beleidscontext;
 - b. Globale context;
 - c. Formuleren van contextvariabelen;
4. **Stap 4 – Toetsing geselecteerde variabelen;**
 - a. Dataverzameling;
 - b. 0-meting: invullen dashboard en analyseren werking;
 - c. Bijstellen beoordelingskader;
5. **Stap 5 – Formuleren aanbevelingen voor de evaluatie van draagvlak door middel van de ontwikkelde indicatoren;**
 - a. Aanbevelingen voor het hanteren van de set indicatoren;
 - b. Aanbevelingen met betrekking tot een routinematige verzameling van de indicatoren (wie, wanneer, wat en hoe?);
 - c. Aanbevelingen met betrekking tot een geregelde evaluatie en bijstelling van de indicatoren.

Voor het uitvoeren van de verschillende stappen werden er verschillende activiteiten ondernomen. Hieronder geven we een beknopt overzicht van de onderzoeksactiviteiten die hebben plaatsgevonden tijdens de oriëntatiefase en de onderzoeksfase.

1.2 Oriëntatiefase

De opdracht ging van start met een startgesprek met de opdrachtgever. Tijdens dit gesprek werd de focus van de indicatorenkorf besproken. De begripsafbakening werd goedgekeurd, het plan van aanpak werd besproken en er werd een voorstel van te interviewen actoren en een voorstel voor een case-onderzoek besproken.

Samen met de leden van de Cel Onroerend Erfgoed Beleid van het Departement RWO werden tijdens een werksessie doelbomen opgesteld. Aan de hand van deze doelbomen werd door middel van een visuele voorstelling de doelstellingen en criteria van het beleid inzake Onroerend erfgoed geformuleerd. Dit is de basis voor het opbouwen van een consistente set van indicatoren. De doelbomen kunnen gebruikt worden voor het aftoetsen van de indicatorenset op volledigheid. Hiervoor zullen de indicatoren in een latere fase gekoppeld worden aan de doelbomen.

Tabel 2: Overzicht van de opgestelde doelbomen

Hoofdcategorieën van de opgestelde doelbomen voor het onroerend erfgoedbeleid

Landschapszorg:

- Beheren:
 - Beheersinstrumenten voorzien
- Bewaren:
 - Aanwijzen
 - Landschappen beschermen
 - Kwaliteit beheer afdwingen
- Ontwikkelen:
 - Visie ontwikkelen
 - Pro-actieve houding
 - Beleidsdomeinen betrekken
- Kennis

Behoud van archeologische waarden:

- Bewaren (in situ bewaren)
 - Beschermen
 - Hanteren van voorzorgsbeginsel (rekening houden met niet gekend erfgoed)
- Beheren:
 - beheer afdwingen
 - Kwaliteit Beheersinstrumenten voorzien (bijvoorbeeld om erosie tegen te gaan, opgravingsvergunning, premie)
- Kennis

Zorg voor bouwkundig erfgoed:

- Bewaren
 - Wettelijk beschermen
 - Vaststellen inventaris
 - Opstellen stedenbouwkundige verordeningen in functie van behoud van bouwkundig erfgoed
- Beheren:
- Ontwikkelen
 - Integratie in andere beleidsdomeinen (cultuur, toerisme, ...)
 - Pro-actief inspelen op ontwikkelen
- Kennis

De doelstellingen van het beleid inzake onroerend erfgoed werden voor de verschillende types van onroerend erfgoed en voor de verschillende doelgroepen in kaart gebracht. De hoofdbeleidsdoelstellingen zijn landschapszorg, behoud van archeologische waarden en zorg voor het bouwkundig erfgoed. Voor elk van deze doelstellingen zijn beheren, bewaren, ontwikkelen en kennis (ontwikkelen) subdoelstellingen.

Een tweede activiteit tijdens de oriëntatiefase is het uitvoeren van een actorenanalyse. Hiervoor werd er een desktopstudie uitgevoerd. Er werden interviews afgenomen met een aantal sleutelpersonen. De resultaten van de actorenanalyse zijn terug te vinden in paragraaf 2.3.

1.3 Onderzoeksfase

De hoofddoelstelling tijdens de onderzoeksfase is het opstellen van indicatoren voor het meten van draagvlak voor onroerend erfgoed. Er worden indicatoren opgesteld voor onroerend erfgoed als containerbegrip (OE in het algemeen), archeologisch erfgoed, bouwkundig erfgoed, landschap en een specifieke beleidsmaatregel of -project. Het opstellen van de indicatoren gebeurde aan de hand van verzamelde informatie uit de doelbomen, de interviews, buitenlandse voorbeelden en de indicatoren voor draagvlak voor natuur. De indicatorenset werd herhaaldelijk besproken met de opdrachtgever en de stuurgroep. Een uitgebreide lijst van indicatoren werd gereduceerd tot een werkbaar set van indicatoren. Tot slot werden de indicatoren uit deze set verder uitgewerkt in individuele fiches.

Naast het opstellen van de indicatoren werden er 'erfgoedbeelden' opgesteld. Deze beelden brengen de verschillende manieren in kaart om naar onroerend erfgoed te kijken. Er werden 5 verschillende erfgoedbeelden opgesteld met elk een expressieve, normatieve en cognitieve component. Om de houding van de mensen ten opzichte van onroerend erfgoed en erfgoedzorg in kaart te brengen, werd er een enquête opgesteld waarin de erfgoedbeelden getest werden. De resultaten van de enquête werden kwalitatief en kwantitatief geanalyseerd.

Om de indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed te kaderen in een ruimere omgevingsanalyse, worden contextvariabelen geïdentificeerd die relevant zijn in het kader van het draagvlak voor onroerend erfgoed. De contextvariabelen brengen het maatschappelijk kader en de ontwikkelingen in beeld waarin het draagvlak voor onroerend erfgoed gevormd wordt en beweegt. De contextvariabelen kunnen niet rechtstreeks in verband gebracht worden met de indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed in die

zin dat er geen rechtlijnige en eenduidige algemene conclusies over de invloed van de variabelen op draagvlak aan verbonden kunnen worden. Voor het in beeld brengen van de contextvariabelen wordt er een nulmeting uitgevoerd. Door middel van een longitudinale monitoring kan dan een verbetering/verslechtering worden vastgesteld van de maatschappelijke ontwikkelingen voor het draagvlak.

Tot slot werd er een methodiek ontwikkeld voor het in kaart brengen van het draagvlak voor een specifieke case. Het betreft hier een specifieke beleidsmaatregel of –project. De methodologie voor draagvlakmeting van een concrete beleidsmaatregel geeft inzicht in de mate waarin verschillende doelgroepen op basis van de eigen erfgoedbeelden een specifiek beleidsproject waarderen en dit uiten in bepaalde vormen (kennis, houding, gedrag). Deze methodologie wordt toegepast op een voorbeeldcase. De voorbeeldcase in deze studie is een landschapsbeheerplan, met name het beheerplan voor het kasteeldomein van Poeke.

1.4 Meting

Na het opstellen van de indicatoren voor draagvlakmeting van onroerend erfgoed als containerbegrip, bouwkundig erfgoed, landschap, archeologie en een specifieke beleidsmaatregel of –project, worden de verschillende indicatoren een eerste keer ingevuld. Dit noemen we een nulmeting.

De resultaten van de nulmeting van de verschillende indicatoren worden gepresenteerd in een dashboard. Dit is een instrument waarin de indicatoren op een visueel inzichtelijke manier voorgesteld worden. Het instrument moet een inzicht verschaffen in de stand van zaken van het draagvlak van onroerend erfgoed en moet ons in staat stellen de evoluties in draagvlak voor onroerend erfgoed te monitoren.

Naast het meten van de indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed werd er eveneens een nulmeting uitgevoerd voor de contextvariabelen.

1.5 Aanbevelingen

Op basis van de uitkomsten van de verschillende onderzoeksstappen kunnen er een aantal aanbevelingen geformuleerd worden, zowel voor vandaag als voor de toekomst.

Ten eerste zijn er praktische aanbevelingen met betrekking tot het gebruik, de opvolging en de toekomstmogelijkheden voor de opgestelde indicatorenset. Daarnaast zijn er aanbevelingen in verband met draagvlak voor erfgoedzorg en draagvlak voor erfgoedbeleid. Dit zijn inhoudelijke aanbevelingen die in de loop van het onderzoek naar boven zijn gekomen. Tot slot formuleren we een aantal aanbevelingen die betrekking hebben op draagvlakonderzoek voor onroerend erfgoed.

2. FOCUS GEVEN AAN DE INDICATORENKORF

2.1 Inleiding

Voor het opstellen van een indicatorenkorf is het belangrijk dat er duidelijk afgebakend wordt wat het onderwerp en de doelstelling is van de indicatorenkorf. In dit hoofdstuk trachten we de focus van de indicatorenkorf duidelijk te stellen. Dit doen we enerzijds door de begrippen 'erfgoed' en 'draagvlak' te definiëren en anderzijds door de resultaten van de actorenanalyse weer te geven. De begripsafbakening gaat dieper in op onroerend erfgoed(beleid) en draagvlak in al zijn aspecten. De ruime benadering van beide begrippen wordt duidelijk. De actorenanalyse die uitgevoerd werd aan de hand van een desktopstudie en een aantal interviews met sleutelpersonen geeft inzicht in de stand van zaken van het huidige veld en geeft een eerste inzicht in het aanwezige draagvlak voor onroerend erfgoed. Enkele resultaten van de interviews worden hier besproken.

2.2 Begripsafbakening erfgoed en draagvlak

Zowel 'onroerend erfgoed' als 'draagvlak' zijn begrippen die vatbaar zijn voor uiteenlopende interpretaties. Nochtans is een goed begrip en een duidelijke afbakening van de inhoud van de begrippen een conditio sine qua non voor het bekomen van een effectieve, efficiënte en doelgerichte indicatorenkorf waar het beleid zich op kan enten.

2.2.1 Onroerend erfgoed(beleid)

Drie aspecten zijn van belang in het kader van deze opdracht:

- Onroerend erfgoed als containerbegrip;
- De verschillende deelaspecten van het onroerend erfgoedbeleid, i.e. archeologie, monumenten en landschappen;
- Concrete beleidsmaatregelen en –projecten vanuit het onroerend erfgoedbeleid.

A. Erfgoed(beleid)

Het begrip 'Onroerend Erfgoed' heeft de laatste decennia een belangrijke evolutie doorgemaakt.

De traditionele monumentenzorg is sinds het begin van de jaren zeventig van vorige eeuw geëvolueerd van het bewaren van objecten naar het bewaren van 'memorie'. Vandaag gaat het dus vooral over het bewaren van de inhoudelijke betekenis van het onroerend erfgoed voor de hedendaagse maatschappij. Binnen dat bewustwordingsproces kiest men vandaag ook veeleer voor de term 'onroerend erfgoed' in de plaats van 'monument'. Dat onroerend erfgoed bevat in eerste instantie de historische gebouwen (het bouwkundig erfgoed), het archeologisch erfgoed en de landschappen, maar evenzeer roerend en immaterieel erfgoed: tradities, maatschappelijke structuren, gebruiken, gewoontes, expressievormen... Het materieel erfgoed wordt zo de drager van de memorie.

Deze verruiming van het begrip leidt ook tot nieuwe benaderingen met betrekking tot de zorg voor en het beleid ten aanzien van onroerend erfgoed. Het louter bewaren van de materiële overblijfselen is immers niet voldoende. Wanneer de 'memorie' boven de 'materie' wordt geplaatst, zal men ook vrijer kunnen omspringen met de materie en worden wijzigingen of vervangingen meer aanvaardbaar, zolang de essentie van de herinnering behouden blijft. Bovendien is het bij vele monumenten reeds nu zo dat van de oorspronkelijke materie door

opeenvolgende restauraties en interventies nog bitter weinig overblijft. Anderzijds zijn er heel wat overblijfselen waarvan net het materiële essentieel is om te bewaren. Vanuit het standpunt van architecten en gebruikers zal dan weer de (esthetische) samenhang en (nieuwe) functionaliteit primeren. Dit alles maakt dat er geen eenduidige theorieën bestaan m.b.t. de benadering van onroerend erfgoed.

Met betrekking tot het draagvlak (cf. infra) levert deze verruiming van het begrip enkele uitdagingen op. Het is immers zo dat het waarden – een voorwaarde voor draagvlak - sterk verbonden is met de basishouding die individuen of groepen aannemen.

Er dient binnen deze opdracht ook onderscheid gemaakt te worden tussen erfgoedzorg en erfgoedbeleid. Daarbij kan erfgoedbeleid beschouwd worden als dat deel van de erfgoedzorg dat door de overheid wordt gedragen. Door het verschil in basishouding tussen beleidsmakers en andere groepen zijn beiden niet steeds gelijklopend. Zo druisen goedbedoelde initiatieven m.b.t. onroerend erfgoed vaak in tegen een aantal beleidsdoelstellingen ter zake. Denken we hierbij maar aan de talrijke 'historiserende' ingrepen op (niet beschermd) onroerend erfgoed of de problematiek van de schattenjagers.

B. Deelaspecten van het (onroerend) erfgoedbeleid

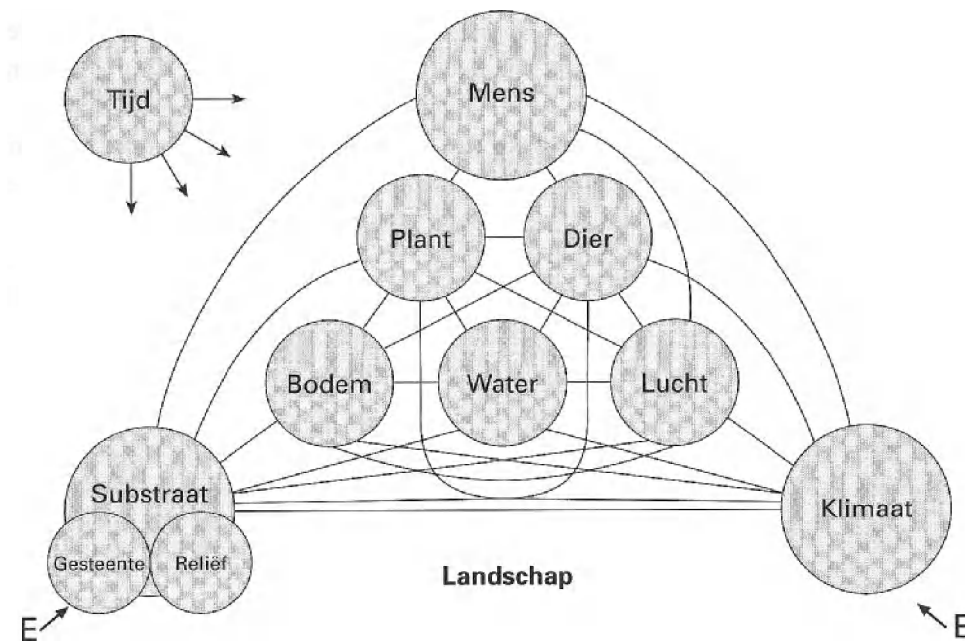
Traditioneel wordt binnen het onroerend erfgoedbeleid onderscheid gemaakt tussen drie grote aspecten: landschap, bouwkundig erfgoed en archeologie. Deze driedeling betekent echter geenszins dat deze aspecten los van elkaar zouden staan. De samenhang tussen deze aspecten is zelfs één van de uitgangspunten. Hierbij dient aangestipt te worden dat Landschap en bouwkundig erfgoed (en in mindere mate archeologie) naast erfgoedwaarden ook een hele waaier aan andere aspecten omvatten. Denken we maar aan natuurwaarden, gebruikswaarden, recreatieve waarden etc. Evoluties in deze aspecten hebben een niet onbelangrijke invloed op het onroerend erfgoedbeleid.

Daarnaast is er de laatste jaren bijzondere aandacht ontstaan voor het maritiem erfgoed, dat omwille van zijn eigenheid een afzonderlijke benadering vergt.

Landschap

Algemeen wordt het landschap bestudeerd langs drie invalshoeken, nl. "het landschap als erfgoed", "het landschap als dynamisch relatiestelsel" en "het landschap als zintuiglijk en hoofdzakelijk visueel waarneembaar verschijnsel".

Om deze verschillende benaderingen te begrijpen, is het nodig inzicht te hebben in de wijze waarop een landschap ontstaat. Het denkmodel van J.S.S. Zonneveld is bijzonder bruikbaar om de landschapsvormende factoren en hun interrelaties beter te begrijpen. Dit model laat ook toe de relaties met de andere erfgoedaspecten scherp te stellen.

Figuur 1: Landschapsfactoren (naar Zonneveld)

De basis van het systeem wordt gevormd door drie geofactoren: het substraat, het klimaat en de mens. Deze drie geofactoren vormen de basis waarop de andere landschapsfactoren (bodem, water en lucht, plant en dier) zich dienen in te stellen. De figuur laat ook toe de drie 'werelden' te onderscheiden die men in het landschap kan onderscheiden: de abiotische, waarvan de kenmerken sterk bepalend zijn voor de biotische en tenslotte voor de mens. Een belangrijk aspect is tevens dat dit dynamische systeem een sterke tijdsdimensie heeft. Er is met andere woorden geen eindpunt. Het landschap is permanent onderhevig aan verandering.

De complexiteit van 'landschap' heeft ertoe geleid dat er verschillende soorten landschapsbeleid bestaan, die vaak vertrekken van de verschillende 'waarden' die een landschap vertegenwoordigen.

Bouwkundig erfgoed

Een monument kan gedefinieerd worden als "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, dat van algemeen belang is door zijn artistieke, wetenschappelijke, historische, volkskundige, industrieel-archeologische of andere sociaal-culturele waarde, met inbegrip van de cultuurgooden die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijbehorende uitrusting en de decoratieve elementen"¹.

Een voor bescherming vatbaar monument is een zoals hierboven beschreven monument, dat werd ingeschreven op de krachtens het decreet daartoe aangelegde lijst.

Monumenten zijn echter niet statisch. Elke generatie heeft immers haar eigen sporen nagelaten. Het is dan ook belangrijk dat het beschermd erfgoed blijft 'ademen' met respect

¹ Decreet van 3 maart 1976 tot bescherming van Monumenten en Stads- en Dorpsgezichten, gewijzigd bij decreten van 18 december 1992, 22 februari 1995, 22 december 1995, 8 december 1998, 18 mei 1999, 7 december 2001, 21 november 2003, 30 april 2004 en 10 maart 2006.

voor de waarden die ons uit het verleden hebben bereikt. Een bescherming wil bijgevolg niet de bestaande toestand bevriezen maar het erfgoed integreren in de hedendaagse maatschappij.

Archeologie

Archeologie is de wetenschap die zich richt op de reconstructie van samenlevingen in het verleden door middel van opsporing, onderzoek en conservering van de materiële overblijfselen van menselijke activiteiten. Doel is enerzijds het verkrijgen van kennis over de menselijke samenleving door de tijden heen en anderzijds het verkrijgen van een beter inzicht in de processen waardoor samenlevingen veranderen. In tegenstelling tot een zeer wijdverbreide opvatting is het doel van de archeologie niet het stofferen van museumvitрины met 'mooie stukken', maar het geven van een zo getrouw mogelijke reconstructie van alle aspecten van het (pre)historische bestaan. De scheiding tussen archeologie en de andere deeldisciplines wordt traditioneel getrokken op het maaiveld, de grens tussen de bodem en daarboven. Dergelijk onderscheid is vaak problematisch. Bouwkundig erfgoed heeft ondergrondse funderingen en archeologische relictten zijn soms ook bovengronds waar te nemen (reliëfaanpassingen). Ook het landschap kan niet los gezien worden van de bodem, bijvoorbeeld vanuit een landschapsgenetisch perspectief.

C. Concrete beleidsmaatregelen en –projecten vanuit het erfgoedbeleid

Traditioneel kan erfgoedbeleid opgedeeld worden in vijf deelaspecten: inventarisatie, onderzoek, bescherming, beheer en ontsluiting. Daarbij ressorteren in Vlaanderen inventarisatie, onderzoek en ontsluiting onder de VIOE, terwijl beheer en bescherming de taak zijn van het Agentschap Ruimtelijke Ordening - Onroerend Erfgoed Vlaanderen. Daarnaast houdt het Departement R-O zich bezig met beleidsvoorbereiding en ondersteuning. Tenslotte is er het Agentschap Inspectie RWO dat toeziet op het naleven van de reglementering.

2.2.2 Draagvlak

A. Draagvlak als de resultante van objectieve waarneming en subjectieve waardering

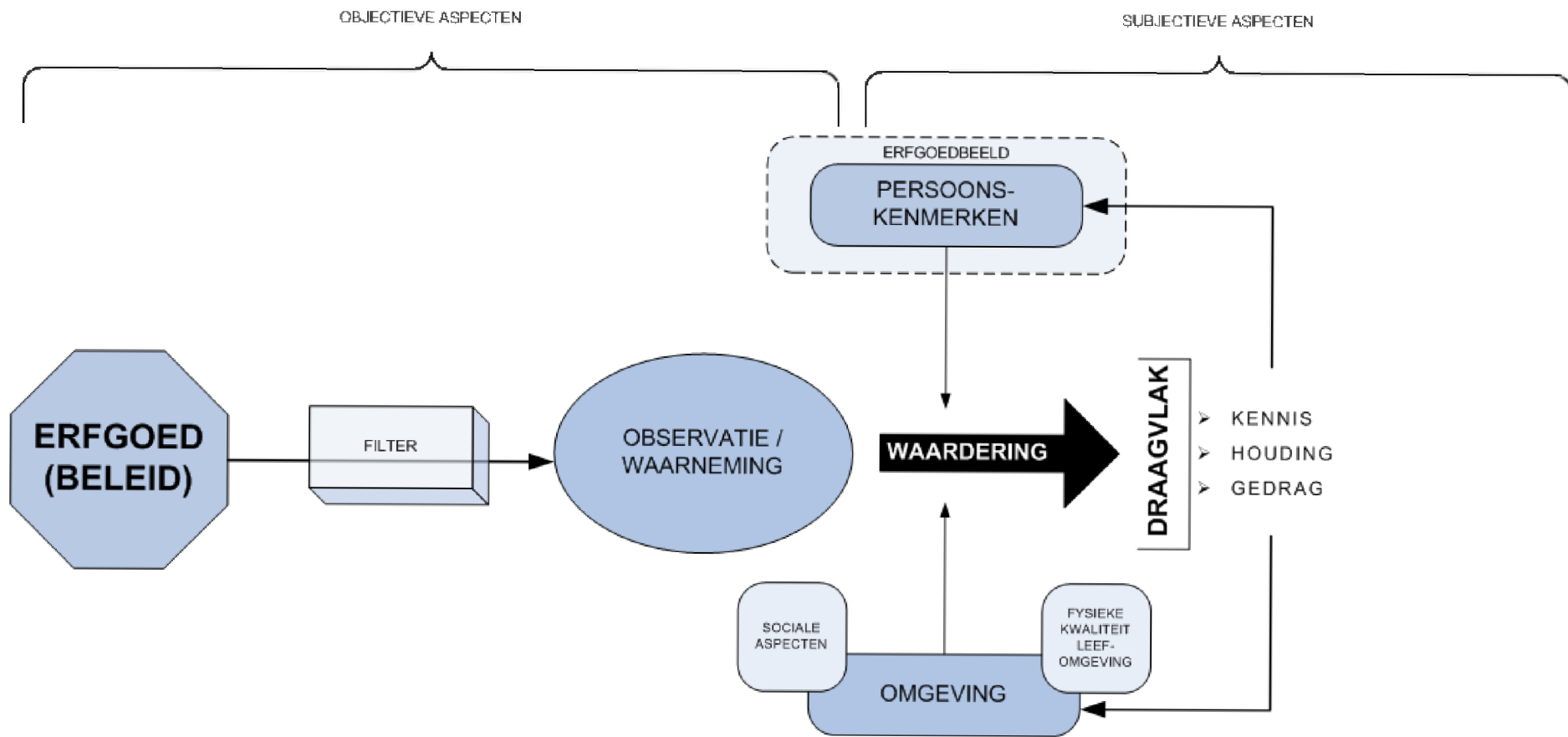
Draagvlak voor erfgoed(beleid) kan gezien worden als het resultaat van een waarnemings- en waarderingsproces en manifesteert zich zowel op cognitief (kennis), normatief (houding, attitude, perceptie) als expressief (gedrag) vlak.

Waarnemen is het zintuiglijk observeren van de omgeving door mensen met vnl. het gezicht, het gehoor en de reukzin. Waarneming van de omgeving verschilt van persoon tot persoon: de één ziet een vervallen fabriek als symbool voor sociale onderdrukking, de ander ziet de bijzondere plantjes die tussen de stenen groeien.

Waarderen is het toekennen door een persoon van een evaluatieve waarde aan een bepaalde waarneming. De evaluatie kan positief, neutraal of negatief zijn en eenzelfde waarneming kan door mensen verschillend worden gewaardeerd.

Dit onderscheid tussen waarneming en waardering is vooral analytisch van aard. De meeste mensen doorlopen dit proces onbewust, waarbij waarneming en waardering niet worden onderscheiden. Het proces van waarneming en waardering kan de 'beleving' worden genoemd. Waardering van een geobserveerd(e) omgeving(saspect) is een (onbewuste) psychische evaluatieve activiteit die volgt na de waarneming van die omgeving en wordt gemedieerd door een aantal persoons- en omgevingsaspecten.

Het hele belevingsproces, waar het moment van waardering van de omgeving deel van uitmaakt, kent een objectieve en een subjectieve component. Waarbij kan worden gesteld dat de fysische omgeving en de waarneming als de (voornamelijk) objectieve component kunnen worden gezien, en de waardering en de daaropvolgende effecten als de eerder subjectieve component.

Figuur 2: Het belevingsproces van erfgoed(beleid)

Waarnemen heeft betrekking op het zien van omgevingskwaliteiten: kenmerken die de omgeving zijn betekenis geven. De waardering wordt echter niet alleen bepaald door de selectieve, dominante waarnemingskenmerken (Coeterier, 1987), maar ook door het complex geheel van kenmerken van (1) een persoon en (2) de omgeving. Welke omgevingskwaliteiten worden geobserveerd of waargenomen, is afhankelijk van de specifieke persoon die zijn/haar aandacht (onbewust) selectief op bepaalde aspecten van de omgeving zal richten op basis van de specifieke achtergrond van die persoon.

B. Draagvlak als containerbegrip

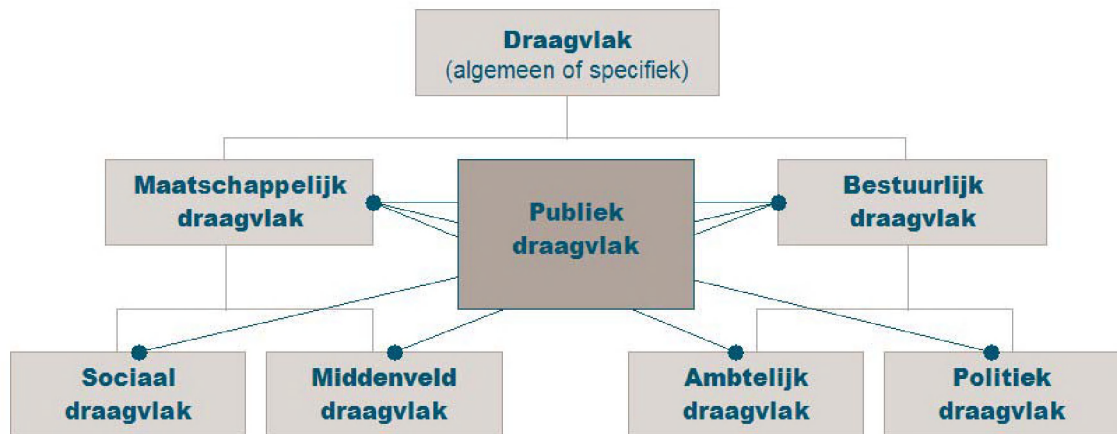
Ook 'draagvlak' als begrip kent vaak geen eenduidige afbakening en is door het veelvuldig gebruik in verschillende contexten uitgegroeid tot een containerbegrip.

In belangrijke mate wordt draagvlak geassocieerd met, respectievelijk gelijkgesteld aan, politieke steun van de bevolking voor het beleid en voor huidige en voorgestelde maatregelen, met inbegrip van de consequenties (Bogaert, 2002). In feite komt draagvlak neer op een compromis tussen de (machtige) belangen- en drukingsgroepen, die zich rond een bepaald dossier profileren en zich allemaal min of meer in het bereikte akkoord kunnen herkennen.

Bogaert (2002) noemt dit een reductie en te beperkte invulling van het begrip 'draagvlak'. Draagvlak is voor hem meer dan alleen maar aanvaarding. Het gaat daarbij ook om positief gedrag, in de vorm van goedkeuring en ondersteuning door de gemeenschap, of een deel daarvan, van het op zich nemen of dragen van verantwoordelijkheid en daaraan verbonden lasten of inspanningen.

Draagvlak is ook meer dan alleen maar draagvlak bij de burger. Zo kan er ruwweg een onderscheid gemaakt worden tussen maatschappelijk, bestuurlijk en publiek draagvlak.

- Maatschappelijk draagvlak is samengesteld uit sociaal draagvlak en middenvelddraagvlak. Het sociaal draagvlak omvat de houding en het gedrag van niet-georganiseerde burgers. Hiernaast onderscheiden we het middenveld draagvlak, of het draagvlak bij klassieke sociale bewegingen, nieuwe sociale bewegingen en actiegroepen. Dit draagvlak is gedeeltelijk geïnstitutionaliseerd via adviesraden en – commissies, waar standpunten worden verdedigd.
- Bestuurlijk draagvlak omvat het ambtelijk en het politiek draagvlak. Met het ambtelijk draagvlak worden de betrokken (sectorale) administraties van diverse bestuurlijke niveaus bedoeld. Het gaat hierbij zowel om Europese, federale, Vlaamse, provinciale als gemeentelijke ambtenaren. Naar analogie staat politiek draagvlak voor het draagvlak bij Europese, federale, Vlaamse, provinciale en gemeentelijke politici.
- Het publiek draagvlak is de uitkomst (of in afwachting hiervan de teneur) van het publiek debat tussen betrokken actoren. Het bevindt zich op het kruispunt van het maatschappelijk debat. Het is het aggregaat van wat in de media verschijnt.

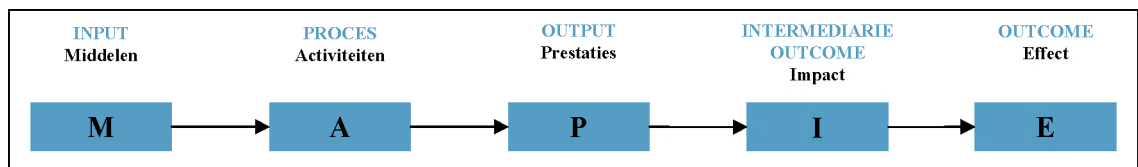

Figuur 3: Conceptualisering draagvlak

C. Draagvlak als intermediaire outcome van het beleid

Vanuit het perspectief van het beleid dient draagvlak gezien te worden als een vorm van 'intermediaire outcome' van het beleid. Dit kan geïllustreerd worden met de MAPIE-keten.

De zgn. MAPIE-keten is een model waarbij een relatie gelegd wordt tussen de ingezette middelen, activiteiten, prestaties, impacten en effecten van een beleidsproces. De middelen vormen de input van het proces, de activiteiten het proces zelf en de prestaties de output. De impact op de doelgroep wordt gedefinieerd als de intermediaire outcome en het uiteindelijke effect wordt ook wel eens outcome genoemd.

Figuur 4: MAPIE-keten

"Intermediaire outcome-effecten manifesteren zich op middellange termijn en worden gedefinieerd als de reactie van de doelgroepen op de output" (Heyerick, 2003). Met de term intermediaire outcome wordt het meest directe resultaat bedoeld. Het resultaat is onmiddellijk waarneembaar als de actie is uitgevoerd.

Het gaat hier om de respons van de doelgroep op de output van het beleid. Intermediaire outcomes zijn rechtstreeks gekoppeld aan de doelstelling in de zin dat een doelstelling zo wordt geformuleerd dat er een bepaalde respons van de doelgroep op de output wordt beoogd. Het gaat daarbij meestal om volgende aspecten:

- Kenniswijziging (cf. cognitief);
- Attitudewijziging (cf. normatief);
- Gedragswijziging (cf. expressief).

Het laatste beoordelingsaspect 'gedragswijziging' zal meestal de (tussentijdse) doelstelling van een beleidsmaatregel zijn. Immers, enkel door middel van een bepaalde wijziging van

het gedrag zal er een wijziging optreden in de empirische realiteit (cf. plandoelstelling). Kennis en attitude kunnen daarbij als een voorwaarde gezien worden voor de gedragswijziging, al is die relatie niet steeds even duidelijk.

2.3 Actorenanalyse

Om een goed zicht te krijgen op wie er allemaal een rol speelt in de erfgoedwereld en wat de verschillende standpunten zijn ten aanzien van erfgoedzorg en -beleid, werd er een actorenanalyse uitgevoerd. Het doel van de actorenanalyse was het verkrijgen van een overzicht van de belangrijke 'spelers' en hun visies op erfgoedzorg.

Op basis van de actorenanalyse kan een selectie gemaakt worden van de 'sleutelactoren' en doelgroepen waarbij men draagvlak wil meten.

De analyse van de actoren geeft informatie over de functionele karakterisering (wat is hun eventuele plaats in het proces), en over de inhoudelijke karakterisering van de actoren (wat is hun visie op de problematiek en op de te volgen oplossingsrichting).

De actorenanalyse werd in eerste instantie uitgevoerd aan de hand van een desktopstudie. Hiervoor werden verschillende bronnen geraadpleegd, vooral via internet.

In tweede instantie werden diepte-interviews afgenomen met verschillende sleutelactoren. Deze actoren situeren zich zowel bij de overheid (e.g. de secretaris-generaal van het departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend erfgoed, ...) als bij het middenveld (e.g. VCM, OMD Vlaanderen,...). Er werden een tiental interviews afgenomen van verschillende sleutelactoren. Het lijstje wordt weergegeven in paragraaf 2.3.2.

2.3.1 Desktopstudie

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de verschillende actoren betrokken bij onroerend erfgoed en hun identiteit.

De Vlaamse administratie

De Vlaamse administratie werd recent grondig hervormd door de operatie Beter Bestuurlijk Beleid. Voor Onroerend Erfgoed begon deze hervorming al in 2004, met de oprichting van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed, naast de Afdeling Monumenten en Landschappen. Nu beschikt het Vlaamse Gewest over vier overheidsdiensten die bevoegd zijn voor onroerend erfgoed:

- Het Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed (RWO, opgericht op 1 juli 2006),
- Het Agentschap Ruimtelijke Ordening - Onroerend Erfgoed Vlaanderen (R-O Vlaanderen, opgericht op 1 juli 2006),
- Het Agentschap Inspectie RWO (opgericht op 1 juli 2006) en
- Het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE, opgericht in 2004).

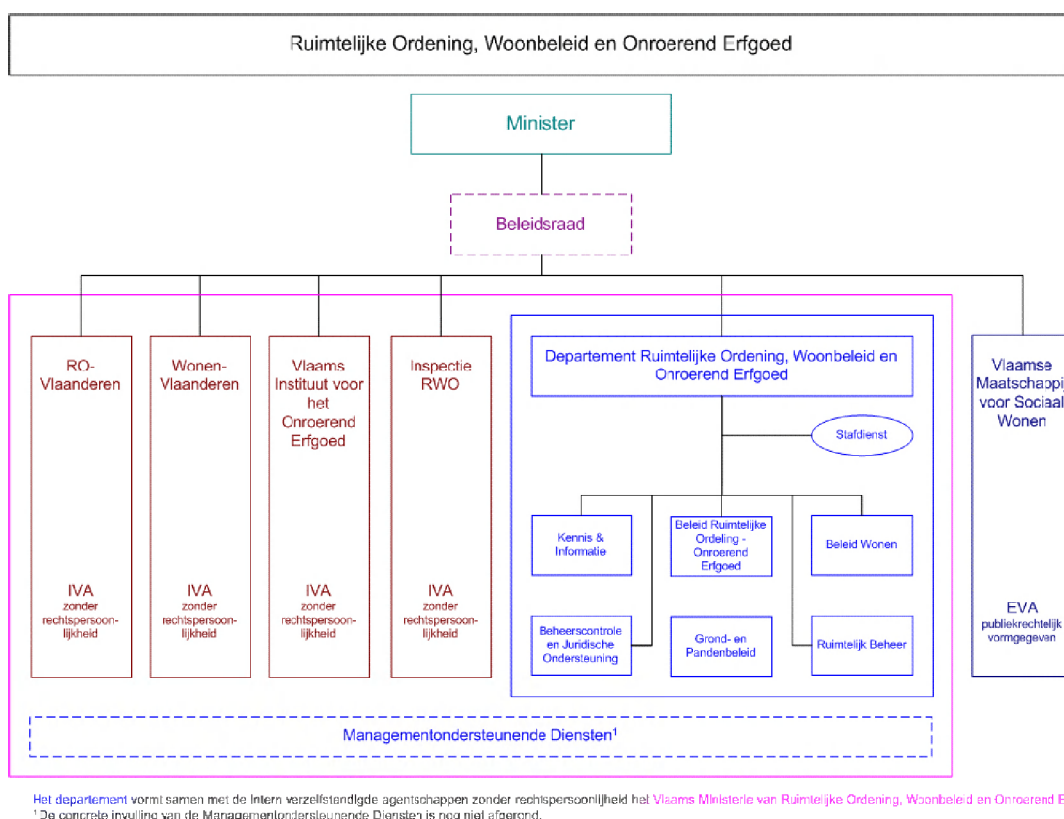
Het Departement ondersteunt de bevoegde minister bij de voorbereiding van het beleid en bouwt inhoudelijke expertise op rond deze beleidsthema's.

Het Agentschap R-O Vlaanderen is bevoegd voor de beleidsuitvoering, de voorbereiding van de beschermingen en het beheer (vergunningen, premies) van het onroerend erfgoed. De erfgoedconsulenten uit de provinciale diensten van het Agentschap staan onroerend erfgoedeigenaars met raad en daad terzijde.

Het Agentschap Inspectie RWO ziet toe op de naleving van de reglementering inzake onroerend erfgoed.

Het VIOE is een wetenschappelijke instelling die onderzoek verricht naar archeologie, monumenten, landschappen en varend erfgoed in Vlaanderen en ook een belangrijke taak heeft op het vlak van publiekswerking.

Hieronder wordt het organigram van de Administratie Ruimtelijke Ordening, Huisvesting en Monumenten en Landschappen weergegeven.

Figuur 5: Organigram van het Departement Ruimtelijke Ordening, Woonbeleid en Onroerend Erfgoed

KCML Vlaanderen

In 2004 werden door de Vlaamse regering grondige wijzigingen aangebracht aan de samenstelling, de organisatie, de bevoegdheden en de werking van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML) van het Vlaamse Gewest.

Daar waar de centrale commissie van de KCML tot dan drie afdelingen kende, respectievelijk bevoegd voor de monumenten en stads- en dorpsgezichten, het interieur van monumenten en de landschappen, telt zij nu vijf afdelingen.

De KCML adviseert de minister bevoegd voor het onroerend erfgoed:

- in de gevallen en rekening houdend met de termijnen, bepaald in de decreten;
- op verzoek van de minister of zijn gemachtigde, over een aangelegenheid die valt binnen het toepassingsgebied van de decreten binnen de door de aanvrager gestelde termijn;
- uit eigen beweging, over elke aangelegenheid die valt binnen het toepassingsgebied van de decreten.

Provincies en lokale besturen

‘Provinciale cellen Onroerend erfgoed’ (agentschap RO – entiteit OE) en regionale diensten VIOE (Vlaamse ambtenaren)

Het zwaartepunt van de dagelijkse onroerend-erfgoedzorg ligt bij de vijf provinciale diensten in Brugge, Gent, Antwerpen, Leuven en Hasselt. Elke provinciale dienst bestaat uit een aantal consulenten, gespecialiseerd in monumentenzorg, landschapszorg of archeologie.

Ook het VOIE heeft per provincie een regionale dienst waar een aantal medewerkers tewerkgesteld zijn.

Provinciale overheden (provinciale ambtenaren)

Naast de provinciale ‘buitendiensten’ hebben ook de provinciale overheden zelf bevoegdheden inzake Onroerend Erfgoed. Hoe de provinciale overheid georganiseerd is voor onroerend erfgoed, is sterk verschillend voor de verschillende provincies. Bij de meeste provincies leunt onroerend erfgoed nauw aan hij het beleidsdomein ‘cultuur’.

Vb. Limburg Provinciaal Centrum voor Cultureel erfgoed (www.pcce.be)

Archeologie op provinciaal en lokaal niveau

Elke Vlaamse provincie beschikt over een eigen archeologische dienst. Provinciale archeologen geven advies aan de gemeenten, registeren vondsten, doen noodonderzoeken en werfcontroles. Ze zorgen tevens voor de beleidsintegratie van de archeologie op provinciaal niveau. Waar de provincie zelf bouwheer is, zorgen de provinciale archeologen voor het onderzoek. Bovendien zijn ze ook mede verantwoordelijk voor de publiekswerking.

Een aantal steden en gemeenten beschikken over een eigen archeologische dienst. Deze diensten hebben als eerste opdracht advies uit te brengen bij allerhande bouw- en infrastructuurwerken. Aan de basis van dat advies ligt de reeds beschikbare archeologische kennis, maar ook andere historische bronnen, zoals kaarten, afbeeldingen of beschrijvingen.

Een aantal gemeenten hebben een ‘Intergemeentelijke archeologische dienst’. Naar het voorbeeld van de Archeologische Dienst Waasland (ADW) werden de voorbije jaren een aantal intergemeentelijke archeologische diensten opgestart. Zij worden gesubsidieerd door de Vlaamse Overheid. De intergemeentelijke archeologische diensten zijn bevoegd voor het beheer van het archeologisch patrimonium dat zich op hun grondgebied bevindt. In principe voeren intergemeentelijke diensten zelf geen archeologische opgravingen uit.

Intern middenveld: organisaties

- Monumentenwacht Vlaanderen vzw
- Erfgoed Vlaanderen
- Open Monumentendag Vlaanderen
- Icomos (International Council on Monuments and sites)
- VCM Contactforum voor Erfgoedverenigingen vzw
- Regionale landschappen

Extern middenveld: betrokkenen

- Eigenaars: dit kunnen zowel privé-eigenaars, verenigingen, instellingen als kerkfabrieken en openbare besturen zijn.
- Beheerders: dit kunnen zowel privé-beheerders, verenigingen, instellingen als kerkfabrieken en openbare besturen zijn.
- Landbouwers
- Amateurs
 - Amateur archeologen
 - Detector amateurs
 - Heemkundige kringen

2.3.2 Interviews

Met een tiental sleutelactoren werden er diepte-interviews afgenomen. In de tabel hieronder wordt aangegeven welke interviews er werden afgenomen.

Tabel 3: Overzicht interviews met sleutelactoren

1	Boerenbond	Peter Bruggen (directeur beroepswerking Boerenbond)
	Landeigenaars: landelijk Vlaanderen	Graaf d'Ursel
2	Projectontwikkelaar	Vanhaerents: militair hospitaal Antwerpen
3	VCM-OMD	Piet Jaspaert
	VCM	Karel Dendooven
	OMD	Benny Buntinx
4	Archeoloog	Luc Bauters (Provincie Oost-Vlaanderen / FVA)
	Archeoloog	Gunter Stoops (Archeologische dienst stad Gent)

5	Toerisme Vlaanderen	Katrien Mampaey (afdelingshoofd directe investeringen),
6	Secr. Generaal van het Departement RO, woonbeleid en OE	Guy Braeckman
7	Vroeger afdelingshoofd Mon en Lands	Edgard Goedleven
8	Kabinet min. van Mechelen	Philippe Heyvaert
10	Deputé prov. Limburg	Sylvain Sleypen

De interviews waren erop gericht om in korte tijd gerichte informatie over gegevens, verwachtingen, wensen en rollen te verzamelen. Het doel van de interviews was duidelijk zicht te krijgen op de visie van de actoren op onroerend erfgoed, de verschillende partijen bij de zorg voor onroerend erfgoed en het draagvlakbegrip.

Het eerste onderwerp dat besproken werd met de verschillende actoren was de situering van de actor in het onroerend erfgoedveld. Tijdens deze kennismaking werd de ervaring van de actor, de inhoudelijke positionering ten opzichte van erfgoedzorg en erfgoedbeleid en zijn betrokkenheid hierbij besproken. Deze informatie schept het kader waarbinnen de antwoorden gelezen en geïnterpreteerd moeten worden.

Als tweede onderwerp werden de begrippen erfgoedzorg en erfgoedbeleid, samen met de doelstellingen van het beleid besproken. Opvallend hier was dat een aantal actoren, met name deze uit het middenveld, uit andere (beleids)sectoren of het lokale beleidsniveau, de (Vlaamse) beleidsdoelstellingen met betrekking tot onroerend erfgoed niet konden formuleren. Erfgoedzorg wordt door verschillende actoren ervaren als de taak van éénieder. De overheid neemt een deel van taken van beheer, bescherming en onderhoud op zich. De overheid is hier niet enkel het Vlaams Gewest, maar ook de provincies en de steden en gemeenten. De beleidsdoelstellingen moeten zoveel mogelijk vertaald worden in 'overheidsprojecten'. Er wordt aangegeven dat er nog meer gewerkt zou moeten worden rond de menselijke verankering van onroerend erfgoed en het functioneren ervan in een gemeenschap. In deze context wordt er verwezen naar het begrip 'erfgoedgemeenschap' dat uit de conventie van Faro naar voor komt. Dit houdt onder meer in dat erfgoed maar erfgoed is in functie tot een omgeving. Erfgoed is bepalend voor de omgeving, anderzijds geeft erfgoed ook invulling aan de omgeving. De erfgoedgemeenschap kan zowel op macro als op micro niveau bestaan, zo is er bijvoorbeeld een Europese Art-nouveau gemeenschap.

Opvallend is ook dat het onderscheid tussen roerend er onroerend erfgoed door de meeste actoren beschouwd wordt als een beleidsmatig onderscheid waarvoor er een te strikte scheiding gemaakt wordt. Het onderscheid is fictie, en materieel en immaterieel erfgoed zijn beide onderdelen van een integrale benadering. De 2 types erfgoed zouden dichter naar elkaar moeten toegroeien zowel op het niveau van het beleid, als op niveau van het middenveld waar in de praktijk vaak op dezelfde mensen beroep wordt gedaan voor initiatieven vanuit de verschillende hoeken. Op lokaal beleidsniveau wordt de scheiding eveneens als hinderlijk ervaren.

Met de verschillende partijen werd besproken wie volgens hen betrokken partijen zijn in het erfgoedbeleid. Hierbij werd er dieper ingegaan op de rol van de overheid inzake zorg voor onroerend erfgoed, en de rollen en verantwoordelijkheden van andere partijen zoals particulieren, eigenaars het grote publiek en verenigingen. Door verschillende partijen werd er ernstige kritiek geuit op het huidige beleid en de toegankelijkheid van de beleidsinstrumenten. Hier werd onder andere verwezen naar 'een verkapt wetgeving', de 'zware procedure voor het aanvragen van premies' en de moeilijkheden in verband met 'medegebruik'. Met betrekking tot de rol van de overheid werd gesteld dat

eigenaars en het middenveld meer gebaat zouden zijn met een stimulerende i.p.v. een penalisierende overheid. Met betrekking tot het middenveld wordt gesteld dat dit nog steeds erg specialistisch en technisch is. De vraag wordt gesteld of verenigingen verder aangemoedigd moeten worden door de overheid of dat ze beter gediend zijn met een positieve sfeer rond erfgoed, een goede bodem waarop ze kunnen gedijen. Open Monumenten Dag is ondertussen een vaste waarde en wordt als jaarlijks publiekmoment beschouwd. Het beleid is van mening dat de verenigingen een belangrijke rol spelen in draagvlakcreatie. Hiervoor zien ze verschillende taken weggelegd voor de verenigingen zoals het verstrekken van informatie, het optreden als aanspreekpunt en het opnemen van een doorverwijsfunctie.

Ook de verwachtingen en wensen ten aanzien van het erfgoedbeleid en de studie in het bijzonder werden besproken met de verschillende actoren.

Indien van toepassing werd er gevraagd naar voorbeelden van cases waarin de actoren in aanraking komen met onroerend erfgoed en wat hun ervaring in deze cases is. Voorbeelden van cases van samenwerking met het beleidsdomein RWO werden gegeven door Toerisme Vlaanderen en de projectontwikkelaar.

Tot slot werd met de verschillende partijen besproken wat zij verstaan onder 'draagvlak voor onroerend erfgoed'. Hierbij kwamen vragen aan bod zoals het huidige draagvlak voor onroerend erfgoed, bepalende elementen voor dit draagvlak, en dus aandachtspunten bij draagvlakmeting en manieren waarop het vergroot zou kunnen worden. Er werd hier gepeild naar zowel kennis, houding als gedrag ten aanzien van onroerend erfgoed.

In het algemeen waren de verschillende partijen van mening dat het draagvlak voor onroerend erfgoed in de positieve zin geëvolueerd is. Inzake draagvlakcreatie is communicatie erg belangrijk, in het bijzonder t.a.v. de eigenaars van onroerend erfgoed. Dialoog wordt als erg belangrijk ervaren door verschillende partijen. Daarenboven is er een vraag naar duidelijke informatie i.v.m. het beleid en de diverse beleidsinstrumenten. Vanuit het beleid wordt gesteld dat het grote publiek in staat zou moeten zijn om erfgoed te herkennen en hier respect voor op te brengen. Deze beleidsdoelstelling wordt uitgedrukt in het streven naar '6 miljoen monumentenwachters'. Volgens het middenveld kan de overheid draagvlak creëren door korter op de bal te spelen.

3. *ERFGOED ALS CONTAINERBEGRIIP: 'ERFGOEDBEELDEN EN OMNIBUSENQUÊTE'*

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk behandelen we onroerend erfgoed als containerbegrip. Dit betekent dat we geen onderscheid maken naar de verschillende types erfgoed maar in kaart trachten te brengen wat het draagvlak is voor onroerend erfgoed in zijn algemeenheid. Dit doen we aan de hand van erfgoedbeelden die getest worden in de omnibusenquête. Indicatoren voor erfgoed in het algemeen komen aan bod in het volgende hoofdstuk.

Om in kaart te brengen hoe het grote publiek staat tegenover onroerend erfgoed, hebben we een aantal (onroerend) erfgoedbeelden uitgewerkt. Onroerend erfgoedbeelden kunnen omschreven worden als 'dat wat mensen onder onroerend erfgoed verstaan'. Het gaat met name over de invulling die mensen aan de term 'onroerend erfgoed' geven. Deze beelden zijn samengesteld uit een expressieve, een normatieve en een cognitieve component. Erfgoedbeelden leggen vast hoe we erfgoed in cognitief opzicht beoordelen (welke verwachtingen t.a.v. kennis hechtten we aan OE?). Daarnaast kan men erfgoed ook normatief (welke waarde heeft het?) en expressief (wat staat centraal bij de beleving van erfgoed?) beoordelen.

We onderscheiden vijf erfgoedbeelden:

- Het ideële erfgoedbeeld;
- Het animistische erfgoedbeeld;
- Het dynamische erfgoedbeeld;
- Het decor erfgoedbeeld;
- Het functionele erfgoedbeeld.

De beelden kunnen het verschil verklaren in de invulling van het begrip 'onroerend erfgoed' tussen verschillende doelgroepen, maar verklaren niet of er al dan niet draagvlak is voor onroerend erfgoed. Wel kunnen de beelden een invloed hebben op het beleid. Een verschil in erfgoedbeelden tussen beleidsmakers en doelgroepen voor erfgoedzorg kan zorgen voor het ontstaan van draagvlakproblemen. Daarom is het niet onbelangrijk de verschillende erfgoedbeelden in kaart te brengen.

Aan de hand van de omnibusvragenlijst wordt de grondhouding van de burgers en hun 'erfgoedbeeld' in kaart gebracht. In deze vragenlijst wordt er gepeild naar de erfgoedbeelden die bij de bevolking aanwezig zijn. De resultaten van de omnibusenquête werden op kwantitatieve en kwalitatieve wijze geanalyseerd. Statistisch zijn de resultaten onderzocht aan de hand van een factoranalyse. Gezien de beperkte resultaten van de statistische factoranalyse werden de resultaten kwalitatief geanalyseerd op inhoud.

Meer informatie over de erfgoedbeelden, de omnibusenquête en de resultaten van deze enquête is terug te vinden in deelrapport 1 'Erfgoedbeelden en omnibusenquête'. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste elementen samengevat.

3.2 Erfgoedbeelden

3.2.1 Het ideële erfgoedbeeld

Kenmerkend voor dit erfgoedbeeld is het ideaalbeeld van erfgoed. De term 'gedachte-ideaal' vat de kern van dit beeld. Dit beeld houdt in dat onroerend erfgoed in zijn oorspronkelijke staat bewaard moet blijven of terug gebracht moet worden naar de 'oorspronkelijke plannen'. Dit kan betekenen dat er gerestaureerd wordt volgens de oorspronkelijke plannen. Bovendien is het aanvaardbaar dat er onderhoudswerken gebeuren om het ideaal(beeld) te behouden, maar er zijn geen aanpassingen voor hedendaags gebruik.

Elementen (criteria):

- Conservatief erfgoedbeeld, vaak romantisch;
- Beleving;
- Kennis van de 'geschiedenis';
- Oorspronkelijke context;
- Oorspronkelijk gebruik, geen (hedendaags) gebruik.

Vb. Dit beeld ligt mede aan de basis van de monumentenzorg zoals die in de tweede helft van de 19de eeuw ontstond, o.m. onder impuls van Violet Le Duc

Expressief	De beleving van het 'gedachte ideaalbeeld' staat centraal. Zowel de beleving als het gebruik worden teruggekoppeld naar het oorspronkelijke plan/de oorspronkelijke staat.
Normatief	Staat ten dienste van de mens voor zover oorspronkelijk gebruik nog mogelijk is.
Cognitief	Kennis van de oorspronkelijke betekenis en staat is uitermate belangrijk.

3.2.2 Het animistisch erfgoedbeeld

Kenmerkend voor dit beeld is het ideaalbeeld van onroerend erfgoed als (historisch) onaangetast, zonder verdere invloed van hedendaagse ontwikkelingen. OE wordt beschouwd vanuit een soort animisme. Elk spoor van hedendaagse menselijke invloed (zoals bepaalde vormen van restauratie) wordt ervaren als storend. Erfgoed heeft in dit beeld een intrinsieke bestaanswaarde zonder afgeleide functies er aan toe te kennen. De aantasting en aftakeling van erfgoed wordt aanvaard als een normaal proces. Ook het verval wordt beschouwd als een normaal deel van het bestaan van OE. Dit beeld komt wellicht het vaakst voor bij landschap en houdt in dat het landschap in zijn oorspronkelijke staat blijft (en geen cultuur-landschap wordt). Voor archeologie houdt het in dat archeologische vondsten in situ bewaard blijven en voor bouwkundig erfgoed kan het betekenen dat het op den duur zal verdwijnen door verval. Er zijn bijvoorbeeld een aantal beschermde ruïnes.

Elementen:

- Organisch erfgoedbeeld;

- Onaangeroerd;
- Oorspronkelijke context;
- Geen ingrepen – aanpassingen;
- (Hedendaags) gebruik enkel indien de huidige staat van het erfgoed het toelaat;

Vb; Romantische beweging in het begin 19de eeuw (ruïnes).

Expressief	Beleving is gericht op de historische component. Herbestemming of gebruik is geen noodzaak.
Normatief	Het erfgoed staat niet ten dienste van de mens en heeft een eigen 'ziel'
Cognitief	Historisch, wetenschappelijk

3.2.3 Het dynamische erfgoedbeeld

Binnen het dynamisch erfgoedbeeld wordt bijna alles als onroerend erfgoed gezien, als het maar over voldoende intrinsieke kwaliteiten beschikt. Deze kwaliteiten kunnen zowel objectief (wetenschappelijk) als subjectief (persoonlijk/emotioneel) zijn. Ingrepen van de mens (e.g. restauratie, aanpassing) dragen bij tot de waarde. De betekenis ervan hangt vaak af van de context waarin het erfgoed beschouwd wordt of voorkomt. Een zekere autonomie van het onroerend erfgoed wordt op prijs gesteld, maar erfgoed mag best ten dienste staan van de mens.

Elementen:

- Erfgoed als onderdeel van onze dagelijkse leefwereld;
- De aanwezigheid van intrinsieke kwaliteiten, zowel objectief als subjectief, is een voorwaarde;
- Hedendaags gebruik moet mogelijk zijn;
- Hedendaagse ingrepen zijn een meerwaarde (zeker indien ze de belevingswaarde van erfgoed verhogen).

Vb. Het dynamische erfgoedbeeld vormt de basis van de hedendaagse monumentenzorg zoals verwoord in het Charter van Venetië

Expressief	Evolutie staat centraal en de invulling van OE kan zeer breed zijn. Naar gebruik toe zijn er vele mogelijkheden. Behoud van intrinsieke kwaliteit is het belangrijkste. Laat ook hedendaagse toevoegingen toe.
Normatief	Staat ten dienste van de mens. Is uitdrukking hedendaagse behoeften.
Cognitief	Kennis (zowel van OE zelf als van de context) is basis om evolutie mogelijk te maken.

3.2.4 Het decor erfgoedbeeld

Binnen dit erfgoedbeeld moet onroerend erfgoed in de eerste plaats decoratief zijn en toegankelijk/ bruikbaar voor (recreatieve) doeleinden. Wat nu erfgoed is, is voor veel aanhangers van dit beeld niet eens zo'n relevante vraag: het gaat meer om het genieten van erfgoed als achtergrond van vooral recreatieve activiteiten. Erfgoed moet in dit beeld ook vooral 'mooi' zijn. De esthetische component speelt hier dus een belangrijke rol. Wat als mooi of lelijk ervaren wordt, is verschillend voor ieder individu, al wordt het tevens bepaald door de algemene maatschappelijke normen en de tijdsgeest.

Elementen:

- Esthetiek is belangrijk: de schoonheid van erfgoed is de kern van dit erfgoedbeeld;
- Beleving staat centraal, vooral vanuit recreatief oogpunt en minder vanuit historisch of functioneel oogpunt;
- Kennis van en gebruiksmogelijkheden van het erfgoed zijn niet van belang.

Vb. Dit erfgoedbeeld is van alle tijden. Het heeft o.m. geleid tot 'façadisme'. Het is ook prominent aanwezig in de populaire cultuur (De Rode Ridder (een kruisvaarder) in het Renaissancekasteel van Horst, De Notre Dame van Parijs met 19de-eeuwse vieringtoren in de Disney-film 'The Hunchback of Notre Dame, Vrolijk België op Expo 58,...).

Expressief	De beleving van het erfgoed is het belangrijkste. Alles is mogelijk, zolang het erfgoed een meerwaarde levert aan de activiteit.
Normatief	Erfgoed staat als achtergrond ten dienste van menselijke activiteit.
Cognitief	Kennis van betekenis is ondergeschikt.

3.2.5 Het functionele erfgoedbeeld

In het functionele erfgoedbeeld staat voorop dat erfgoed nut heeft en een functie vervult voor de hedendaagse mens. Dat de mens gebruik maakt van dat erfgoed en het onderhoudt, wordt binnen het functionele beeld als logisch beschouwd. Erfgoed dat functieloos geworden is, kan best worden herbestemd, ook al brengt dit zeer grondige aanpassingen met zich mee. Indien dit niet mogelijk is, mag het verdwijnen.

Elementen:

- Functie die het erfgoed vervult/ kan vervullen staat centraal;
- Meerwaarde van het erfgoed zit in de gebruiksmogelijkheden, zowel oorspronkelijk als hedendaags gebruik kunnen;
- Hedendaagse ingrepen zijn toegelaten, zeker wanneer ze de gebruikswaarde van het erfgoed verhogen.

Vb. Dit beeld is door de geschiedenis dominant geweest tot aan het ontstaan van de monumentenzorg. Het stelt de onroerend erfgoedzorg zelf in vraag.

Expressief	Erfgoed staat ten dienste van hedendaags gebruik en levert directe meerwaarde. Gebruik en beleving is steeds binnen de huidige maatschappij, vanuit actuele noden.
Normatief	Sterk antropocentrisch.
Cognitief	Kennis is enkel van belang als ze kan bijdragen tot een beter gebruik in de hedendaagse context.

3.3 Omnibusenquête

3.3.1 Doelstelling en opzet van de enquête

De hoofddoelstelling van de omnibusenquête is het toetsen van het algemeen draagvlak voor erfgoed als containerbegrip bij de brede bevolking. Het algemeen draagvlak voor erfgoed wordt bevraagd aan de hand van erfgoedbeelden in de vorm van een gestandaardiseerde vragenlijst binnen een zogenaamde omnibusenquête.

Op basis van de vragenlijst wordt de grondhouding van de respondenten en hun erfgoedbeeld in kaart gebracht. In de vragenlijst komen 2 hoofdonderwerpen aan bod:

1. 'Begripsbepaling': Wat is onroerend erfgoed? Invulling van het begrip OE. Dit gebeurt aan de hand van een lijstje met voorbeelden voor de invulling van onroerend erfgoed waarin respondenten kunnen aankruisen wat ze onder onroerend erfgoed verstaan.
2. 'Erfgoedzorgbeeld': hoe moeten we omgaan met onroerend erfgoed? Wat is van belang wanneer we over onroerend erfgoed spreken? Welke waarde heeft onroerend erfgoed? Wat is een mogelijke rol voor verschillende partijen?

De respondenten konden kiezen voor 'helemaal akkoord', 'gedeeltelijk akkoord', 'helemaal niet akkoord' en 'weet niet'.

De enquête werd afgenomen bij een representatief staal van de Vlaamse bevolking. 1156 Vlamingen vulden de vragenlijst digitaal in.

3.3.2 Analyse

Voor de analyse van de omnibusenquête werd er zowel een statistische als een kwalitatieve analyse uitgevoerd. Voor de analyse van de resultaten werd er een analysekader opgesteld waarin de verschillende stellingen toegewezen worden aan de opgestelde erfgoedbeelden. Om te beginnen werden de antwoorden van de respondenten gekruist met de onafhankelijke variabelen leeftijd, geslacht en opleidingsniveau.

Voor de statistische analyse van de enquête werd er in eerste instantie een factoranalyse uitgevoerd om te bepalen welke stellingen bij elkaar aansluiten in antwoordpatronen en welke niet. Het doel van een factoranalyse is het reduceren van data aan de hand van onderliggende niet observeerbare factoren. Alle items werden opgenomen in een klassieke factoranalyse (methode Principal Axis Factoring met oblieke rotaties). Er werd geen

clusteranalyse uitgevoerd omwille van de beperkte resultaten van de factoranalyse. Er konden onvoldoende factoren onderscheiden worden om een clusteranalyse uit te voeren.

Het analysekader en de resultaten van de statistische analyse worden uitvoerig besproken in deelrapport 1 'Erfgoedbeelden en omnibussenquête'.

Omwille van de beperkte resultaten van de factoranalyse werden de resultaten van de omnibussenquête kwalitatief geanalyseerd. De resultaten van deze analyse worden samengevat in volgende paragraaf.

3.3.3 Resultaten van de omnibussenquête

De frequentietabellen waarin de antwoorden van de respondenten weergegeven worden, de kruistabellen en resultaten van de statistische en kwalitatieve analyse zijn terug te vinden in het deelrapport 1 'Erfgoedbeelden en omnibussenquête'.

Het begrip 'onroerend erfgoed' is niet erg gekend bij het publiek. Gemiddeld weet ongeveer 15% van de respondenten niet of een voorbeeld wel of niet onroerend erfgoed is. Voor enkele voorbeelden (kasteelhoeve, bunker uit de 2de wereldoorlog, archeologische opgraving en expo 58-souvenirs) weet ongeveer 70% van de respondenten het juist in te schatten. Voor andere voorbeelden zijn de antwoorden verdeeld en heeft slechts 40 tot 50% het juist.

De grote meerderheid van de respondenten geeft echter wel aan onroerend erfgoed belangrijk te vinden: 62% is niet onverschillig voor onroerend erfgoed en 59% is helemaal akkoord met de stelling dat onroerend erfgoed belangrijk is voor onze (culturele) identiteit. Wanneer we deze scores bekijken aan de hand van kruisingen met de onafhankelijke variabelen, zien we hier dat 75% van de respondenten met een hoger opleidingsniveau aangeeft niet onverschillig te zijn voor onroerend erfgoed en het belangrijk te vinden voor onze culturele identiteit, ten opzichte van ongeveer 50% van de respondenten met een diploma 'hoogstens lager middelbaar'.

Afhankelijk van zijn grondhouding kiest een respondent voor het bewaren of het verdwijnen van onroerend erfgoed. Iemand die onverschillig staat tegenover onroerend erfgoed, zal waarschijnlijk eerder opteren voor het verdwijnen van onroerend erfgoed. De houding ten opzichte van het al dan niet bewaren van erfgoed verschilt sterk naargelang het type erfgoed en de omstandigheden waarbinnen de beslissing genomen moet worden. Het bewaren van bouwkundig erfgoed blijkt over het algemeen op iets meer steun te kunnen rekenen dan landschap en archeologie.

Wanneer er wordt geopteerd voor het bewaren van onroerend erfgoed is een eerste vraag of dit behoud actief moet gebeuren of niet. Wanneer men kiest voor het niet beheren en dus laten vervallen van onroerend erfgoed, wordt ervan uit gegaan dat onroerend erfgoed een eigen levenscyclus heeft en dat verval hier deel van uitmaakt. Dit aspect van erfgoedzorg komt naar voor in het 'animistisch erfgoedbeeld' en voor bouwkundig erfgoed wordt het bevraagd in de stelling 'onroerend erfgoed is vergankelijk: een kasteel mag veranderen in een ruïne.' Met deze stelling is slechts 6% van de respondenten het eens, 62 % van de respondenten is het helemaal oneens. Dit erfgoedbeeld wordt dus niet erg gesteund voor wat betreft bouwkundig erfgoed. Voor wat betreft landschap wordt het 'animistisch erfgoedbeeld' bevraagd in de stelling 'de waarde van een landschap neemt toe wanneer er lange tijd niets verandert in het landschap'. 18% van de respondenten is het eens met deze stelling, 20% is het helemaal oneens. Met betrekking tot archeologisch erfgoed valt op dat één derde van de respondenten (33%) van mening is dat vondsten enkel waarde hebben bij opgraving en tentoonstelling. Slechts een klein aandeel van de respondenten kent ook waarde toe aan archeologisch erfgoed wanneer het niet opgegraven wordt (18%). Dit

resultaat wijkt af van de gangbare beleidslijn waarbij men het archeologisch erfgoed zoveel mogelijk ter plaatse wenst te bewaren, evenals de omstandigheden waarin dit archeologisch erfgoed zich bevindt.

Een tweede, erg belangrijk aspect van het bewaren van onroerend erfgoed is de wijze van bewaring en restauratie. De vraag hierbij is welke hedendaagse aanpassingen en wijzigingen op steun kunnen rekenen en welke afbreuk doen aan het erfgoed volgens de respondenten. Het ideële erfgoedbeeld hecht veel belang aan de oorspronkelijke staat en de oorspronkelijke plannen van het erfgoed en laat geen ruimte voor aanpassingen voor hedendaags gebruik. Het dynamisch erfgoedbeeld daarentegen laat hedendaags gebruik wel toe en ziet erfgoed als onderdeel van onze hedendaagse leefwereld. Uit de antwoorden kunnen we afleiden dat de respondenten nogal verdeeld zijn over mogelijkheden tot hedendaagse aanpassingen van onroerend erfgoed. Veel hangt af van het type erfgoed, de huidige functie, de toekomstige functie en het type aanpassingen. Zo zien we dat aanpassingen van religieus erfgoed (een kerk) heel wat minder voor de hand liggend zijn dan aanpassingen van een kasteel of een beschermde vierkantshoeve. Wat betreft hedendaagse toevoegingen zien we dat een vierde van de respondenten een eerder 'ideeel erfgoedbeeld' heeft en vindt dat restauratie zoveel mogelijk moet gebeuren naar de oorspronkelijke staat. Dit houdt anderzijds in dat drie vierde van de respondenten vindt dat hedendaagse aanpassingen in bepaalde omstandigheden wel kunnen. Ook hier zien we dat de onafhankelijke variabelen leeftijd en diploma een rol spelen in de antwoorden van de respondenten. Lager opgeleiden en ouderen blijken vaker een 'ideeel erfgoedbeeld' te hebben dan hoger opgeleiden en jongeren.

Een ander item dat in de verschillende erfgoedbeelden terugkomt, is de functie die onroerend erfgoed heeft of zou moeten hebben. 12% van de respondenten is het eens met de stelling dat 'onroerend erfgoed alleen maar waardevol is wanneer het een functie heeft voor de hedendaagse mens'. Voor deze minderheid van respondenten is erfgoed strikt antropocentrisch en staat het (volledig) ten dienste van de mens. 40% van de respondenten is het hier helemaal mee oneens en beschouwd erfgoed als iets dat ook een eigen 'bestaansrecht' heeft. Over de vraag of deze functies aangepast kunnen worden en welke functiewijzigingen wel en niet kunnen, verschillen de respondenten van mening. We kunnen besluiten dat een minderheid van de respondenten van mening is dat geen enkele aanpassing kan, en een minderheid van mening is dat aanpassingen altijd kunnen. Het grootste deel van de respondenten keurt aanpassingen goed onder bepaalde voorwaarden en omstandigheden. Hieruit kunnen we besluiten dat het dynamisch erfgoedbeeld ondersteund wordt door een groot deel van de respondenten, vooral jongeren (- 30) en hoger opgeleiden.

Wanneer we denken aan belevingswaarden van onroerend erfgoed, denken we in de eerste plaats aan esthetische (belevings)waarde van onroerend erfgoed. Eén vierde (22%) van de respondenten vindt 'het bewaren van een schilderachtig kasteel belangrijker dan het bewaren van oude mijngebouwen', 38% vindt dit niet het geval. Zeker niet iedereen koppelt dus de esthetische belevingswaarde direct aan de waarde van het onroerend erfgoed. Ook de recreatieve belevingswaarden van onroerend erfgoed is voor velen een belangrijk aspect van onroerend erfgoed. Recreëren in een 'mooi' landschap, het bezoeken van bezienswaardige gebouwen, monumenten of musea zijn immers populaire vrijetijdsactiviteiten. De helft van de respondenten is het gedeeltelijk eens met de stelling dat 'een mooi landschap vooral recreatieve waarde heeft, zij beschouwen de recreatieve waarde niet als de enige waarde van een mooi landschap. Vooral ouderen en lager opgeleiden hechten veel belang aan de recreatieve waarde van het landschap. Het kunnen beleven van onroerend erfgoed is belangrijk voor het publiek. Allicht is dit één van de redenen waarom één derde van de respondenten van mening is dat 'archeologische vondsten enkel waarde hebben als ze opgegraven en tentoongesteld worden'.

Wanneer we trachten een zicht te krijgen op de aanwezige erfgoedbeelden onder de bevolking, komen de gedefinieerde beelden niet scherp naar voor. Uit de antwoordpatronen kunnen we afleiden dat het voorkomen van bepaalde beelden eerder sterk afhankelijk is van de situatie, het type onroerend erfgoed, de nabestemming, enzoverder. We zien dat een aantal specifieke beelden zoals een animistisch of ideëel niet veel voorkomend zijn.

Een aantal stellingen hebben niet direct betrekking op de erfgoedbeelden en de aanwezigheid van deze beelden bij de bevolking, maar op de rollen van de verschillende partijen, meer bepaald de financieringsrol van de (Vlaamse) overheid. De meeste respondenten zien voor wat betreft de verantwoordelijkheid en de financiering van restauratie en onderhoud van onroerend erfgoed een belangrijke taak weggelegd voor de overheid. De meerderheid van de respondenten is van mening dat er subsidies gegeven kunnen worden aan de private eigenaars voor de restauratie en het onderhoud van onroerend erfgoed. Wanneer de vraag echter concreet gesteld wordt voor de restauratie en/of het onderhoud van een kasteel, is echter de helft van de respondenten het gedeeltelijk eens met de stelling dat een privé kasteel eigenaar hier zelf voor moet instaan. Wanneer we naar de onafhankelijke variabelen kijken, zien we dat vooral 'diploma' een rol speelt en dat hoger opgeleiden vaker openstaan voor overheidsfinanciering dan lager opgeleiden.

3.4 Besluit: draagvlak voor onroerend erfgoed als containerbegrip

Het publiek heeft vast en zeker een bepaalde perceptie van onroerend erfgoed als containerbegrip. Ook is er een maatschappelijk draagvlak voor onroerend erfgoed aanwezig, veel mensen vinden onroerend erfgoed een belangrijk aspect van onze culturele identiteit en staan er niet onverschillig tegenover. Wat het containerbegrip precies inhoudt is voor iedereen verschillend. Niet iedereen geeft dezelfde invulling aan het begrip. Voor verschillende voorbeelden worden verschillende standpunten ingenomen. Hieruit kunnen we besluiten dat de meeste mensen niet één enkel erfgoedbeeld aanhangen. Afhankelijk van de situatie (de context), het voorwerp (een kasteel, een kerk, een hoeve, een mijnsite,...) en andere aspecten zoals na-bestemming, mogelijkheden voor erfgoedbeleving, enz. hanteren mensen verschillende erfgoedbeelden. Daar tegenover staat dat onroerend erfgoed als geheel belangrijk wordt geacht.

4. INDICATOREN VOOR HET IN KAART BRENGEN VAN HET DRAAGVLAK VOOR ONROEREND ERFGOED

4.1 Inleiding

Het opstellen van indicatoren voor het in kaart brengen van het draagvlak voor onroerend erfgoed is de kern van deze studie. Er werd hierbij geopteerd voor een drievoudige aanpak en benadering van onroerend erfgoed. Deze drievoudige aanpak houdt in dat er indicatoren moeten opgesteld worden voor:

- Draagvlak voor onroerend erfgoed als containerbegrip;
- Draagvlak voor de verschillende deelaspecten van het onroerend erfgoedbeleid;
- Draagvlak voor concrete beleidsmaatregelen en –projecten: middenveld, sociaal, ambtelijk en politiek draagvlak.

Naast deze verschillende aspecten van erfgoed moeten er voor verschillende doelgroepen indicatoren opgesteld worden voor draagvlakmeting. We onderscheiden volgende doelgroepen voor draagvlakmeting:

- Politiek draagvlak;
- Ambtelijk draagvlak;
- Middenveld draagvlak;
- Draagvlak bij eigenaars en beheerders;
- Publiek draagvlak.

Voor deze doelgroepen stellen we indicatoren voor draagvlakmeting op, zowel voor onroerend erfgoed in het algemeen, voor de drie types onroerend erfgoed (landschappen, archeologie, bouwkundig erfgoed) als voor een lokale case.

Een indicator is een meetbare variabele waarvoor bewezen is of waarover consensus bestaat, dat hij in staat is om een bepaalde toestand en dus ook de verandering in een toestand op te volgen. De 'ideale' indicator volgt direct uit de geformuleerde target. We vullen hierbij aan dat het hier gaat over indicatoren voor het meten van het draagvlak. Dit houdt in dat draagvlak centraal staat en dat elke indicator gemotiveerd moet worden vanuit zijn bijdrage of relevantie voor het draagvlakbegrip. Men mag echter niet in de val trappen enkel die zaken te meten waarvoor gegevens beschikbaar zijn.

Het gegeven dat het hier over een korf of set van indicatoren gaat, impliceert echter dat de indicatoren nooit als individuele losstaande indicatoren gelezen mogen worden. Met deze finaliteit zijn ze niet opgesteld en zullen ze in de toekomst ook niet gebruikt worden. Het is de bedoeling verschillende indicatoren in relatie met elkaar te beschouwen. De relevantie van de individuele indicatoren is in bepaalde gevallen dan ook gebonden aan de aanwezigheid van andere indicatoren.

De verschillende indicatoren, behalve deze voor draagvlakmeting voor een specifieke case, en de werkwijze komen aan bod in deelrapport 2 'Indicatoren voor draagvlakmeting voor onroerend erfgoed en nulmeting'.

4.2 Werkwijze voor het opstellen van indicatoren

Voor het opstellen van een eerste lijst van indicatoren werd op basis van literatuur onderzocht welke indicatoren er in het buitenland gebruikt worden om het draagvlak voor onroerend erfgoed in kaart te brengen. Daarnaast werd er gekeken naar hoe het draagvlak voor natuur in Vlaanderen gemeten wordt.

Op basis van de doelbomen, de interviews en literatuuronderzoek werd een eerste lijst van indicatoren opgesteld per type van onroerend erfgoed. In deze eerste lijst werden 'ideale indicatoren' opgenomen. Dit wil zeggen dat er geen rekening werd gehouden met beschikbaarheid van data of andere praktische hindernissen.

De indicatoren werden gepresenteerd op de stuurgroepvergadering en werden ter commentaar voorgelegd aan de leden van de stuurgroep. Op basis van de reacties van de stuurgroep, verder onderzoek en een overleg met de opdrachtgever werden de indicatoren meer in detail geformuleerd en verder uitgewerkt.

In tweede instantie werden de indicatoren afgetoetst aan een aantal relevante criteria. Soms is het immers onmogelijk om een 'ideale' indicator op te stellen. Het meest voorkomende probleem is de beschikbaarheid van de nodige gegevens om de meting uit te kunnen voeren en het niet haalbaar zijn van de dataverzameling omwille van organisatorische of budgettaire redenen. Het zoeken van een 'next best' oplossing, zij het via een ander systeem van dataverzameling, zij het via het identificeren van een andere indicator, is dan aan de orde.

We gaan ervan uit dat eerst gezocht moet worden naar mogelijkheden om met dezelfde indicator verder te gaan (nl. aanpassing van dataverzamelingssystemen) en dat indien dit niet mogelijk is, naar een terugvalpositie van de indicator gezocht moet worden. We spreken van terugvalposities vanaf het moment dat een onrechtstreekse dataverzameling wordt georganiseerd of dat een onrechtstreekse meting gebeurt (via een andere indicator).

Voor de aftoetsing van de indicatoren op een aantal alle relevante criteria werd er een analysekader opgesteld. In Tabel 4 worden de criteria weergegeven waaraan de indicatoren afgetoetst werden. Het analysekader is gebaseerd op een aantal checklists, die terug te vinden zijn in de literatuur.

Tabel 4: Criteria voor het aftoetsen van de indicatoren

Relevant

De indicator moet bijdragen tot inzicht in één of meerdere draagvlakaspecten, met name kennis, houding en gedrag.

➤ Kennis

Heeft de indicator een verband met het niveau van kennis over (het type) onroerend erfgoed? Geeft de indicator informatie over een mogelijke toename van het kennisniveau over (een type) onroerend erfgoed?

➤ Houding

Heeft de indicator een verband met de houding die de respondent aanneemt ten aanzien van (een type) onroerend erfgoed? Geeft de indicator informatie over de attitude van de doelgroep ten aanzien van onroerend erfgoed (beleid)?

➤ Gedrag

Heeft de indicator een verband met het gedrag van de respondenten ten aanzien van (een type) onroerend erfgoed? Geeft de indicator informatie over een mogelijke toename

van het kennisniveau over (een type) onroerend erfgoed?

Specifiek (eenduidig)

De indicator moet concreet en specifiek te omschrijven zijn. Een eenduidige interpretatie moet mogelijk zijn. Daarenboven moet de indicator eenvoudig en voor iedereen verstaanbaar zijn.

Realistisch (haalbaarheid, beschikbaarheid)

De indicator moet realistisch zijn, dit wil zeggen: de dataverzameling voor de indicatoren is haalbaar en de data zijn beschikbaar.

Haalbaarheid heeft te maken met beschikbare tijd en middelen. Beschikbaarheid geeft aan of de data aanwezig zijn of eenvoudig verkrijgbaar/verzamelbaar zijn.

Meetbaarheid (vorm en bron)

Meetbaarheid gaat over het hoe en waar van de dataverzameling: in welke vorm zijn de data beschikbaar en waar kunnen we ze halen?

De vorm waarin de indicator gemeten kan worden, is in de eerste plaats kwalitatief of kwantitatief. Kwantitatief kan een indicator worden uitgedrukt in aantal, afstand, oppervlakte,... De meeste van de indicatoren worden in aantal uitgedrukt.

De bron geeft aan waar de nodige gegevens gehaald kunnen worden. Dit kan zeer uiteenlopend zijn, afhankelijk van het type draagvlak en het type onroerend erfgoed. Indien de gegevens nog niet verzameld worden, kan eventueel aangegeven worden wie de bron kan zijn, met andere woorden, wie zou de gegevens kunnen verzamelen?

Acceptabel

Dit criterium slaat op de aanvaarding van de verschillende (betrokken) partijen van de voorgestelde indicator. Staan de leden van de stuurgroep en de opdrachtgever achter de keuze voor een bepaalde indicator?

Bepaalde indicatoren zullen probleemloos aanvaard worden door iedereen, andere indicatoren liggen misschien gevoeliger bij bepaalde personen of worden als niet relevant beschouwd door bepaalde personen.

Tijdsgebonden

De indicator laat toe vergelijkingen in de tijd te maken, i.e. de score van de indicator hangt niet af van de tijd op zich, enkel van de uitgevoerde maatregel.

Dit houdt in dat een indicator in de tijd geplaatst moet kunnen worden, en vergeleken moet kunnen worden in de tijd. Tijdsgebondenheid betreft meestal 'jaarlijks', maar ook tijdsspannen zoals 'ambtstermijn' of een legislatuur komen in aanmerking.

Het resultaat van het invullen van de verschillende criteria voor de verschillende indicatoren is de opmaak van een optimaal-realistisch beoordelingskader, waarbij een eerste effectieve controle van de beschikbaarheid van (statistische) gegevens plaatsvindt. Dit om de reproduceerbaarheid van de beoordelingsmethodologie te verzekeren. Indicatoren die werden opgesteld voor de ideale situatie, maar niet werden weerhouden voor het optimaal-realistisch beoordelingskader, kunnen indien gewenst in de toekomst opgenomen worden in de statistische dataverzameling vanuit de Vlaamse overheid.

Na het opstellen van de lijst van indicatoren en het optimaal realistisch-beoordelingskader en het aftoetsen van deze lijst bij de leden van de stuurgroep en opdrachtgever, werd de lijst van indicatoren verder uitgewerkt. Bepaalde indicatoren werden geschrapt, andere werden geherformuleerd of aangevuld.

Voor de uiteindelijk weerhouden indicatoren werd als hulpmiddel een fiche opgesteld per indicator (Tabel 5). In de fiche wordt duidelijk aangegeven wat de indicator is, wat de meeteenheid en de meetmethode is, de gegevensbron, enzovoort. Tevens kan aangegeven worden of de criteria voor een goede indicator vervuld zijn. Door het invullen van alle velden wordt men nogmaals verplicht de indicator goed te doordenken en wordt diepgaander onderzocht welke data beschikbaar zijn en in welke vorm. De fiches van de verschillende indicatoren werden overgemaakt aan de relevante partijen voor het aanleveren van gegevens. In de volgende paragrafen worden de geselecteerde indicatoren besproken.

Tabel 5: Voorbeeldfiche voor indicatoranalyse

Naam Indicator: <i>Korte beschrijving van de indicator</i>	
Omschrijving: <i>Uitleg van wat de indicator meet, duidelijke omschrijving en afbakening van de elementen die worden meegenomen in de indicator.</i>	
Motivering voor de selectie: <i>Aangeven van de relevantie van de indicator voor het draagvlakonderzoek (kennis, houding, gedrag)</i>	
Meeteenheid: <i>Vorm waarin gegevens beschikbaar zijn</i>	Target: <i>Worden er concrete beleidsdoelstellingen geformuleerd voor deze indicator? Met welke beleidsdoelstelling uit de vooropgestelde doelbomen heeft de indicator een relatie?</i>
Meetmethode:	Frequentie:
Beperkingen:	
Effect op draagvlak wanneer de indicator wijzigt:	
Gegevensbron: <i>Bron voor verkrijgen van gegevens</i>	
Mogelijke terugvalindicator:	
Algemene beoordeling:	
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
☐	☐
Relevant	Verstaanbaar
Realistisch	Meetbaar
Acceptabel	Tijdsgebonden

In de paragrafen hieronder wordt per type draagvlak de indicatoren voor draagvlakmeting bij de verschillende doelgroepen besproken. Hier wordt een eerste overzicht gegeven van de diversiteit aan indicatoren voor draagvlakmeting. Voor de verschillende indicatoren is er een fiche opgemaakt. Deze fiches zijn terug te vinden in het tweede deelrapport 'Indicatoren voor draagvlakmeting voor onroerend erfgoed en nulmeting'. De fiches voor indicatoren voor draagvlakmeting van een beleidsmaatregel of –project zijn terug te vinden in deel 4 van het eindrapport 'Methodologie voor draagvlakmeting voor een case en toepassing op het beheerplan voor het kasteeldomein van Poeke'. De nulmeting van de verschillende indicatoren wordt besproken in hoofdstuk 7.

4.3 Indicatoren voor onroerend erfgoed algemeen

4.3.1 Politiek draagvlak

P1	Vlaams budget voor onroerend erfgoed
P2	Vermeldingen van onroerend erfgoed in officiële verkiezingsprogramma's
P3	Aantal parlementaire vragen en interpellaties over onroerend erfgoed

4.3.2 Ambtelijk draagvlak

A1	Aantal erfgoedambtenaren binnen de Vlaamse Overheid
A2	Aantal stuurgroepen binnen andere beleidsdomeinen waarin een ambtenaar van onroerend erfgoed vertegenwoordigd is
A3	Aantal processen verbaal en herstellvorderingen voor overtredingen met betrekking tot onroerend erfgoed

4.3.3 Middenveld draagvlak

M1	Aantal adviezen op eigen initiatief van de SARO betreffende onroerend erfgoed
M2	Ledenaantallen erfgoedverenigingen
M3	Omvang van het professioneel kader van erfgoedverenigingen

4.3.4 Sociaal (publiek) draagvlak

S1	Aantal en totaalbedrag donaties ten behoeve van onroerend erfgoed
S2	Lidmaatschap tijdschrift 'Monumenten en landschappen'
S3	Aantal studenten in opleidingen met betrekking tot onroerend erfgoed

4.4 Indicatoren voor bouwkundig erfgoed

4.4.1 Politiek draagvlak

BP1	Beschermingen en opheffingen bouwkundig erfgoed
BP2	Aantal gemeenten dat gebouwen openstelt voor het publiek in het kader van de open monumentendag Vlaanderen

4.4.2 Ambtelijk draagvlak

BA1	Aantal adviesvragen m.b.t. bouwkundig erfgoed
-----	---

4.4.3 Middenveld draagvlak

BM1	Aantal leden in de verenigingen voor bouwkundig erfgoed
BM2	Aantal gespecialiseerde restauratiebedrijven en aannemers

4.4.4 Draagvlak bij eigenaars

BE1	Aantal beschermde en niet beschermde objecten in het bestand van monumentenwacht Vlaanderen
BE2	Aantal aanvechtingen van eigenaars tegen een voorstel voor beschermingen van bouwkundig erfgoed

4.4.5 Sociaal (publiek) draagvlak

BS1	Aantal bezoekers Open Monumentendag
BS2	Aantal bezoeken aan beschermde gebouwen en monumenten

4.5 Indicatoren voor landschap

4.5.1 Politiek draagvlak

LP1	Oppervlakte beschermd landschap
LP2	Vlaamse subsidies voor landschapsbeheer
LP 3	Aantal omzettingen van ankerplaatsen naar erfgoedlandschappen

4.5.2 Ambtelijk draagvlak

LA1	Aantal adviesvragen m.b.t. landschap
-----	--------------------------------------

4.5.3 Middenveld draagvlak

LM1	Aantal aanvragen voor bescherming van landschappen vanuit het middenveld
-----	--

4.5.4 Draagvlak bij eigenaars

LE1	Grondprijsevolutie van beschermde landschappen
LE2	Aantal goedgekeurde landschapsbeheersplannen
LE3	Aantal vragen gesteld aan het landschapsanimatoren

4.5.5 Sociaal (publiek) draagvlak

LS1	Aantal evenementen en aantal deelnemers aan evenementen m.b.t. landschap
LS2	Aantal aanvragen voor bescherming van een landschap door burgers

4.6 Indicatoren voor archeologie

4.6.1 Politiek draagvlak

AP1	Totaal aantal definitief en voorlopig beschermde archeologische monumenten en zones
AP2	Aantal steden en gemeenten met een eigen of een intergemeentelijke archeologische dienst

4.6.2 Ambtelijk draagvlak

AA1	Aantal bijzondere voorschriften m.b.t. archeologie
AA2	Aantal adviesvragen m.b.t. archeologie

4.6.3 Middenveld draagvlak

AM1	Aantal leden archeologische verenigingen
AM2	Aantal aanvechtingen van bescherming archeologische monumenten ten opzichte van aantal beschermingen archeologische monumenten en zones

4.6.4 Draagvlak bij eigenaars

AE1	Aantal meldingen archeologische vondsten door eigenaars
-----	---

4.6.5 Sociaal (publiek) draagvlak

AS1	Aantal unieke hits archeonet
AS2	Aantal bezoekers geselecteerde archeologische sites en musea

4.7 Indicatoren voor een draagvlakmeting van een case

4.7.1 Doelgroepspecifieke indicatoren

Hieronder worden per doelgroep de mogelijke indicatoren voor het in kaart brengen van het draagvlak voor een project weergegeven.

4.7.1.1 Politiek draagvlak

CP1	Vermelding van het project in (officiële) gemeentelijke en provinciale verkiezingsprogramma's
CP2	Aantal vragen en interpellaties aangaande het project binnen politieke organen (het Vlaams Parlement, de Provincieraad, en/of de gemeenteraad)

4.7.1.2 Ambtelijk draagvlak

CA1	Aantal betrokken administraties t.o.v. aantal relevante administraties
CA2	Verhouding tussen positieve en negatieve ambtelijke adviezen
CA3	Aantal subsidiërende administraties

4.7.1.3 Middenveld draagvlak

CM1	Aantal en aard van verenigingen actief rond het project
CM2	Aantal leden van de vereniging(en) actief rond het project
CM3	Aantal professionelen in dienst van de verenigingen
CM4	Aantal actieve vrijwilligers rond het project
CM5	Aantal en aard van de adviezen van de relevante adviesraden

4.7.1.4 Draagvlak bij eigenaars/gebruikers

CE1	Betrokkenheid van de eigenaar(s): aandeel van de eigenaar die initiatief genomen hebben.
CE2	Houding van de eigenaar(s) t.o.v. het project: aandeel van de

	eigenaars/gebruikers dat instemt met het project?
CE3	Attitude van de eigenaar(s) t.o.v. het project: aandeel van de eigenaar(s) dat overtredingen pleegt?
CE4	Aantal eigenaars die premies aanvragen (verhouding tussen aantal eigenaars dat premie aanvraagt en aantal eigenaars)

4.7.1.5 Sociaal (publiek) draagvlak

CS1	Aantal bezwaarschriften van niet-eigenaars/burgers in kader van het openbaar onderzoek
CS2	Aantal en toon (positief/negatief) van projectgerelateerde artikels en persberichten. Aantal positieve en negatieve vermeldingen
CS3	Aantal bezoekers aan het project
CS4	Aantal unieke hits op de website van het project

4.7.2 Thematische indicatoren

4.7.2.1 Projectfinanciën

CF1	Toegewezen budget t.o.v. voorziene budget per actor
CF2	Totaalbedrag van ingebrachte middelen door derden

4.7.2.2 Tijdsaspecten

CT1	Politieke doorlooptijd (beslissingstijd) van het project
CT2	Ambtelijke doorlooptijd van een project (ten opzichte van standaard doorlooptijd/ de doorlooptijd voorzien in de procedure)

4.8 Besluit: aanbevelingen m.b.t. het gebruik en de opvolging van de indicatorenset

In deze paragraaf formuleren we een aantal aandachtspunten en aanbevelingen voor het gebruiken en het monitoren van de indicatorenset. Een volgende stap is het meten van de indicatoren. Dit zal gebeuren aan de hand van een nulmeting. De meetresultaten van deze nulmeting worden gepresenteerd in het 'dashboard'. Meer uitleg over het dashboard en aandachtspunten bij gebruik van het dashboard worden besproken in een apart hoofdstuk. In deze paragraaf trachten we een antwoord te bieden op vragen zoals:

- Wie houdt welke gegevens bij?
- Hoe moet er omgaan worden met de gegevens?
- Hoe kunnen de gegevens binnen het beleidsdomein RWO beheerd worden?

- Hoe kan er in de toekomst gewerkt worden met de monitoring?

Nadat we de bronnen voor de indicatoren besproken hebben, bespreken we gegevensbeheer en enkele aanbevelingen voor de toekomst.

4.8.1 Bronnen voor het opvragen van gegevens

De belangrijkste bronnen voor het bijhouden van de gegevens zijn Departement RWO, (Afdeling Stedenbouwkundig Beleid en Onroerend Erfgoedbeleid), het VIOE, het Agentschap RO Vlaanderen en de inspectie RWO.

Daarnaast zijn er een aantal bronnen zoals Open Monumentendag Vlaanderen, Het Contactforum voor Erfgoedverenigingen (VCM), Regionale Landschappen, Erfgoed Vlaanderen, het Forum Vlaamse Archeologie, Natuurpunt, ANB, Bond Beter Leefmilieu, diverse onderwijsinstellingen en websitebeheerders (archeonet).

Niet alle gegevens voor het invullen van de indicatoren zijn momenteel beschikbaar. Omtrent een aantal indicatoren moeten er binnen de administratie afspraken gemaakt worden voor het bijhouden, uniformiseren en centraliseren van het gegevensbeheer. Hierover meer in de volgende paragrafen. Hieronder wordt schematisch weergegeven welke de bronnen zijn voor de verschillende indicatoren.

Tabel 6: Bronnen voor de indicatoren

Nr.	Indicator	Bron
P1	Vlaams budget voor onroerend erfgoed	Dep. RWO, cel OE-beleid
P2	Vermeldingen van onroerend erfgoed in officiële verkiezingsprogramma's	Politieke partijen Dep. RWO, cel OE-beleid
P3	Aantal parlementaire vragen en interpellaties over onroerend erfgoed	Vlaams Parlement Dep. RWO, cel OE-beleid
A1	Aantal erfgoedambtenaren binnen de Vlaamse Overheid	Dep. RWO, cel OE-beleid
A2	Aantal stuurgroepen waarin een ambtenaar van onroerend erfgoed in vertegenwoordigd is	Dep. RWO (cel OE), VIOE Agentschap RO Vlaanderen
A3	Aantal processen verbaal en herstellvorderingen voor overtredingen met betrekking tot onroerend erfgoed	Inspectie RWO (lokale) politie
M1	Aantal adviezen van de SARO betreffende onroerend erfgoed	SARO Dep. RWO, cel OE-beleid
M2	Ledenaantallen erfgoedverenigingen	VCM, FVA, Erfgoed Vlaanderen
M3	Omvang van het professioneel kader van erfgoedverenigingen	VCM, FVA, Erfgoed Vlaanderen, Regionale Landschappen
S1	Aantal en totaalbedrag donaties ten behoeve van onroerend erfgoed	VCM, Erfgoed Vlaanderen, Natuurpunt
S2	Lidmaatschap tijdschrift 'Monumenten en landschappen'	Agentschap RO Vlaanderen
S3	Aantal studenten in opleidingen met betrekking tot onroerend erfgoed	Opleidingsinstellingen

BP1	Beschermingen en opheffingen bouwkundig erfgoed	Agentschap RO Vlaanderen
BP2	Aantal gemeenten dat gebouwen openstelt voor het publiek in kader van de OMD Vlaanderen	OMD Vlaanderen
BA1	Aantal adviesvragen m.b.t. bouwkundig erfgoed	Dep. RWO (cel OE-beleid), VIOE, Agentschap RO Vlaanderen
BM1	Aantal leden in de verenigingen voor bouwkundig erfgoed	VCM
BM2	Aantal gespecialiseerde restauratiebedrijven en aannemers	FOD Economie
BE1	Aantal beschermde en niet beschermde objecten in het bestand van monumentenwacht Vlaanderen	Monumentenwacht Vlaanderen
BE2	Aantal aanvechtingen van eigenaars tegen een voorstel voor beschermingen van bouwkundig erfgoed	Agentschap RO Vlaanderen
BS1	Aantal bezoekers Open Monumentendag	OMD Vlaanderen
BS2	Aantal bezoeken aan beschermde gebouwen en monumenten	Studiedienst van de Vlaamse Regering (APS)
LP1	Oppervlakte beschermd landschap	Agentschap RO Vlaanderen
LP2	Vlaamse subsidies voor landschapsbeheer	Agentschap RO Vlaanderen
LP 3	Aantal omzettingen van ankerplaatsen naar erfgoedlandschappen	Agentschap RO Vlaanderen
LA1	Aantal adviesvragen m.b.t. landschap	Dep. RWO (cel OE beleid), VIOE, Agentschap RO Vlaanderen
LM1	Aantal aanvragen voor bescherming van landschappen vanuit het middenveld	Agentschap RO Vlaanderen
LE1	Grondprijzevolutie van beschermde landschappen	Natuurpunt/ ANB
LE2	Aantal goedgekeurde landschapsbeheersplannen	Agentschap RO Vlaanderen
LE3	Aantal vragen gesteld aan het landschapsanimatoren	Regionale Landschappen
LS1	Aantal evenementen en aantal deelnemers aan evenementen m.b.t. landschap	BBL, Regionale Landschappen
LS2	Aantal aanvragen voor bescherming van een landschap door burgers	Agentschap RO Vlaanderen
AP1	Totaal aantal definitief en voorlopig beschermde archeologische monumenten en zones	Agentschap RO Vlaanderen
AP2	Aantal steden en gemeenten met een eigen of een intergemeentelijke archeologische dienst	Agentschap RO Vlaanderen
AA1	Aantal bijzondere voorschriften archeologie	Agentschap RO Vlaanderen
AA2	Aantal adviesvragen m.b.t. archeologie	Dep. RWO (cel OE beleid), VIOE, Agentschap RO Vlaanderen
AM1	Aantal leden archeologische verenigingen	VCM, archeologische verenigingen
AM2	Aantal aanvechtingen van bescherming archeologische monumenten ten opzichte van aantal beschermingen archeologische monumenten en zones	Agentschap RO Vlaanderen

AE1	Aantal meldingen archeologische vondsten door eigenaars	VIOE
AS1	Aantal unieke hits archeonet	Beheerders archeonet
AS2	Aantal bezoekers geselecteerde archeologische sites en musea	Archeologische musea

4.8.2 Gegevensbeheer

Er zijn een aantal indicatoren waarvoor er momenteel nog geen gegevens beschikbaar zijn. Dit kan zijn omdat de instantie of het instrument nog niet opgericht of werkzaam is. Voor deze indicatoren geeft de huidige meting 0 aan, maar dit zal allicht veranderen in de nabije toekomst. De indicatoren waarvoor dit geldt, zijn de volgende:

- Aantal adviezen van de SARO betreffende onroerend erfgoed;
- Oppervlakte erfgoedlandschappen en omzettingen van ankerplaatsen naar erfgoedlandschappen: in 2007 waren er nog geen erfgoedlandschappen.

Voor andere indicatoren zijn er geen gegevens beschikbaar omdat de gegevens (nog) niet bijgehouden worden. Voor een aantal indicatoren is er daarenboven afstemming nodig tussen verschillende instanties over hoe de gegevens bijgehouden zullen worden.

Hieronder geven we het lijstje van de indicatoren waar momenteel geen gegevens beschikbaar zijn:

- Aantal stuurgroepen waarin een ambtenaar van onroerend erfgoed in vertegenwoordigd is;
- Aantal adviesvragen m.b.t. bouwkundig erfgoed, m.b.t. landschap en m.b.t. archeologie;
- Aantal aanvechtingen van eigenaars tegen een voorstel voor beschermingen van bouwkundig erfgoed;
- Aantal aanvragen voor bescherming van landschappen vanuit het middenveld en aantal aanvragen door burgers;
- Aantal meldingen archeologische vondsten door eigenaars.

Nieuwe gegevensregistratie

Voor een aantal van de indicatoren zijn er vandaag geen gegevens beschikbaar. Deze indicatoren kunnen dus niet in kaart gebracht worden. Hieronder bespreken we de indicatoren waarvoor dit geldt:

- *'Aantal meldingen archeologische vondsten'*: de vondstmeldingsformulieren bevinden zich op de website van het VIOE. Afspraken rond art. 8 zijn momenteel in onderhandeling met het VIOE. De prognose is dat VIOE en RO Vlaanderen er vanaf 2009 klaar voor zouden moeten zijn.
- Een suggestie is dat de vondstmeldingsformulieren aangepast kunnen worden in functie van deze studie. Hiervoor zou samen met het VIOE en het Agentschap RO Vlaanderen bekeken moeten worden hoe het vondstmeldingen vorm gegeven zal worden. Een suggestie hierbij is alvast de identiteit van de melder op te nemen op het formulier. In het kader van de draagvlakmeting is het immers relevant te weten of het de eigenaar van een grondgebied, een toevallige passant of iemand actief in een archeologische vereniging (het middenveld) is, die de vondstmelding indient.
- *'Aantal aanvragen voor bescherming van een landschap door het middenveld of door burgers'*. Momenteel wordt het aantal aanvragen voor bescherming niet geregistreerd.

Als reden hiervoor wordt aangegeven dat cellen deze aanvragen soms rechtstreeks beantwoorden indien ongunstig. Hiervoor is het dus nodig een gegevenscentralisatie voor de verschillende cellen van het agentschap RO Vlaanderen te bekomen. Het aantal aanvragen voor bescherming en de identiteit van de aanvrager zou in een centraal gegevenssysteem ingevoerd moeten worden om deze indicator te kunnen meten. Hierover moeten afspraken gemaakt worden met het Agentschap RO Vlaanderen en de verschillende cellen voor onroerend erfgoed hierbinnen.

- Voor het *'aantal aanvechtingen van eigenaars tegen een voorstel voor beschermingen van bouwkundig erfgoed'* wordt momenteel niet centraal bijgehouden of en hoeveel bezwaarschriften er ingediend worden per beschermingsdossier. Om deze indicator momenteel in te vullen, zou per behandeld beschermingsdossier het aantal ingediende bezwaarschriften manueel geteld moeten worden. Voor deze indicator suggereren we dan ook dat het aantal bezwaarschriften digitaal geregistreerd wordt, zodat het mogelijk is in kaart te brengen voor hoeveel beschermingsdossiers er bezwaarschriften worden ingediend. Een suggestie hierbij is ook de identiteit van de indiener van het bezwaarschrift te registreren, zodat het duidelijk wordt of het de eigenaar of een andere partij is die de bescherming aanvecht.
- Voor de *'Grondprijsrevolutie van beschermde landschappen'* zijn er momenteel geen gegevens beschikbaar via ANB en Natuurpunt. ANB beschikt over digitale geografische gegevens in verband met de gronden die zij aankopen. In deze gegevens zijn de grondprijzen niet opgenomen per perceel. Daarnaast inventariseert ANB de aankoopactes van de gronden die ze aankopen. De aankopen gaan meestal over meerdere percelen tegelijk. Er wordt niet vermeld in de aankoopacte of het beschermd landschap betreft of niet. Voorlopig is er dus geen mogelijk gegevens over de prijs van percelen te koppelen aan de digitale inventarisatie van gronden. Natuurpunt deelt de gegevens over hun aankoopbeleid niet mee. Daarnaast wordt opgemerkt dat Natuurpunt zelf een specifieke aankooppolitiek voeren (zij werken met maximumprijzen, enz.) Bovendien wordt opgemerkt dat zowel door ANB als Natuurpunt enkel gronden worden gekocht in Natuurgebieden of met een hoge natuurlijke waarde. Dit beïnvloedt de aankooprijzen allicht nog meer dan het gegeven beschermd landschap. Hieruit kunnen we besluiten dat deze indicator voorlopig niet berekend kan worden.
- Voor de indicatoren waarvoor gegevens nodig zijn van de Regionale Landschappen zoals *'Aantal evenementen en aantal deelnemers aan evenementen m.b.t. landschap'*, *'Aantal vragen gesteld aan het landschapsanimatoren'* en *'Omvang van het professioneel kader van erfgoedverenigingen'* moeten er afspraken gemaakt worden met het Agentschap RO Vlaanderen. Zij kunnen immers via de overeenkomsten die zij afsluiten met de Regionale Landschappen voor het subsidiëren ervan vragen stellen en voorwaarden opnemen voor de jaarlijkse rapportage van de regionale landschappen.

Afstemming tussen de verschillende administraties

Een aantal van deze indicatoren moeten door de verschillende entiteiten van het beleidsdomein RWO (departement, Agentschap RO-VI. en VIOE) bijgehouden worden. Dit geldt voor het aantal stuurgroepen en het aantal adviesvragen voor bouwkundig erfgoed, landschappen en archeologie.

- Voor *'het aantal stuurgroepen waarin een ambtenaar van onroerend erfgoed in vertegenwoordigd is'*, wordt gesteld dat er een duidelijke, gezamenlijke definitie opgesteld moet worden wat er onder 'stuurgroep' verstaan wordt. Het is belangrijk dit af te spreken zodat de verschillende entiteiten van het beleidsdomein een éézijdige interpretatie geven aan het begrip en de cijfers opgeteld kunnen worden. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen 'verplichte aanwezigheid' en 'vrijwillige aanwezigheid'. Op het eerste zicht geeft vooral het cijfer met betrekking tot 'vrijwillige aanwezigheid' inzicht

in het ambtelijk draagvlak, maar het totaalbeeld is eveneens relevant voor het draagvlak voor onroerend erfgoed.

In de indicatorfiche van de indicator 'aantal stuurgroepen waarin een ambtenaar van onroerend erfgoed in vertegenwoordigd is' wordt stuurgroep gedefinieerd als 'een begeleidingsgroep waarin een ambtenaar omwille van zijn expertise/adviesrol uitgenodigd wordt'. Mogelijk moet deze definitie in overleg met de vertegenwoordigers van de verschillende administraties verder uitgeklaard worden.

- Met betrekking tot het aantal adviesvragen over bouwkundig, landschappelijk en archeologisch erfgoed, is er afstemming nodig tussen de 3 entiteiten uit het beleidsdomein RWO die verantwoordelijk zijn voor adviesverlening. Deze afstemming moet leiden tot een eenduidige registratie en rapportering van de adviesvragen over onroerend erfgoed.

Het VIOE geeft aan dat het voor hen belangrijk is dat er duidelijke afspraken worden gemaakt over wat wel en wat niet als een advies wordt beschouwd. Het VIOE heeft in hun procesanalyse het proces "Ad hoc adviezen" geanalyseerd. Hierbij hebben zij 3 types van advies gedefinieerd volgens de complexiteit, moeilijkheidsgraad en tijd die hierin wordt geïnvesteerd (Large - Medium - Small). Hiervoor hebben zij telkens een gemiddelde tijdsbesteding ingeschat. Het VIOE stelt dan ook voor dat de drie actoren diezelfde definities en categorieën hanteren en dat de registratie van de adviezen gebeurt in een gemeenschappelijk registratiesysteem. Hierbij kan onderzocht worden of het bestaande TOBIS-systeem dat door het departement is ontwikkeld, hiervoor gebruikt kan worden. Een nulmeting zonder die duidelijke definities en afspraken lijkt ons weinig relevant.

Het Agentschap RO Vlaanderen zal vanaf medio 2009 de adviesvragen registreren per cel in een informaticasysteem.

Een voorstel is om gezamenlijk met de drie entiteiten te bekijken wie, hoe, vanaf wanneer en welke gegevens bijhoudt over adviesvragen over 1 van de 3 types erfgoed.

4.8.3 Algemene suggesties m.b.t. praktische opvolging van de indicatorenset

Het beheren van de indicatoren die gerelateerd zijn met het beleid, de beleidsinstrumenten of de administratie zou in principe redelijk vlot moeten verlopen, aangezien de contactpersonen voor het aanleveren van de gegevens goed bereikbaar zouden moeten zijn. Voor het invullen van alle indicatoren, in het bijzonder de in paragraaf 4.8.2 besproken indicatoren, moet er wanneer nodig afstemming zijn tussen de verschillende entiteiten van het beleidsdomein RWO.

Voor een aantal andere indicatoren worden er niet altijd nauw contacten onderhouden met de betreffende diensten of administraties (bvb. VCM, Natuurpunt, OMD, ...). We adviseren dan ook dat er met deze partijen gecommuniceerd wordt over de indicatorenset, de opzet en ambitie ervan met betrekking tot monitoring. Een erg belangrijk punt in deze communicatie is de verwachtingen die er ten opzichte van de partijen zijn, welke gegevens er aan hun zullen gevraagd worden op welke momenten. Indien het voor de externe partijen duidelijk is wat er van hen verwacht wordt, en wanneer zij welke gegevens moeten aanleveren, zullen ook deze contacten allicht vlotter verlopen.

Wat betreft het tijdstip van gegevensbeheer wordt er best gekozen voor 1 jaarlijks tijdstip voor het updaten van de indicatoren en het aanvullen van het dashboard. Dit moment moet gekozen worden op basis van het beschikbaar zijn van gegevens.

We gaan ervan uit dat voor de verschillende indicatoren gegevens beschikbaar blijven. Wanneer de beschikbaarheid van de nodige gegevens niet meer haalbaar is (omwille van organisatorische, budgettaire of anderen redenen) moet er gezocht worden naar een 'next best' oplossing. Dit kan via het identificeren van een andere indicator (de zgn. terugvalindicator). Een andere mogelijkheid is dat nieuwe gegevens op jaarbasis beschikbaar worden. Deze gegevens kunnen dan toegevoegd worden aan de indicatorenset. Voor deze nieuwe indicator moet er een fiche opgemaakt worden waarin de indicator besproken wordt.

4.8.4 Toekomst

Hoe er in de toekomst praktisch kan worden omgegaan met de indicatorenset werd in bovenstaande paragraaf besproken. Hier geven we nog enkele suggesties over het gebruik van de indicatorenset.

In de inleiding werd reeds aangegeven dat het hier een set van indicatoren betreft. Dit impliceert dat de indicatoren nooit als individuele losstaande indicatoren gelezen mogen worden. De indicatoren zijn niet opgesteld met deze finaliteit. De verschillende indicatoren moeten in relatie met elkaar beschouwd worden. De relevantie van de individuele indicatoren is in bepaalde gevallen dan ook gebonden aan de aanwezigheid van andere indicatoren.

De indicatoren zijn een rijke bron van informatie die in de toekomst zo goed mogelijk aangewend moet worden. De indicatorenset heeft immers alleen maar waarde wanneer het beleid er ook effectief gebruik van maakt. Voor het monitoren van de indicatoren is het nodig dat het beleid targets uitzet. Aan de hand van deze targets kan in kaart gebracht worden of de situatie positief of negatief evolueert ten opzichte van de geformuleerde beleidsdoelstellingen (targets). Op deze manier draagt de indicatorenset op een wezenlijke manier bij tot het onroerend erfgoedbeleid.

Aanbevelingen voor het beleid die we in de loop van het onderzoek opgemerkt hebben of genoteerd hebben, worden niet in dit hoofdstuk besproken, maar in het slothoofdstuk van het eindrapport. In het besluitend hoofdstuk worden de inhoudelijke conclusies geformuleerd met betrekking tot draagvlak voor onroerend erfgoed en het onroerend erfgoedbeleid.

5. CONTEXTVARIABLEN

5.1 Inleiding

5.2 Economische context

5.2.1 Variabele 1 'Welvaartspeil van de bevolking'

Relevantie

Volgens de theorie van Maslow wil de mens eerst voldoen aan zijn primaire behoeften (fysiologische behoeften zoals honger, dorst, slaap en veiligheidsbehoeften zoals woning, werk, etc). Pas wanneer deze vervuld zijn, is er ruimte voor het beantwoorden van andere behoeften zoals kennis, schoonheid en kunst.

Voortbouwend op deze theorie kan gesteld worden dat het algemene welvaartspeil een verklaring kan geven voor het stijgen of dalen van de interesse in onroerend erfgoed.

Het beschikbaar inkomen per inwoner wordt vooralsnog niet vaak gebruikt als indicator. In de Europese Structuurfondsen geeft men de voorkeur aan het BBP per inwoner omdat deze indicator de productie in een regio weergeeft. Dit is van belang voor een beleid dat de productieve capaciteit van een regio wil opkrikken.

Het beschikbaar inkomen per inwoner is wel een betere indicator voor de welvaart die de inwoners van een gebied verdiend hebben, ongeacht waar dit gebeurd is (men kan pendelen naar naburige regio's).

Operationalisering

Beschikbaar inkomen per inwoner
(<http://www.nbb.be/belgostat/PublicatieSelectieLinker?LinkID=793000088|910000082&Lang=N>)

Beschrijving

Inkomen dat ter beschikking is na de secundaire inkomensverdeling gedeeld door het inwoneraantal.

Het inwoneraantal van X is het jaargemiddelde van $1/1/X$ en $1/1/X+1$.

Definities

De institutionele sector 'huishoudens' zijn personen die in hun hoedanigheid van consument hun inkomen geheel of gedeeltelijk samenvoegen met het oog op het gezamenlijk verbruiken van voornamelijk voeding en huisvesting.

Het beschikbaar inkomen is het resultaat van volgende bewerkingen:

PRIMAIRE INKOMENS

Inkomsten:

1. Exploitatieoverschot: het inkomen uit woondiensten voor eigen gebruik. Voor de woning die de eigenaar betreft, is dat de geschatte huur die zou betaald worden voor een vergelijkbare woning.
2. Gemengd inkomen: inkomsten uit verhuur van gebouwen en de beloning van zelfstandigen.
3. Lonen en wedden: lonen en sociale premies ten laste van de werkgever.
4. Netto-inkomen uit vermogen: saldo van de ontvangen en betaalde interesten, dividenden,...

Som van 1 t.e.m. 4 = saldo primaire inkomens

5. Sociale uitkeringen: uit sociale verzekeringen zoals ziekte, invaliditeit, pensioenen, gezinsbijlagen, werkloosheid, ..., uit particuliere verzekeringen zoals groepsverzekering, hospitalisatieverzekering, ..., en rechtstreekse uitkeringen betaald door de werkgever zoals doorbetaling loon bij ziekte, zwangerschap,...
6. Overige inkomensoverdrachten: uitkeringen uit schadeverzekeringen, prijzengeld, stakingsgelden...
7. Belastingen op inkomen en vermogen.
8. Sociale premies doorgestort aan sociale zekerheidsinstellingen.
9. Overige inkomensoverdrachten (betaalde premies i.k.v. schadeverzekeringen, boetes,...).

Het saldo van de primaire inkomens + 5 + 6 - 7 - 8 - 9 = het beschikbaar inkomen.

5.2.2 Variabele 2 'Economische dynamiek aan de hand van bouwactiviteit'

Relevantie

Voor het weergeven van de economische dynamiek is niet het BNP of het beschikbaar inkomen per inwoner de beste indicator, maar wel het aantal ingediende bouw aanvragen. Dit geeft eveneens een beeld van de economische druk op de ruimte.

Operationalisering

Aantal bouwvergunningen voor nieuwbouw en renovatie (ID: 1399, APS)

http://statbel.fgov.be/figures/d65_nl.asp

Deze variabele geeft het aantal bouwvergunningen voor residentiële nieuwbouw en renovatie naar aard van de woning, volgens datum van uitreiking van bouwvergunning weer.

Er is eveneens een variabele beschikbaar voor de bouwactiviteit. Deze variabele geeft de cijfers weer van ondernemingen die 10 personen of meer tewerkstellen en die verantwoordelijk zijn voor ongeveer 66% van de omzet. Te raadplegen via dezelfde bron.

5.3 Socio-demografische context

5.3.1 Variabele 1 'Culturele identiteit'

Relevantie

Deze variabele moet de identiteit van de bevolking weergeven. Het is een sterke indicator van de waarde die men hecht aan de eigen identiteit. Deze identiteit wordt onder meer geuit in bouwkundig erfgoed en erfgoedlandschappen.

Operationalisering

<http://www.europeanvalues.nl/>

Enquête 2000 (resultaten bekend sinds 2006)

Vraag 67. Op kaart 67 staan een aantal geografische eenheden. Tot welke van deze geografische eenheden vindt u dat u in de eerste plaats behoort?

Vraag 68 En tot welke geografische eenheid behoort u in de tweede plaats?

Vraag 69 En tot welke geografische eenheid behoort u het minste van alle?

- A. Plaats of stad waar u woont
- B. De regio waar u woont (Vlaanderen, Brussel of Wallonië)
- C. België
- D. Europa
- E. De hele wereld

Enquête 2008 (nog geen resultaten bekend, enquête is nog niet afgenomen, maar zal herhaald worden)

Tot welke van deze geografische regio's zou je zeggen dat je het meest behoort?

- De plaats of stad waar je woont
- De regio waar je woont
- Het land waar je woont
- Europa
- De hele wereld

5.3.2 Variabele 2 ‘Vergrijzing van de bevolking’

Relevantie

De oudere generaties kunnen gezien worden als het levende geheugen van de samenleving. In die zin hebben zij ook meer binding met zaken die verwijzen of teruggrijpen naar dat verleden, waaronder onroerend erfgoed.

Operationalisering

Aandeel 65-plussers in de gehele bevolking.

5.3.3 Variabele 3 ‘Aandeel autochtone bevolking’

Relevantie

Deze contextvariabele werd geselecteerd vanuit de optiek dat de autochtone bevolking een grotere binding heeft met het grondgebied en de specifieke eigenheid en identiteit ervan op verschillende aspecten, waaronder bouwkundig erfgoed, erfgoedlandschappen en archeologisch patrimonium.

Operationalisering

De in België verblijvende vreemde bevolking per jaar en per gewest.

Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Dienst Demografie.

5.3.4 Variabele 4 ‘Scolariteitsgraad’

Relevantie

De scholingsgraad van de bevolking is voor beleidsmakers een zinvolle indicator omdat hij een beeld geeft van de output van het onderwijsbeleid op langere termijn. De onderwijsexpansie zorgt voor een langer verblijf in het onderwijssysteem. Hierdoor stijgt de culturele competentie van de individuele burger, met als gevolg een grotere appreciatie voor het onroerend erfgoed.

Operationalisering

Hoogst behaalde diploma (lager secundair, hoger secundair, post-secundair niet hoger onderwijs, hoger niet-universitair, universitair) bij de leeftijdsgroep 25-64 jaren.

5.4 Ruimtelijke context

5.4.1 Contextvariabele 'Druk op de open ruimte'

Relevantie

Hoe hoger de graad van verstedelijking in Vlaanderen, hoe schaarser open ruimte en landschapsgezichten in het algemeen worden. Hieraan kan de algemene regel verbonden worden dat schaarse goederen kostbaarder worden voor de samenleving en een groter draagvlak creëren.

De relevantie van deze indicator situeert zich vooral bij de aspecten erfgoedlandschappen en archeologie.

Operationalisering

Onbebouwde oppervlakte op 1 januari 2005, in %. Onder onbebouwde oppervlakte wordt verstaan: recreatieterreinen, gekadastreerde wateren, bossen, grasland, akkerland (niet elders genoemd), gekadastreerde wegenis, woeste gronden, boomgaarden, tuinen en parken en andere.

Bron: administratie van het Kadaster, FOD Economie - Algemene Directie Statistiek, bewerking Studiedienst van de Vlaamse Regering.

5.5 Culturele context

5.5.1 Variabele 1 'Beschikbare vrije tijd'

Relevantie

De hoeveelheid beschikbare vrije tijd geeft een indicatie van de mate waarin er ruimte is het dagdagelijkse leven van de burger om bezig te zijn met bepaalde persoonlijke interesses. In die zin geeft het een idee van de mate waarin mensen tijd kunnen besteden aan onroerend erfgoed als bezoeker, liefhebber-amateur, ...

Operationalisering

<http://www.time-use.be>

5.5.2 Variabele 2 'Cultureel aanbod'

Relevantie

Het totaal cultureel aanbod, exclusief onroerend erfgoed, geeft een beeld van de positionering van onroerend erfgoed op de culturele en vrijetijdsmarkt.

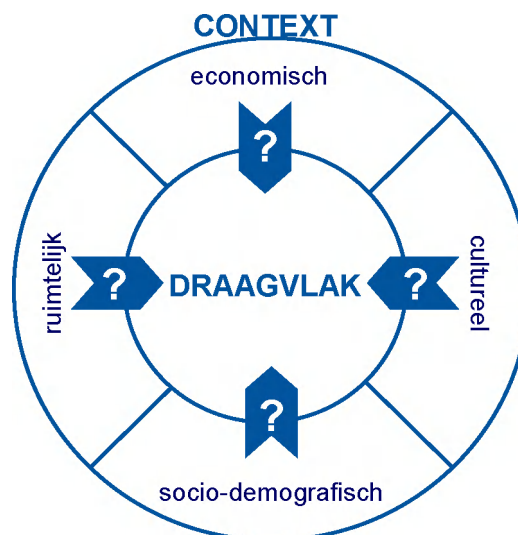
Operationalisering

VRIND:

- Cultuurdatabank
- Gesubsidieerd podium- en erfgoedaanbod
- Filmaanbod

5.6 Besluit

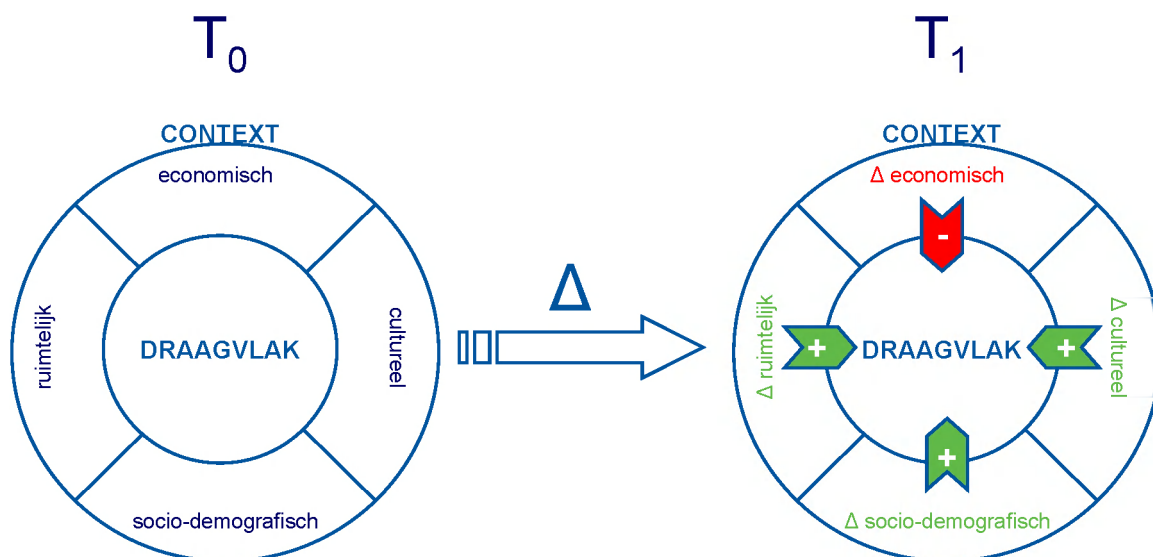
Contextvariabelen kunnen niet rechtstreeks in verband gebracht worden met de indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed. Het is zeer moeilijk om uitspraken te doen over de mate van gunstig- of ongunstigheid van dergelijke maatschappelijk fenomenen en processen voor het draagvlak. Dit is voornamelijk te wijten aan het ontbreken van een norm bij een contextvariabele, i.e. een gedefinieerd kantelpunt waarop een bepaalde context bijvoorbeeld overslaat van positief voor draagvlak naar negatief. Er kunnen met andere woorden geen rechtlijnige en eenduidige algemene conclusies over de invloed van contextvariabelen op draagvlak verbonden worden op basis van een bepaalde toestand van de omgeving of context. Dit wordt visueel weergegeven in onderstaande Figuur.

Figuur 6: Koppeling context en draagvlakniveau: knelpunt

Wel kan de relatie tussen een contextvariabele en draagvlak geduid worden door het bekijken van de evoluties bij de contextvariabelen doorheen de tijd. Op basis van literatuurstudie en analyse kan er een koppeling gemaakt worden tussen de richting waarin een bepaalde contextvariabele evolueert, en de positieve of negatieve invloed hiervan op het draagvlak.

Er dient dus een nulmeting van de contextvariabelen uitgevoerd te worden, waarbij voor het thema 'draagvlak voor onroerend erfgoed' de huidige relevante toestand in de samenleving (i.e. context) wordt beschreven. Door middel van een longitudinale monitoring van de context kan dan een verbetering/ achteruitgang (Δ) worden vastgesteld van de maatschappelijke ontwikkelingen voor het draagvlak. Dit proces wordt visueel voorgesteld in onderstaande figuur. De rode en de groene pijl (met daarin + en - teken) geeft aan of de impact van de contextvariabele op het draagvlak voor onroerend erfgoed positief of negatief evolueert.

Figuur 7: Koppeling context en draagvlakniveau: gehanteerde aanpak

Op deze wijze worden de contextvariabelen niet gebruikt als pseudo-wetenschappelijk instrument om het niveau van het gemeten draagvlak te verhogen of te verlagen. Wel geven de contextvariabelen een partiële, maar correcte verklaring voor eventuele wijzigingen in het draagvlak voor onroerend erfgoed die worden vastgesteld. In het dashboard dat in het kader van deze studie wordt opgesteld, is er dan ook geen rechtstreekse link tussen de contextvariabelen en de indicatoren voor draagvlak. De contextvariabelen worden in het dashboard opgenomen als verklarende variabelen voor wijzigingen en staan naast de indicatoren voor draagvlak.

6. CASE-ONDERZOEK: CONCRETE BELEIDSMAATREGELEN EN PROJECTEN

6.1 Inleiding

Het meten van het draagvlak voor een concrete beleidsmaatregel of – project houdt in de eerste plaats het opstellen van een methodologie in. In tweede instantie wordt deze methodologie toegepast op een voorbeeldcase.

De methodologie voor draagvlakmeting van een concrete beleidsmaatregel moet inzicht geven in de mate waarin verschillende doelgroepen op basis van de eigen erfgoedbeelden een specifiek beleidsproject waarderen en dit uiten in bepaalde vormen (kennis, houding, gedrag). Voor het uitvoeren van het case-onderzoek zijn er een aantal basisprincipes vastgesteld, met name:

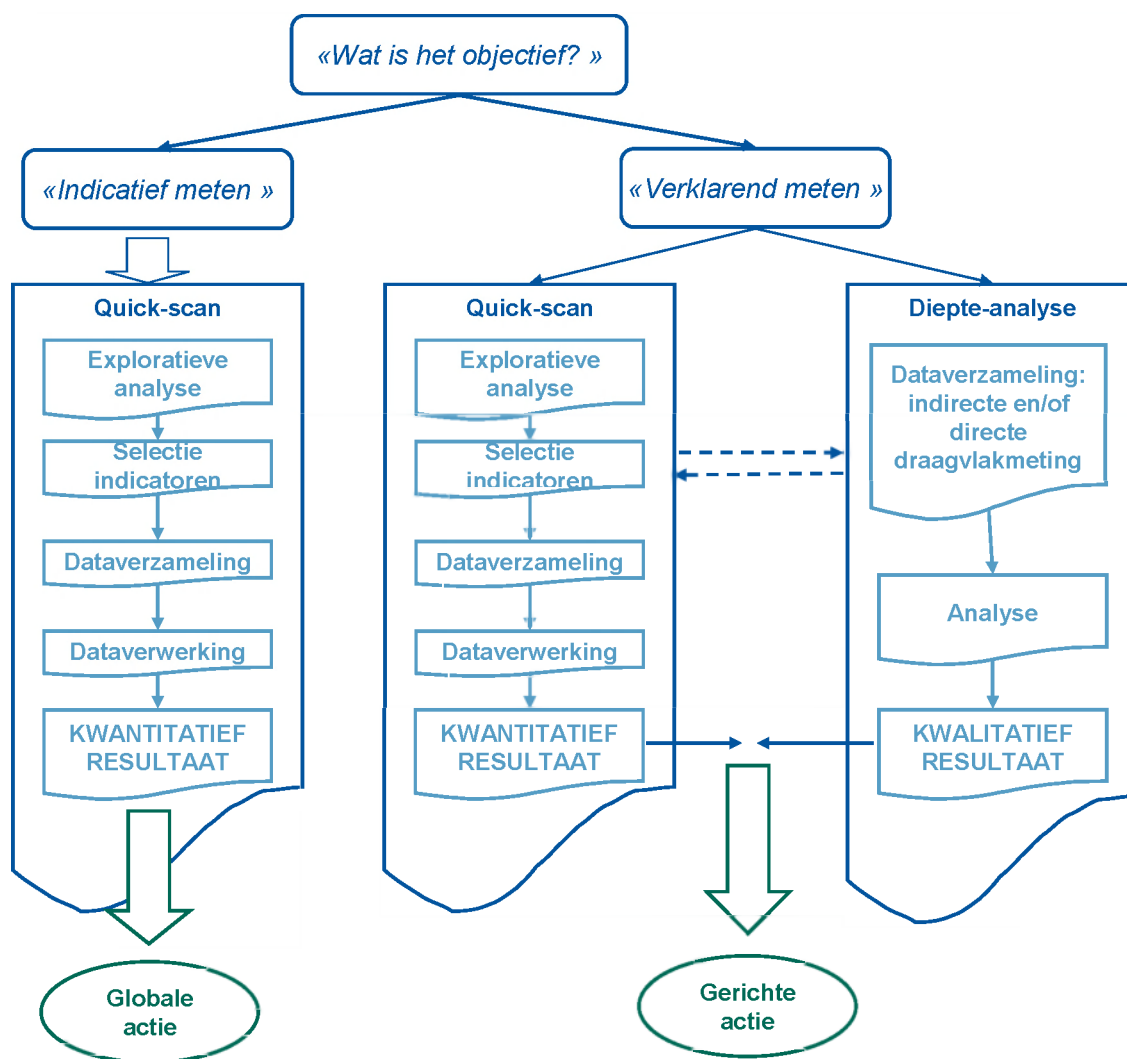
- De methodologie moet universeel bruikbaar zijn;
- De verschillende doelgroepen moeten aan bod komen;
- Draagvlak is zowel kennis, houding als gedrag;
- Het gaat over draagvlak voor een project of maatregel vanuit het beleid;
- Kenmerken die het draagvlak beïnvloeden zoals persoons- en omgevingskenmerken, moeten ook meegenomen worden. Dit houdt in dat er een verband is met de erfgoedbeelden waarin eveneens de persoonsgegevens weerspiegeld worden;
- De werkwijze staat centraal, niet zozeer de indicatoren of de uitkomst van de case.

In samenspraak met de leden van de stuurgroep werd beslist een 'concreet landschapsbeheerplan' als voorbeeldcase te onderzoeken. Hierbij werd opgemerkt dat het interessant zou zijn om niet enkel het opmaken, maar ook de uitvoering van een dergelijk beheersplan te bekijken. Er werd besloten het beheerplan voor het kasteeldomein van Poeke als gevalstudie te beschouwen. De volledige bespreking van de case is terug te vinden in deel 4 van het eindrapport.

6.2 Methodologie

In Figuur 8 wordt de methodologie weergegeven die voorgesteld wordt om cases te onderzoeken. Een eerste stap is het bepalen van het objectief van het onderzoek. Wat willen we onderzoeken? Afhankelijk van het objectief wordt er een verschillende methodiek voorgesteld. We onderscheiden indicatief meten en verklarend meten. Indicatief meten houdt in dat de aanwezigheid van draagvlak verkennend gemeten wordt. Verklarend meten houdt in dat er een diepgaandere verklaring gezocht wordt voor een voorliggende vraag. De methodiek voor indicatief meten levert overwegend kwantitatieve gegevens op, op basis waarvan in de meeste gevallen enkel globale acties genomen kunnen worden. De methodiek die toegepast wordt bij het verklarend meten levert naast kwantitatieve gegevens ook kwalitatieve gegevens op, die tot meer gerichte acties kunnen leiden.

Verdere toelichting van het stappenplan wordt in de volgende paragrafen beschreven.

Figuur 8: Overzicht van de methodologie voor draagvlakmeting in cases

6.2.1 Objectief bepalen

Een eerste stap in de aanpak van een case-onderzoek inzake onroerend erfgoed is het bepalen van het objectief. Wat willen we meten? Wat willen we te weten komen? Bij wie willen we meten?

Afhankelijk van het objectief wordt er een verschillende methodiek voorgesteld. Hierbij kan er een onderscheid gemaakt worden tussen indicatief en verklarend meten.

Indicatief meten houdt in dat we de aanwezigheid van draagvlak gaan verkennen bij de verschillende doelgroepen. Hiervoor wordt er een standaardaanpak voorzien die gebruik maakt van (een deel van) de opgestelde indicatoren voor het meten van draagvlak voor onroerend erfgoed. De indicatoren brengen de kernelementen van draagvlak in kaart voor de verschillende doelgroepen.

Verklarend meten houdt in dat we een concrete verklaring gaan zoeken voor een bepaald verschijnsel dat zich voordoet in de betreffende case. Voorbeelden zijn 'Waarom is er geen draagvlak voor het project (bij bepaalde doelgroepen)?'; 'Waarom treden er verschillen op tussen de verschillende types draagvlak?'; 'Waarom zijn er verschillen in de tijd?'. Bij het

verklarend meten wordt er meer kwalitatief gewerkt en neemt de contextanalyse een belangrijke plaats in.

6.2.2 Indicatief meten

Het indicatief of verkennend meten moet ons in de eerste plaats een algemeen zicht geven op de aanwezigheid van het draagvlak voor een bepaald project bij de verschillende doelgroepen. Hiervoor worden, afhankelijk van de aard van het project en de doelgroepen, een aantal indicatoren geselecteerd voor meting. Vooraleer de indicatoren worden geselecteerd, wordt de case beperkt geanalyseerd.

6.2.2.1 Exploratieve analyse

De exploratieve analyse in kader van indicatief meten is een eerder doelgerichte en functionele analyse waarbij volgende aspecten in kaart gebracht worden:

- *Wat is het onderzoeksobject (het onderwerp voor draagvlakmeting)?*
 - Over welk type project, plan, programma gaat het hier? (Hierna steeds omschreven als 'project'). Volgende projecten kunnen onderzocht worden:
 - een concrete bescherming voor stads- en dorpsgezichten;
 - een concrete bescherming voor monumenten;
 - een concrete bescherming voor landschappen;
 - een concrete bescherming voor archeologische monumenten;
 - een concrete aanduiding van een ankerplaats;
 - de concrete vaststelling van een erfgoedlandschap;
 - een concrete archeologische opgraving ingevolge beheersadviezen van het Agentschap RO-Vlaanderen;
 - de inventaris bouwkundig erfgoed of delen daarvan (bijv. inventarisatieproject in een gemeente);
 - de centrale archeologische inventaris;
 - de landschapsatlas;
 - het opmaken van een concreet landschapsbeheersplan;
 - het opmaken van een concreet herwaarderingsplan voor stads- en dorpsgezichten.
 - Over welk type erfgoed: gaat het hier? Bouwkundig erfgoed, landschap, archeologie of een combinatie van verschillende types erfgoed?
- *Welke partijen zijn betrokken bij het project?*
 - Wie zijn de politiek betrokkenen?
 - De gemeente;
 - De provincie;
 - Het Vlaams gewest;
 - Wie zijn de betrokken ambtenaren? Welke administraties vertegenwoordigen zij?
 - Wie is/zijn de eigenaar(s)?
 - Wie is/zijn de beheerder(s)?
 - Welke (lokale) verenigingen zijn betrokken?

- Zijn er betrokken adviesraden? Welke?
- Zijn er publiek betrokkenen?
 - Zijn er gebiedsspecifieke actoren?
 - Bewoners
 - Lokale gebruikers van het gebied?
 - Niet-gebiedsspecifieke actoren.
 - Niet lokale gebruikers van het gebied?
- *Welke van bovenstaande partijen zijn de doelgroepen voor draagvlakmeting?*
- *Procedures en onderzoek:*
 - Zijn er bepaalde procedures die relevant zijn voor dit project? Welke procedures worden er gevolgd?
 - Is er een openbaar onderzoek rond het project gebeurd/ lopende?
- *Welke middelen zijn er ter beschikking?*
 - Welke financieringskanalen zijn er?
 - Zijn er subsidies/premies beschikbaar die aangevraagd kunnen worden?

6.2.2.2 Selectie indicatoren

Voor de geselecteerde doelgroepen voor draagvlakmeting worden er een aantal indicatoren geselecteerd uit de indicatorenkorf voor het meten van het draagvlak voor een specifiek project die vertaald kunnen worden op lokaal niveau. De indicatorenkorf wordt weergegeven in paragraaf 4.7. De indicatoren worden geselecteerd afhankelijk van de aard van het project.

De projectspecifieke indicatoren zijn gebaseerd op een algemene lijst van indicatoren voor draagvlakmeting voor onroerend erfgoed. Op die manier wordt de link tussen het algemene draagvlakonderzoek en het case-onderzoek verzekerd.

6.2.2.3 Dataverzameling

Nadat de indicatoren geselecteerd zijn, moeten de data nodig voor het invullen van de indicatoren verzameld worden. De data-inzameling kan gebeuren aan de hand van desk research of eventueel bevraging van relevante actoren.

6.2.2.4 Dataverwerking

Nadat de data verzameld zijn, moeten ze verwerkt worden. De geselecteerde indicatoren worden ingevuld en een overzichtelijke presentatie van de resultaten wordt opgemaakt in de vorm van een projectdashboard. Dit dashboard is een aangepaste versie van het algemeen dashboard.

6.2.2.5 Kwantitatief resultaat

Het resultaat van deze methode van indicatief meten is kwalitatief van aard. We krijgen inzicht in de mate waarin draagvlak al dan niet aanwezig is. Het is aangewezen de indicatoren meermaals in de tijd te meten zodat indicatoren in de tijd geplaatst kunnen worden en evoluties zichtbaar worden.

6.2.2.6 Globale actie

Op basis van deze kwantitatieve draagvlakmeting kunnen er indien gewenst enkele globale acties bepaald worden. Het is echter duidelijk dat het nemen van (specifieke) acties niet de doelstelling is van dit kwantitatief meten. Op basis van de kwantitatieve resultaten gaan dan ook enkel (richtlijnen) voor algemene maatregelen genomen worden.

6.2.3 Verklarend meten

Verklarend meten is diepgaander dan indicatief meten en houdt in dat er een concrete vraag aanwezig is waarvoor men een verklaring wenst te bekomen. Er moet in de eerste instantie uitgeklaard worden wat er beoogd wordt. Bij welke doelgroepen wil je wat onderzoeken? Waar zitten de (huidige) knelpunten? Welke vragen worden er gesteld? Waarom is het publiek moeilijk warm te maken voor een evenement?

Eén van de mogelijkheden is dat je de indicatoren meermaals meet, waardoor je evoluties ziet en er verklaringen aan kan koppelen.

Een andere mogelijkheid is diepgaander kwalitatief onderzoek uit te voeren waardoor de kwantitatieve gegevens onderbouwd en verklaard worden.

6.2.3.1 Quick scan

De quick scan wordt toegelicht onder paragraaf 6.2.2.

6.2.3.2 Diepte analyse

Aanvullend bij een exploratieve analyse wordt in de contextanalyse meer op zoek gegaan naar kwalitatieve gegevens die bijkomende informatie geven over de case.

6.2.3.3 Dataverzameling

De dataverzamelingsfase houdt in dat er naargelang de voorliggende vraag informatie verzameld wordt om de kwalitatieve analyse te onderbouwen. Deze dataverzameling houdt een indirecte of directe draagvlakmeting in.

Indirecte draagvlakmeting: contextanalyse

Afhankelijk van het project worden bepaalde bijkomende gegevens verzameld over het project. Deze gegevens kunnen betrekking hebben op de historische context, de politieke context; de sociale en/of de juridische context.

Historische context

Inzicht in de historische context kan een verklaring bieden voor bepaalde fenomenen die historisch gegroeid zijn of een specifieke oorzaak uit het verleden hebben. Hiervoor kan de algemene historiek van het project in kaart gebracht worden of (een) bepaalde betekenisvolle gebeurtenis(sen) uitgediept worden.

Politieke context

De politieke context van een project kan erg bepalend zijn voor de voortgang ervan. Zo is het enerzijds mogelijk dat de politiek een katalysator is voor het project, of anderzijds dat de politieke context er net voor zorgt dat het project vertraging oploopt of gehinderd wordt.

Sociale context

Aan de hand van een krachtenveldanalyse waarbij aanvullend op de actorenanalyse ook de verhouding tussen de verschillende betrokken actoren in beeld wordt gebracht, wordt de sociale context onderzocht.

Juridische context

De juridische context heeft betrekking op de wettelijke verplichtingen waaraan het project onderhevig is. Dit kan gaan over procedures, adviezen, voorschriften enz. De juridische context van een project is in bepaalde gevallen relevant voor het verloop van het proces of het zich voordoen van bepaalde problemen.

Het uitvoeren van een contextanalyse gebeurt in de meeste gevallen aan de hand van een desktopstudie en/of interviews met bevoorrechte getuigen.

Directe draagvlakmeting: bevraging van de doelgroepen

Door middel van doelgroepenbevraging kan er een directe draagvlakmeting uitgevoerd worden.

Deze dataverzamelingsmethode is aangewezen wanneer de context gekend is en wanneer de voorliggende vraag direct betrekking heeft op de aanwezigheid of hoedanigheid van het draagvlak bij een specifieke doelgroep(en).

De bevraging kan uitgevoerd worden op verschillende tijdstippen:

- een ex ante bevraging (vooraleer het project er is/ de maatregel getroffen is: hoe beschouwen de mensen het gebied, wat is de uitgangspositie van de verschillende partijen?),
- een ex nunc bevraging (op het moment van de implementatie van het project/ een maatregel: hoe wordt het project/ het plan/ de maatregel ervaren door de verschillende partijen? Is er steun voor?)
- en/of een ex-post bevraging (wanneer het project al enige tijd geïmplementeerd is: is de situatie veranderd? verbeterd? verslechterd?).

6.2.3.4 Analyse

Wanneer de relevante data verzameld zijn, moeten deze geanalyseerd worden om uiteindelijk een verklaring te kunnen bieden aan de voorliggende vraag.

6.2.3.5 Kwalitatief resultaat

De resultaten van de contextanalyse zullen, in tegenstelling tot die van de exploratieve analyse, vooral kwalitatief van aard zijn.

6.2.3.6 Gerichte actie

De kwalitatieve gegevens ondersteunen/ verklaren de verzamelde kwantitatieve gegevens. Door het confronteren van de kwalitatieve gegevens uit de contextanalyse en de kwantitatieve gegevens uit de exploratieve analyse kunnen er eventueel meer gerichte acties genomen worden. Door het meer gericht verzamelen en analyseren van gegevens kunnen er ook meer gerichte acties uit voortkomen.

6.3 Het landschapsbeheersplan voor het kasteeldomein van Poeke

6.3.1 Inleiding

Het beheerplan voor het kasteeldomein van Poeke werd in samenspraak met de stuurgroep geselecteerd als case voor draagvlakmeting in kader van de studieopdracht.

In dit case-onderzoek testen we in eerste instantie de methodiek. Deze finaliteit is belangrijker dan de feitelijke uitkomst van de case. We focussen ons in eerste instantie op het indicatief meten van het draagvlak. Hiervoor besteden we voldoende aandacht aan de exploratieve analyse en het selecteren en invullen van de relevante indicatoren. In tweede instantie selecteren we een vraag voor verklarend meten en voeren we een beperkte diepte-analyse uit. Op basis van deze twee onderzoeksstappen trekken we enkele besluiten voor het draagvlak voor het beheersplan voor het kasteeldomein van Poeke bij de verschillende doelgroepen en enkele algemene conclusies voor draagvlakmeting van een project.

Het gebied

Het Poekepark is een kasteeldomein en is in zijn huidige vorm nog steeds herkenbaar als een laat-19de-eeuws landgoed met enkele 20ste-eeuwse accenten. Het domein wordt doorsneden door de Poekebeek en ligt centraal in de Poekebeekvallei.

Het gebouwenpatrimonium bestaat uit het kasteel, het koetshuis en de hoeve. Daarnaast zijn er parkconstructies, waterlopen en waterpartijen, tuinruimten, dreven, wegen en bosbestanden. Er zijn enkele vochtige graslanden aan het domein. We vinden er verder een vochtig beekdalbegeleidend bos met een prachtige voorjaarsflora. Het Poekepark is een geliefd biotoop voor de nachtegaal, braamsluiper, wielewaal, boomklever, bosuil en verschillende soorten vleermuizen. Het domein bestaat uit verschillende onderdelen. De totale oppervlakte van het kasteeldomein is 55,6 ha

Het beheerplan

Het beheersplan kasteeldomein van Poeke (2003-2027) is samengesteld door de Beheerscommissie (periode 2001-2004).

De beheerdoelstellingen en beheerrichtlijnen worden in afzonderlijke hoofdstukken beschreven. De doelstellingen geven weer welke toestand men wenst te bewaren of te bereiken en op welke manier dat kan gebeuren. De doelstellingen zijn opgesplitst in hoofddoelstellingen en nevendoelstellingen. De hoofddoelstellingen zijn enkel en alleen ten behoeve van het behoud, de verbetering of het herstel van de waarden van het landschap. Ook de principes van het duurzaam bosbeheer zijn ingeschreven in de hoofddoelstellingen. De nevendoelstellingen bevatten beheersopties die niet vereist zijn voor de essentie van de bescherming, maar die de verwezenlijking van de hoofddoelstellingen niet verhinderen.

Het beheerplan wordt door de verschillende partijen die actief zijn op het terrein beschouwd als referentie voor alles wat er op het terrein gebeurt. Voor de uitvoering en de opvolging van het beheerplan is er nog steeds een beheercommissie actief. De beheercommissie komt 2 keer per jaar samen, 1 keer voor het opmaken van een planning voor de toekomstige werken, 1 keer voor het uitvoeren van een evaluatie van hetgeen er gebeurd is.

6.3.2 Exploratieve analyse

Type project en type erfgoed

Het betreft hier de opmaak en de uitvoeren van een concreet beheersplan. Dit beheersplan heeft zowel betrekking op natuur (geen onroerend erfgoed aspect) als op landschap (onroerend erfgoed). In het gebied is eveneens bouwkundig erfgoed, het kasteel zelf, aanwezig. Het beheersplan heeft echter enkel betrekking op het landschap en niet op het bouwkundig erfgoed. Bouwkundig erfgoed wordt dus in niet meegenomen als onderwerp voor draagvlakmeting.

Betrokken actoren

- **Eigenaar:** er is slechts 1 eigenaar van het gebied, met name de gemeente Aalter.
- **Politiek** betrokken is in eerste instantie de gemeente Aalter. Als eigenaar van het gebied en als politiek verantwoordelijke voor het kasteeldomein is het beheersplan een item op de politieke agenda van de gemeente Aalter. Vanuit de gemeentelijke administratie zijn er meerdere betrokkenen. Een belangrijke politieke actor is de schepen verantwoordelijk voor het kasteel en domein van Poeke, mevrouw Martine Bergez. Vanuit de gemeentelijke administratie is Greet Kleppe actief rond het beheersplan. Zij volgt de werkzaamheden van Pro Natura op en communiceert met de beheerscommissie hierover.
- **Betrokkenen bij het beheer**
 - o Indiener beheersplan: gemeente Aalter
 - o Er is een beheerscommissie actief voor het kasteeldomein van Poeke.
 - o Ondersteunende partners in organisatie en beheer:
 - Vzw Pro Natura
 - Vzw kasteel en domein van Poeke
 - Vzw Kale-Leie Intergemeentelijke archeologische dienst
 - VZW Meetjeslandse Leerwerkbedrijven
 - Vzw Monumentenwacht Oost-Vlaanderen
 - o Momenteel is de grootste publieksactiviteit het uitvoeren van het jaarlijks houtbeheer. Dit is een tweedaagse die wordt georganiseerd door de gemeente Aalter. Ongeveer 120 a 130 vrijwilligers komen die dagen hout afvoeren. Het zijn zowel mensen uit het dorp als houthakkers uit de regio. Onder meer door het folkloristische aspect is er een breed scala aan mensen vertegenwoordigd. De vrijwilligers kunnen achteraf gratis brandhout ophalen.
- **Gebruikers van het gebied**
 - o Recreanten: wandelaars, rustzoekers, fietsers, ...
 - o Landbouwers: er zijn 4-tal pachters die gronden pachten binnen het domein. 1 van de landbouwers is op pensioen gegaan en de gronden worden nu gepacht door Pro Natura. Er zijn pogingen gedaan om de landbouwers te betrekken bij de opmaak van het beheerplan maar zij zijn hier niet op ingegaan. De landbouwgronden liggen binnen een groene bestemming en moeten traditioneel beheerd worden. Vanuit de gebruikers is er momenteel niet voldoende gedragenheid voor het toepassen van deze traditionele vormen van beheer.

- Pro Natura: deze vzw bewoont de hoeve en draagt bij tot de realisatie van het beheersplan van het park. Pro Natura is vertegenwoordigd in de beheercommissie. Tussen de gemeente en Pro Natura werd overeengekomen dat de hoeve zou worden uitgebouwd tot een kindvriendelijke educatieve natuurboerderij waar sociale economie zou worden gecombineerd met het opnieuw inzetten van dieren in het landschapsbeheer. Op de gemeenteraadszitting van 14 maart 2005 werd een concessieovereenkomst goedgekeurd tussen de gemeente en een coöperatieve vennootschap die binnen de groep Pro Natura zou worden opgericht met het doel de boerderij uit te bouwen. Op 19 april 2005 werd bij notariële akte de Coöperatieve Vennootschap met sociaal Oogmerk Kasteelhoeve Poeke opgericht.
- **Verenigingen actief in het gebied**
 - Natuur en Landschap Meetjesland vzw
 - Natuurpunt Aalter
 - Heemkunde Kring Aalter

Partijen voor draagvlakmeting

We selecteren een aantal partijen die van belang zijn bij de draagvlakmeting voor de uitvoering van het beheersplan voor het kasteeldomein in Poeke. Daarbij geven we kort een argumentatie waarom de doelgroep relevant is voor draagvlakmeting.

- De eigenaar, de gemeente Aalter, is belangrijk voor draagvlakmeting. Het draagvlak bij de eigenaar van het domein is cruciaal voor de realisatie en opvolging van het beheer.
- De beheerders. De aanwezigheid van draagvlak bij de verschillende partijen die instaan voor het beheer en de uitvoering van de beheersmaatregelen is cruciaal voor de realisatie van de plannen.
- De gebruikers. Draagvlak voor de uitvoering van het beheersplan is cruciaal bij bepaalde gebruikers en in mindere mate van belang bij andere gebruikers van het domein. Draagvlak is vooral van belang bij intense gebruikers van het gebied (zoals landbouwers actief op gronden van het domein). Niet intensieve gebruikers zoals recreanten zijn een minder belangrijke doelgroep voor draagvlakmeting.

Vooraf het politiek draagvlak bij de gemeente Aalter is belangrijk voor de realisatie en uitvoering van het beheersplan. De organisatie en de respons van de gemeentelijke administratie is hier deels afhankelijk van.

Procedures en onderzoek

Het gebied valt zowel onder het landschapsdecreet als onder het bosdecreet. Beide decreten nemen de mogelijkheid of de verplichting op om het domeinbeheer via een beheersplan voorop te stellen. Om te vermijden dat er 2 verschillende beheersplannen opgemaakt werden zijn er overlegvergaderingen geweest om tot één geïntegreerde versie van beheersplan te komen. De bosbeheerdoelstellingen en cultuur historische beheerdoelstellingen worden hierin verenigd.

Middelen

Met betrekking tot middelen stellen we ons de vraag welke financieringskanalen er zijn en of er subsidies/premies beschikbaar zijn die aangevraagd kunnen worden?

Voor de financiering van de opmaak van het beheersplan kan er beroep worden gedaan op subsidies van het Agentschap RO Vlaanderen. Ook voor de uitvoering van de beheerswerken kan er beroep worden gedaan op subsidies van het AROV.

De moeilijkheden met betrekking tot het aanvragen van premies is momenteel één van de belangrijkste bottlenecks voor draagvlak. Het premiestelsel is zeer traag en ingewikkeld. Het eerste premiedossier is geblokkeerd op uitbetaling omwille van vormelijke aspecten. Voor de eigenaar, in dit geval de gemeente, wegen deze aspecten zwaar door op het draagvlak.

Ook de gemeente zou als eigenaars budgetten voorzien in de begroting voor het beheer van het kasteeldomein van Poeke.

De Vzw Pro Natura investeert onrechtstreeks eveneens middelen in het domein van Poeke. Via sociale tewerkstellingsprojecten vragen zij subsidies aan die eveneens geïnvesteerd worden in de natuurbeheerswerken.

De hoeve is momenteel een 'knelpunt' in het park. De hoeve heeft geen erfgoedwaarde en wordt momenteel bewoond door iemand van Pro Natura. De stallen zijn al verbeterd maar het blijft voor een stuk een lelijk hoekje in het park. Er mogen nieuwe constructies komen. De hoeve zou beter ontsloten moeten worden zodat ze kan fungeren als economische draaischijf van het gebied. Ter verhoging van het draagvlak zou er een educatief luik gekoppeld moeten worden aan de hoeve.

6.3.3 Indicatief meten

In eerste instantie wordt de aanwezigheid van het draagvlak indicatief gemeten. Dit wil zeggen dat er een aantal indicatoren geselecteerd en ingevuld worden. Op basis hiervan bekomen we enkel kwantitatieve gegevens die kunnen inspireren tot algemene acties.

De selectie en het invullen van de indicatoren wordt besproken in deel 4 van het eindrapport. In dit synthesesrapport bespreken we enkel de resultaten van de indicatieve draagvlakmeting. Op basis van de gegevens van indicatief meten, lijken er op het eerste zicht geen grote problemen te zijn met het draagvlak binnen de verschillende doelgroepen. Op lokaal politiek niveau is er aandacht voor het kasteeldomein van Poeke. Binnen de gemeentelijke politiek zijn er verschillende standpunten betreffende de prioriteiten en de noden op het terrein. Op ambtelijk niveau wordt het dossier eveneens opgevolgd door verschillende administraties op verschillende beleidsniveaus. Of deze opvolging goed verloopt en tot de gewenste resultaten leidt kunnen we niet afleiden uit de indicatoren. Wat betreft het middenveld zijn er op het terrein verschillende verenigingen actief. Deze verenigingen zijn van enige omvang en hebben in bepaalde gevallen een professioneel kader. Concrete standpunten van de verenigingen ten aanzien van het beheersplan kunnen we niet afleiden uit de indicatoren. De eigenaar van het kasteeldomein is de gemeente Aalter. Bij de eigenaar is er positief draagvlak aanwezig in de zin dat zij initiatiefnemer zijn, geen protest aantekent en geen (moedwillige) overtredingen pleegt tegen het beheersplan. Zij hebben wel nog maar 1 keer een premie aangevraagd. Wat betreft het publiek draagvlak kunnen we uit de indicatorenmeting besluiten dat het eerder hoog is. Er verschijnen artikels met betrekking tot het kasteeldomein en activiteiten die er plaats vinden. Daarnaast is er een ruimte respons op de publiekswerking en de activiteiten die er georganiseerd worden.

We kunnen besluiten dat het éénmalig indicatief meten van de indicatoren voor een case niet veel bruikbare resultaten oplevert. Wegens het ontbreken van een targetwaarde voor de indicatoren of voorafgaande cijfers kunnen er op basis van de indicatieve meting weinig besluiten getrokken worden. Om deze bevinding verder te onderzoeken wordt er een beperkte verklarende meting uitgevoerd. Dit wil zeggen dat het draagvlak dieper onderzocht wordt aan de hand van kwalitatieve gegevens.

6.3.4 Verklarend meten

Verklarend meten houdt in dat er een concrete vraag aanwezig is waarvoor men een verklaring wenst te bekomen. Met betrekking tot het draagvlak voor het beheersplan werd de vraag naar voor geschoven om nader te onderzoeken hoe het gesteld is met het politieke draagvlak voor het beheer van het kasteeldomein. Dit politiek draagvlak komt in belangrijke mate overeen met het draagvlak van eigenaars, gezien dezelfde gemeente eigenaar is van het kasteeldomein.

Het uitvoeren van een diepte-analyse kan aan de hand van een directe draagvlakmeting, in de vorm van een bevraging, of aan de hand van een indirecte draagvlakmeting, in de vorm van een contextanalyse. In het kader van deze studie werd er geen bevraging van doelgroepen georganiseerd. Dit was niet voorzien en de hiervoor nodige tijd werd niet uitgetrokken. Wel werd er een contextanalyse uitgevoerd aan de hand van een desktopstudie en twee interviews met bevoorrechte getuigen. Er werd een gesprek gevoerd met de voorzitter van de beheerscommissie voor het kasteeldomein, dhr. Koen Himpe en een telefonisch gesprek met mevrouw Greet Cleppe, landschapsarchitecten en werkzaam bij de gemeente Aalter. Uit deze gesprekken werd in de eerste plaats informatie bekomen met betrekking tot context van het tot stand komen van het beheersplan en de omstandigheden voor de uitvoering van het beheersplan.

De resultaten van de contextstudie worden besproken in deelrapport 4. Hier wordt de historische context van het domein van Poeke geschetst, de politieke context besproken en de sociale context verder uitgewerkt. We leiden hier vooral uit af dat het politieke draagvlak voor het beheersplan voor het kasteeldomein van Poeke voor een belangrijk deel gebaseerd is op de financiering van de werkzaamheden en de beschikbaarheid van middelen. Inzake het beheer van het domein en de activiteiten die er plaatsvinden zijn er eveneens een aantal spanningspunten. Deze hebben vooral betrekking op de verzoenbaarheid van activiteiten met de voorschriften in het beheersplan en de grenzen van het plan.

6.3.5 Besluit met betrekking tot het draagvlak voor het kasteeldomein van Poeke

Voor het kasteeldomein van Poeke kan op basis van het indicatief draagvlakonderzoek besloten worden dat er geen grote draagvlakproblemen zijn met betrekking tot het beheersplan voor het kasteeldomein.

Op politiek en ambtelijk niveau worden er acties genomen, hoewel deze niet altijd het gewenste tempo aanhouden. Dit heeft in de eerste plaats te maken met de kostprijs van de werken en de beperktheid van voorziene middelen.

Als eigenaar is er bij de gemeente een draagvlak aanwezig voor het beheersplan voor het kasteeldomein, ook al zijn er enkele spanningspunten op dit vlak. De spanning tussen de invulling en de noden van het kasteel als bouwkundig erfgoed en het kasteelpark als landschappelijk erfgoed is hier één punt. Met betrekking tot de 'uitbating' van het kasteeldomein is het ook zo dat het beheersplan beperkingen oplegt met betrekking tot activiteiten op het kasteeldomein.

Op niveau van het middenveld zijn er een aantal verenigingen actief op het kasteeldomein van Poeke. Zij zijn vertegenwoordigd in de beheerscommissie en actief op het terrein. Er wordt geopperd dat het middenveld meer druk zou kunnen uitoefenen op de gemeente voor de uitvoering van de werken, maar dit gebeurt tot op heden slechts beperkt. Er zijn voor het middenveld potenties voor draagvlakverhoging. Mogelijkheden zijn onder andere meer betrokkenheid bij het uitvoeren van diverse types van beheerswerken, toe-eigening van bepaalde werken of bepaalde delen van het domein.

Op het niveau van het publiek is er geen groot positief noch negatief draagvlak aanwezig voor het beheersplan op zich. Als er activiteiten worden georganiseerd op het kasteeldomein is er meestal een hoge opkomst (zoals op de houthakdagen of de geleide wandelingen), maar op basis hiervan kunnen we niet met zekerheid afleiden dat het draagvlak voor het beheerplan hoog is. Niets wijst er daarentegen op dat er een negatief draagvlak aanwezig bij de bevolking voor het beheerplan van het kasteeldomein.

6.4 Besluit met betrekking tot draagvlakmeting van een project

Algemeen is het van belang dat er een uitgesproken en duidelijke vraag is voor draagvlakonderzoek van een project, maatregel, programma of plan. Deze vraag moet zo concreet mogelijk zijn en zo vroeg mogelijk gesteld worden, bij voorkeur in het begin van een proces. Dit houdt in dat er indien mogelijk doelgroepen voor draagvlakmeting geselecteerd wordt en hiervoor een concrete vraag gesteld wordt. Voorbeelden zijn 'draagt het organiseren van geleide wandelingen bij tot draagvlakverhoging bij het publiek?' 'Waarom is het draagvlak bij het middenveld laag?' 'Is er een probleem met het politiek draagvlak op lokaal niveau. Zo ja, waaraan is dit te wijten?' 'Waarom zijn de eigenaars tegen de implementatie van de nieuwe beleidsmaatregel?,...

Ook het niveau waarop de draagvlakmeting gebeurt en door wie, is van belang. Indien mogelijk moet het draagvlakonderzoek uitgevoerd worden door de partij die zo dicht mogelijk betrokken is bij het project, plan, maatregel of programma. Dit betekent dat wanneer het een project betreft op gemeentelijk of regionaal niveau best een gemeentelijke of regionale partij het draagvlakonderzoek uitvoert. Indien het een Vlaamse maatregel betreft, al dan niet met lokale toepassing, moet men eerst bepalen of men het draagvlak voor een bepaalde (lokale) toepassing van de maatregel wil meten of het algemeen draagvlak voor de maatregel op Vlaams niveau. Afhankelijk hiervan moet de meest relevante partij het draagvlakonderzoek uitvoeren.

Een éénmalige indicatieve draagvlakmeting leidt tot slechts zeer beperkte resultaten. De gegevens die verzameld worden in kader van een indicatieve draagvlakmeting moeten in principe vergeleken worden met andere gegevens (van een meting op een vroeger of later tijdstip) of een targetwaarde om een daadwerkelijke conclusie te kunnen trekken. Dit houdt in dat indien er gekozen wordt voor een louter indicatieve draagvlakmeting deze best herhaald wordt in de tijd.

We kunnen echter besluiten dat verklarend meten in de meeste gevallen meer zal vertellen over het aanwezige draagvlak dan indicatief meten. Deze conclusie sluit aan bij de eerste aanbeveling dat de vraag best zo concreet mogelijk gesteld wordt en de doelgroepen voor draagvlakmeting gedefinieerd zijn.

Zowel bij indicatief meten als bij verklarend meten is het uitvoeren van een exploratieve analyse erg belangrijk. Hier wordt het kader van het draagvlakonderzoek geschetst en wordt reeds veel informatie bekomen met betrekking tot de context en de geschiedenis van het project. De partijen die financieel en/of organisatorisch een belangrijke rol gespeeld hebben komen aan bod. Bovendien wordt na deze exploratieve analyse nog eens de vraag gesteld welke doelgroepen meegenomen moeten worden in het draagvlakonderzoek. Zijn alle partijen relevant of enkel specifieke partijen?

Inhoudelijk kan besloten worden dat de financiering van een project, maatregel, plan of programma een belangrijk rol speelt in de aan- of afwezigheid van draagvlak bij de eigenaar, beheerder en de (lokale) politiek. Indien de eigenaar, de beheerder, de lokale overheden of andere betrokken partijen moeten instaan voor de financiering van het project, komt dit het draagvlak bij de betreffende partijen in de meeste gevallen niet ten goede.

Doorlooptijd en zichtbaarheid van concrete resultaten zijn belangrijke aspecten voor de aanwezigheid en/of versterking van draagvlak. Wanneer de doorlooptijd van het project onevenredig lang is of resultaten op zich laten wachten, komt dit het draagvlak niet ten goede.

7. NULMETING

7.1 Inleiding

Na het opstellen van de indicatoren is een volgende stap het invullen van deze indicatoren en het uitvoeren van een nulmeting. De nulmeting geeft de toestand aan waartegen toekomstige metingen van het draagvlak voor het onroerend erfgoed (beleid) afgezet kunnen worden en geeft een eerste overzicht van het huidige draagvlak voor onroerend erfgoed.

Het verzamelen van data is de eerste stap in de nulmeting. Hiervoor moeten aan de verschillende administraties, instellingen en organisaties data opgevraagd worden. In eerste instantie wordt beroep gedaan op bestaande bronnen en databanken. Indien de gegevens niet ter beschikking zijn in bestaande bronnen en databanken, moeten er met de betrokken partijen afspraken gemaakt worden omtrent het verzamelen en ter beschikking stellen van de nodige gegevens. De verschillende bronnen en de beschikbaarheid van de gegevens werd besproken in paragraaf 4.8. Een tweede stap is het verwerken van de gegevens in een werkbaar instrument. Hiervoor werd een dashboard ontwikkeld waarin de gegevens van de verschillende indicatoren ingebracht worden en visueel gepresenteerd worden.

7.2 Dataverzameling

De eerste stap in de nulmeting 'dataverzameling' houdt in dat voor de verschillende indicatoren de nodige data verzameld worden. De bronnen voor de verschillende indicatoren worden aangegeven in paragraaf 4.8.1. Voor de dataverzameling maken we een onderscheid tussen drie groepen van indicatoren:

1. Groep 1: Indicatoren waarvoor de gegevens beschikbaar zijn binnen de administratie, hieronder samengebracht onder groep 1 (interne gegevens).
2. Groep 2: Indicatoren waarvoor de gegevens beschikbaar zijn bij andere diensten, instellingen en organisaties, hieronder samengebracht onder groep 2 (externe gegevens).
3. Groep 3: Indicatoren waarvoor geen gegevens beschikbaar zijn, hieronder samengebracht onder groep 3 (geen gegevens).

GROEP 1 (interne gegevens)		
Nr.	Indicator	Dataverzamelmethode
P1	Vlaams budget voor onroerend erfgoed	Dep. RWO, cel OE-beleid heeft inzicht in de jaarlijkse uitgavenbegroting.
P2	Vermeldingen van onroerend erfgoed in officiële verkiezingsprogramma's	Screening van de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen. In de toekomst zal deze taak opgenomen worden door het Departement RWO, cel OE-beleid
P3	Aantal parlementaire vragen en interpellaties over onroerend erfgoed	Screening van de parlementaire vragen en interpellaties. Dit is mogelijk via de website van Vlaams Parlement. In de toekomst zal deze taak opgenomen worden door het Departement RWO, cel OE-beleid
A1	Aantal erfgoedambtenaren binnen de Vlaamse Overheid	Dep. RWO, cel OE-beleid. Het is ook terug te vinden op de site

		www.european-heritage.net
A3	Aantal processen verbaal en herstellvorderingen voor overtredingen met betrekking tot onroerend erfgoed	Deze indicator is momenteel ook opgenomen in de VRIND. Ook beschikbaar via Inspectie RWO en de (lokale) politie
M1	Aantal adviezen van de SARO betreffende onroerend erfgoed	Zodra de SARO actief is moet de vraag voor gegevens m.b.t. adviezen voor OE aan hen gesteld worden. Het Dep. RWO, cel OE-beleid moet de gegevens bijhouden.
S2	Lidmaatschap tijdschrift 'Monumenten en landschappen'	Agentschap RO Vlaanderen
BP1	Beschermingen en opheffingen bouwkundig erfgoed	Agentschap RO Vlaanderen
LP1	Oppervlakte beschermde landschappen	Agentschap RO Vlaanderen. In 2007 zijn er nog geen erfgoedlandschappen, deze oppervlakte staat dus nog op 0.
LP2	Vlaamse subsidies voor landschapsbeheer	Dit is een samengestelde indicator uit verschillende bedragen Agentschap RO Vlaanderen
LP 3	Aantal omzettingen van ankerplaatsen naar erfgoedlandschappen	In 2007 waren er nog geen erfgoedlandschappen, de indicator staat dus voorlopig op 0. Agentschap RO Vlaanderen
LE2	Aantal goedgekeurde landschapsbeheersplannen	Agentschap RO Vlaanderen
AP1	Totaal aantal definitief en voorlopig beschermde archeologische monumenten en zones	Agentschap RO Vlaanderen
AP2	Aantal steden en gemeenten met een eigen of een intergemeentelijke archeologische dienst	Agentschap RO Vlaanderen
AA1	Aantal bijzondere voorschriften archeologie	Agentschap RO Vlaanderen
AM2	Aantal aanvechtingen van bescherming archeologische monumenten ten opzichte van aantal beschermingen archeologische monumenten en zones	Agentschap RO Vlaanderen

GROEP 2 (externe gegevens)		
Nr.	Indicator	Dataverzamelmethode
M2	Ledenaantallen erfgoedverenigingen	Voor het verkrijgen van deze gegevens moet contact onderhouden worden met VCM, FVA en Erfgoed Vlaanderen
M3	Omvang van het professioneel kader van erfgoedverenigingen	Voor het verkrijgen van deze gegevens moet contact onderhouden worden met VCM, FVA, Erfgoed Vlaanderen en Regionale Landschappen
S1	Aantal en totaalbedrag donaties ten behoeve van onroerend erfgoed	Voor het verkrijgen van deze gegevens moet contact onderhouden worden met VCM, Erfgoed Vlaanderen, Natuurpunt
S3	Aantal studenten in opleidingen met betrekking tot onroerend erfgoed	Opleidingsinstellingen
BP2	Aantal gemeenten dat gebouwen openstelt voor het publiek in	OMD Vlaanderen

	kader van de OMD Vlaanderen	
BM1	Aantal leden in de verenigingen voor bouwkundig erfgoed	VCM
BM2	Aantal gespecialiseerde restauratiebedrijven en aannemers	FOD Economie
BE1	Aantal beschermde en niet beschermde objecten in het bestand van monumentenwacht Vlaanderen	Monumentenwacht Vlaanderen
BS1	Aantal bezoekers Open Monumentendag	OMD Vlaanderen
BS2	Aantal bezoeken aan beschermde gebouwen en monumenten	Studiedienst van de Vlaamse Regering (APS) zie ook, http://aps.vlaanderen.be/statistiek/cijfers/stat_cijfers_monument.htm
LE3	Aantal vragen gesteld aan het landschapsanimatoren	Regionale Landschappen
LS1	Aantal evenementen en aantal deelnemers aan evenementen m.b.t. landschap	BBL, Regionale Landschappen
AM1	Aantal leden archeologische verenigingen	VCM, archeologische verenigingen
AS1	Aantal unieke hits archeoweb	Beheerders archeonet
AS2	Aantal bezoekers geselecteerde archeologische sites en musea	Diverse archeologische musea

GROEP 3 (geen gegevens)		
Nr.	Indicator	Dataverzamelingsmethode
A2	Aantal stuurgroepen waarin een ambtenaar van onroerend erfgoed in vertegenwoordigd is	Momenteel zijn geen gegevens beschikbaar voor deze indicator. Afstemming tussen de 3 entiteiten (VIOE, Agentschap RO-V en dep RWO) binnen het beleidsdomein is nodig.
BA1	Aantal adviesvragen m.b.t. bouwkundig erfgoed	Momenteel zijn geen gegevens beschikbaar voor deze indicatoren. Afstemming tussen de 3 entiteiten (VIOE, Agentschap RO-V en dep RWO) binnen het beleidsdomein is mogelijk.
LA1	Aantal adviesvragen m.b.t. landschap	
AA2	Aantal adviesvragen m.b.t. archeologie	
BE2	Aantal aanvechtingen van eigenaars tegen een voorstel voor beschermingen van bouwkundig erfgoed	Agentschap RO Vlaanderen moet starten met het systematisch bijhouden van deze gegevens.
LM1	Aantal aanvragen voor bescherming van landschappen vanuit het middenveld	Afstemming hierover is nodig met het Agentschap RO Vlaanderen. In het nieuwe systeem moet bijgehouden worden hoeveel aanvragen voor landschapsbescherming ingediend worden door welke partijen.
LS2	Aantal aanvragen voor bescherming van een landschap door burgers	
AE1	Aantal meldingen archeologische vondsten door eigenaars	Afstemming met het VIOE voor het aanpassen van het vondstmeldingenformulier.
LE1	Grondprijsevolutie van beschermde landschappen	Voor deze indicator moet er contact worden opgenomen worden met Natuurpunt/ ANB/VLM Voorlopig is er geen enkele manier waarop de grondprijzen voor beschermd landschap bekomen kunnen worden.

Dataverzameling is het gemakkelijkst voor de eerste groep van indicatoren, hiervoor moeten de gegevens aangeleverd worden door de verschillende entiteiten binnen het beleidsdomein. Voor de tweede groep van indicatoren moeten afspraken gemaakt worden met externe organisaties en instellingen voor het aanleveren van de nodige data.

De derde groep van indicatoren levert een probleem op; voor deze indicatoren zijn immers geen gegevens beschikbaar. Voor een aantal indicatoren binnen onze indicatorenset is dit het geval. Er zijn een aantal aanbevelingen geformuleerd voor deze indicatoren in paragraaf 4.8.2.

In de praktijk werden voor de verschillende indicatoren gegevens verzameld. Zoals hierboven reeds aangegeven werd, was het voor sommige indicatoren onmogelijk gegevens in te zamelen.

7.3 Dashboard

Het dashboard laat toe visueel inzicht te krijgen in de huidige stand van zaken van het draagvlak voor onroerend erfgoed. Daarnaast geeft het een inzicht in de evolutie van de indicatoren in de tijd.

7.3.1 Principe van het dashboard

Het dashboard is een rapportage-instrument en zet de gegevens verzameld tijdens de meting om in een (visueel) overzichtelijk beeld. Hierdoor worden de gegevens ook toegankelijker en eenvoudiger om te interpreteren. Er wordt met andere woorden een vertaalslag gemaakt van ruwe data naar duidelijke informatie

Op basis van de indicatorenkorf kunnen – bv. per erfgoedaspect – verschillende sets van indicatoren worden samengesteld die samen een goed beeld geven van het draagvlak voor het onderzochte aspect. De geselecteerde indicatoren worden samengebracht in een zogenaamd ‘dashboard’ waarop men – net als in een auto – de belangrijkste indicatoren (en hun evolutie) kan aflezen. Op deze wijze kan men ook het effect van bepaalde beleidsmaatregelen inschatten.

Ten opzichte van een ‘thermometer’ model heeft het dashboard als voordeel dat het niet enkel de temperatuur meet, maar een meer verfijnde weergave is van ‘sleutelindicatoren’ per beleidsdomein. Een dergelijke benadering laat ook toe – mits het opdoen van ervaring – om zicht te krijgen op de acties die men dient te ondernemen om de indicatoren te beïnvloeden. Net zoals bij het besturen van een auto zijn niet alle relaties eenduidig. Zo zal men bv. de snelheid van een auto kunnen verhogen door gas te geven. Vanaf een bepaald punt zal men echter moeten veranderen van versnelling om de snelheid verder op te drijven. In deze verschilt het dashboard van een ‘thermostaat’ die enkel reageert op eenduidige veranderingen (automatisch) (temperatuur daalt / pomp aan / brander aan).

Het dashboard laat dus toe visueel inzicht te krijgen in de huidige stand van zaken van het draagvlak voor onroerend erfgoed. Daarnaast geeft het een inzicht in de evolutie van de indicatoren in de tijd.

7.3.2 Het dashboard in de praktijk

De reële uitwerking van het dashboard kent op dit ogenblik nog een beperking. Hiervoor zijn twee grote oorzaken aan te duiden.

1. Nulmeting: De huidige meting van het draagvlak betreft slechts een nulmeting. Het gaat met andere woorden om een eerste meting in de tijd, waarbij nog geen evoluties kunnen worden opgetekend voor de verschillende indicatoren. Dit verlaagt het informatiegehalte van het dashboard. Echter, bij het periodiek invullen van het dashboard door middel van volgende meetmomenten zal dit gebruik langzaam verdwijnen.
2. Afwezigheid van gekwantificeerde beleidsdoelstellingen: In tegenstelling tot de nulmeting is de afwezigheid van gekwantificeerde beleidsdoelstellingen echter een grotere hinderpaal in het uitwerken van een optimaal dashboard. Beleidsdoelstellingen met gekwantificeerde targets zorgen namelijk voor een ijkpunt waar men zich op kan richten, en de meetwaarden voor de verschillende indicatoren kunnen op worden afgezet. Gesimplificeerd, pas door de beschikbaarheid van targets kan de meetwaarde op een indicator als goed dan wel slecht worden beoordeeld in het licht van draagvlak voor onroerend erfgoed.

Omwille van bovenstaande beperkingen werd er een afgeslankte versie van het dashboard uitgewerkt in een excell-applicatie. Het dashboard bestaat daarbij uit drie delen:

1. Een synthesesetabel: De synthesesetabel geeft in één aanschouw een visueel beeld van de huidige situatie van de aspecten die verbonden zijn met het draagvlak voor onroerend erfgoed.
2. Het feitelijke dashboard: het feitelijke dashboard is een uitgebreidere versie van de synthesesetabel en geeft de beleidsmaker meer gedetailleerde (statistische) informatie per indicator. Daarbij worden ook de evoluties (indien beschikbaar) weergegeven, alsook de eigenlijke cijfermatige waarde op een bepaalde indicator en een visuele weergave in de vorm van een grafiek. Binnen het dashboard wordt volgende onderverdeling gemaakt:
 - a. Onroerend erfgoed – Algemeen (als containerbegrip).
 - b. De drie deelaspecten van onroerend erfgoed:
 - i. Bouwkundig erfgoed
 - ii. Landschap
 - iii. Archeologie
 - c. Omgevingscontext: De contextvariabelen brengen het maatschappelijk kader en de ontwikkelingen in beeld waarin het draagvlak voor onroerend erfgoed wordt gevormd en beweegt. Contextvariabelen kunnen echter niet rechtstreeks in verband gebracht worden met de indicatoren voor draagvlak voor onroerend erfgoed en worden daarom als afzonderlijk onderdeel van het dashboard opgenomen, naast de andere metingen. Er kunnen immers geen rechtlijnige en eenduidige algemene conclusies over de invloed van de omgevingscontext op draagvlak verbonden worden.
3. Een rekentabel: De rekentabel tenslotte bevat alle ruwe data en statistieken die verzameld werden om invulling te geven aan het dashboard. Daarbij zijn in de rekentabel de individuele meetgegevens beschikbaar die gecombineerd tot een bepaalde ratio leiden, dewelke als één cijfer zichtbaar is in het feitelijke dashboard. De rekentabel is dus eigenlijk de werk- en inputomgeving voor de beleidsmonitor.

8. AANBEVELINGEN EN CONCLUSIES

8.1 Inleiding

In dit hoofdstuk bespreken we de eindconclusies van de studie 'ontwikkelen en toepassen van indicatoren voor draagvlakmeting van onroerend erfgoed(beleid)'. Er worden geen praktische aanbevelingen geformuleerd met betrekking tot de enquête, de indicatoren of de praktische aspecten van monitoring en opvolging. Deze aanbevelingen worden geformuleerd in paragraaf 4.8. Wel gaan we hier dieper in op inhoudelijke conclusies met betrekking tot het draagvlak voor onroerend erfgoed (bij de verschillende doelgroepen), de mogelijkheden voor wat betreft toekomstige draagvlakmeting en draagvlakverhoging bij de verschillende doelgroepen.

Voor het formuleren van inhoudelijke conclusies met betrekking tot draagvlakmeting maken we een onderscheid tussen draagvlak voor onroerend erfgoed en draagvlak voor onroerend erfgoedbeleid. Hieronder wordt voor beide onderwerpen apart een aantal conclusies geformuleerd.

8.2 Conclusies met betrekking tot draagvlak voor onroerend erfgoed

Bij de verschillende doelgroepen is er een zeker draagvlak voor onroerend erfgoed aanwezig. Dit blijkt zowel uit de verschillende interviews, de omnibusenquête als uit de nulmeting van de indicatoren.

Er is echter nog een aantal hiaten, die belangrijk blijken te zijn voor draagvlak. Enerzijds is er een aantal aspecten die doelgroepspecifiek zijn; anderzijds is er een aantal overkoepelde aspecten.

Een eerste belangrijk overkoepelend aspect is de beleidsbenadering van erfgoed en de maatschappelijke gevolgen van deze benadering. Roerend en onroerend erfgoed behoren in Vlaanderen tot 2 aparte beleidsdomeinen met een aantal gevolgen: beide beleidsvelden zijn anders georganiseerd, de communicatie verloopt diffuus en de beleidsopvattingen zijn niet altijd afgestemd op de maatschappelijke (publieks)opvatting van erfgoed. Op ambtelijk en politiek vlak leidt dit niet meteen tot draagvlakproblemen, maar voor het middenveld en het publiek leidt dit soms tot verwarring of moeilijkheden. Vanuit het beleid worden er inspanningen geleverd om beide beleidsvelden beter op elkaar af te stemmen, en wordt er op bepaalde vlakken meer gestreefd naar een geïntegreerde benadering van roerend en onroerend erfgoed.

Communicatie is een erg belangrijk aspect van draagvlak en een belangrijk middel voor draagvlakverhoging. Het in kaart brengen van de communicatie met betrekking tot onroerend erfgoed aan de hand van enkele indicatoren is niet eenvoudig. De huidige indicatoren schieten allicht te kort om de communicatie en het draagvlak dat hiermee samenhangt in kaart te brengen. Er zijn verschillende informatiekanalen waarlangs het professioneel publiek en het grote publiek informatie zoekt. De continue communicatie is vaak gericht op een specifiek doelpubliek (via specialistische magazines of gespecialiseerde websites). De communicatie naar het grote publiek is zeker niet altijd continu en eenduidig. Zo is er éénmalig een monumentenstrijd georganiseerd. Of dit initiatief een regelmatig gevolg krijgt, is nog maar de vraag. Bovendien is het voor een groot deel van het publiek zeker niet altijd duidelijk wat nu precies roerend en wat nu precies onroerend erfgoed is.

In het middenveld zijn diverse verenigingen actief rond roerend en/of onroerend erfgoed. Het middenveld slaagt er voorlopig niet volledig in zich sterk te organiseren en het grote publiek

te mobiliseren. Vaak wordt het middenveld beschouwd als nogal specialistisch en technisch. Omwille van de beleidsmatige opdeling van roerend en onroerend erfgoed hebben deze verenigingen verschillende aanspreekpunten binnen de overheid. Bovendien zijn er maar een beperkt aantal vrijwilligers actief rond erfgoed. Deze vrijwilligers worden vanuit het beleid afwisselend voor roerend en onroerend erfgoed gemobiliseerd, hetgeen soms tot overbelasting van dit middenveld leidt.

Wat betreft het publiek draagvlak, kunnen we verschillende aspecten onderscheiden. Enerzijds is communicatie van belang; anderzijds zijn educatie en publiekparticipatie belangrijke aspecten voor het ondersteunen van publiek draagvlak. Op vlak van educatie scoort Vlaanderen niet goed. Vanuit de overheid is er weinig informatie en opvolging beschikbaar over educatie met betrekking tot onroerend erfgoed. Er worden slechts een beperkt aantal initiatieven genomen. Uit de omnibusenquête blijkt duidelijk dat er bij het grote publiek een zeer wisselende invulling bestaat van het begrip 'onroerend erfgoed' en de deelaspecten bouwkundig erfgoed, archeologie en landschap. Dit komt tot uiting in de erfgoedbeelden die niet enkel verschillen tussen groepen en individuen, maar ook tot grote verschillen tussen de verschillende deelaspecten bij hetzelfde individu.

8.3 Conclusies met betrekking tot het draagvlak voor onroerend erfgoedbeleid

Het in kaart brengen van het draagvlak voor onroerend erfgoedbeleid verschilt van het draagvlak voor onroerend erfgoed in de zin dat er hier niet gekeken wordt naar het onroerend erfgoed zelf, maar naar het draagvlak voor de manier waarop het beleid wenst om te gaan met het onroerend erfgoed en de instrumenten die het beleid hiervoor ter beschikking stelt.

Het meten van dit draagvlak is minder voor de hand liggend, aangezien het niet altijd duidelijk is wat het onroerend erfgoedbeleid juist omhelst. Daarenboven kunnen we ons de vraag stellen of publiek draagvlak voor onroerend erfgoedbeleid altijd nodig is en voor welke aspecten wel en voor welke niet.

We meten het draagvlak voor het onroerend erfgoedbeleid aan de hand van het gebruik van bepaalde beleidsinstrumenten zoals subsidies en overeenkomsten. De indicatoren hiervoor meten echter slechts in beperkte mate het draagvlak voor onroerend erfgoed. Bovendien is het niet mogelijk het draagvlak voor onroerend erfgoedbeleid in kaart te brengen voor de doelgroep eigenaars. Om dit te meten, zou er een enquête georganiseerd moeten worden bij de eigenaars waarin het beleid, de beleidsinstrumenten, de communicatie vanuit de overheid en de bereikbaarheid van de administratie bevraagd wordt.

Uit de interviews bleek dat het draagvlak voor onroerend erfgoedbeleid niet altijd even groot is bij de verschillende partijen. Vooral bij het middenveld en de eigenaars is dit niet altijd aanwezig. Dit heeft vooral te maken met (de afwezigheid van) communicatie, transparantie van het beleid en de regelgeving en het bereik van beleidsinstrumenten.

Zoals uit gelijkaardige onderzoeken blijkt, vormt de administratie voor vele doelgroepen de directe lijn met het beleid. De wijze waarop de administratie omgaat met procedures, adviesvragen e.d.m. is hierdoor de bepalende factor voor het draagvlak voor erfgoedbeleid. Door de nadruk die binnen erfgoedbeleid traditioneel ligt op beschermen en daarbijhorende gebods- en verbodsbepalingen en procedures, is het draagvlak voor erfgoedbeleid bij het middenveld en de eigenaars beperkt. Een omslag naar een meer adviserende houding van de overheid kan hieraan wellicht verhelpen.

8.4 Conclusies m.b.t. het draagvlakonderzoek

Draagvlakonderzoek kan in belangrijke mate bijdragen tot het ontwikkelen van een beter erfgoedbeleid. Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat het meten van draagvlak m.b.t. onroerend erfgoed geen sinecure is. Eerder werd al aangehaald dat 'onroerend erfgoed' een beleidsterm is die niet bestaat in de hoofden van de meeste doelgroepen en het grote publiek. Daar zijn termen als 'monument' veel beter ingeburgerd. De grens met roerend erfgoedbeleid is al evenmin relevant, éénmaal men buiten het beleid kijkt. Voor het grote publiek is er eerder interesse voor erfgoed als geheel (dus inclusief de objecten, de verhalen e.d.m.). Het is van groot belang dat –zeker in de communicatie naar buiten- de muren tussen deze aspecten worden gesloopt. Het verhogen van draagvlak voor Onroerend Erfgoed is immers gebaat bij het aansluiting vinden bij de leefwereld van de mensen. Die situeert zich nu eenmaal vaak in objecten en verhalen met een grote herkenbaarheid (cfr. Expo 58).

Uit het onderzoek blijkt eveneens dat het niet eenvoudig is om onderscheid te maken tussen landschaps- en natuurbeleid. Zeker als het gaat over draagvlak zijn beiden zeer sterk met elkaar verweven. Het is derhalve zo goed als onmogelijk om specifiek draagvlak te meten voor landschap als onroerend erfgoed. Bovendien wordt dit onderscheid ook niet gemaakt door heel wat middenveldorganisaties.

Tenslotte is ook het onderscheid tussen landschap, onroerend erfgoed en archeologie niet altijd op het terrein aanwezig. Het middenveld is vaak georganiseerd rond een bepaald gebied of object, waarbij verschillende aspecten aan bod komen.

Door de onduidelijke afbakening is het niet altijd mogelijk om de indicatoren voldoende 'scherp' te krijgen. De beschikbare gegevens houden in veel gevallen geen rekening met de (beleidsmatige) grenzen en zijn daardoor moeilijk bruikbaar.

De grote diversiteit aan erfgoedverenigingen leidt tot een versnippering van informatie. Omdat er op dit niveau niet systematisch cijfers worden bijgehouden (bv. met betrekking tot educatie) is het in de gegeven omstandigheden nog niet mogelijk om bepaalde beloftevolle indicatoren te gebruiken.

Om het indicatorenonderzoek bruikbaar te maken, is het noodzakelijk dat gedurende een voldoende lange periode gegevens worden verzameld en indicatoren bijgehouden. De uitgevoerde nulmeting levert geen enkele informatie m.b.t. het draagvlak zoals het nu aanwezig is. Er is immers geen referentiepunt aanwezig. Enkel door jaren na elkaar dergelijke metingen uit te voeren, kan men inzicht verwerven in de evolutie van het draagvlak. Een bijkomend probleem is dat er zo goed als geen meetbare doelen bestaan binnen het onroerend erfgoedbeleid. Daarom is het niet mogelijk om inzicht te krijgen in de betekenis van de verzamelde informatie. Men kan dus m.a.w. wel meten of draagvlak daalt of toeneemt, maar men weet niet of het in absolute termen hoog of laag is.